Ermeni sorunu: Soykırım iddialarının arkasındaki gerçek

popüler tarih

populertarih@ntv.com.tr Ocak 2001 Sayı 8 2.000.000 TL

LATİFE HANIM VE MUSTAFA KEMAL NASIL EVLENDİ?

ISSN 1302-6577

Popüler Tarih ◆ OCAK 2001 ◆ SAYI 8
ERMENİ SORUNU ◆ DOSYA: RODES ◆ LATİFE HANIM VE MUSTAFA KEMAL NASIL EVLENDİ?

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfu.tinc@ntv.com.tr

Mustafa Kemal'in kalbinden geçenler

Nezihe Araz, 'Mustafa Kemal'le 1000 Gün' adlı kitabında, "Cumhuriyet'in ilk kuşakları için Mustafa Kemal, bir yeryüzü adamı değil, sanki bir Olemp ilahı gibiydi" der. Cumhuriyet'in bugünkü kuşakları ise Atatürk'ü 'insan' yönüyle tanımak istiyorlar. Zaten Atatürk'ün de istediği ve *hemen her fırsatta ifade ettiği buydu: Milletin*, halkın, onu olduğu gibi bilmesi, 'insan' Atatürk'ü görmesiydi. Bize, 'insan' Atatürk'ü yakından tanıyabilme olanağı sağlayan dönemlerden biri de, Mustafa Kemal'in Latife Hanım ile evlilik günleridir. Bu evlilik, topu topu bin gün sürmüştür. Yani 29 Ocak 1923'ten, 25 Ağustos 1925'e kadar, 2 yıl, 6 ay ve 4 gün... Topu topu bin gün. Ama bu günler, yani Mustafa Kemal ile Latife Hanım'ın hikayesi, 'Kurtuluş'un ve 'Kuruluş' sürecinin en eylemli dönemlerine rastlar. Bir evliliğin öyküsü, bir milletin öyküsüyle iç içe yaşanmıştır. Bu dönem, Mudanya Mütarekesi'nden Lozan'a, Cumhuriyet'in ilanından saltanatın ve hilafetin kaldırılmasına, 'Terakkiperver Parti' denemesinden Şeyh Sait İsyanı'na, büyük dönüşümler ve inkılaplar dönemidir.

Bu dönüşümler sırasında, kadın hakları, kadınların özgürlüğe kavuşturulması alanında, Atatürk'ün giriştiği inkılabın 'canlı sembolü' de Latife Hanım'dır.

Lord Kinross, 'Atatürk / Bir Milletin Yeniden Doğuşu' adlı iki ciltlik yapıtında, şu satırlara yer verir: "Bir gün Gazi'ye, dilinden 'Bekarlık sultanlıktır' lafını düşürmediği halde, niçin evlendiği sorulunca, bu reform yüzünden diye cevap vermişti. Kendi karısının yüzünü açtığını göstermeden, milletten karılarının yüzlerini açmasını isteyebilir miydi?.."

Evet, bunları anlatıyor Lord Kinross. Ama bir cümle sonra da, "İşin doğrusu"nu şu sözlerle vurguluyor: "*İşin doğrusu, hem kişisel hem de sosyal* nedenlerden dolayı evlendiğidir."

Lord Kinross haklı, Atatürk haksızdır bu konuda. Nitekim, hem Nezihe Araz, hem de 'Gazi ve Latife' adlı kitabında İsmet Bozdağ, Atatürk'ün Latife Hanım'ı beğendiğini, bir eş olarak kendisine uygun gördüğünü söylerler. Bu iki yazarın tespiti önemlidir. Çünkü ikisi de kitaplarını kaleme alırken, görgü tanıklarının ve Atatürk'ün yakın çevresinin anılarına özel bir önem vermişlerdir.

İşte bu açıdan bakınca, yani 'Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin, İzmir'in kurtuluşu günlerinde, muzaffer bir başkomutan olarak İzmirli bir genç kızı beğenmesi ve onunla evlenmeyi aklından geçirmeye başlaması, bu noktadaki ilk tepkileri, son derece 'kişisel' bir konu ve Atatürk'ün 'insan' yönlerini ortaya koyuyor. Nezihe Araz'ın kaleme aldığı kapak konumuz, Mustafa Kemal'in Latife Hanım'la ilk karşılaşma anlarını dillendirerek, evlilik düşüncesinin nasıl şekillendiğini, Mustafa Kemal'in kafasında ve kalbinde şekillenenleri aktarıyor bize.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle.

popüler tarih

NTV Haber Ajansı, Reklam ve Ticaret AŞ adına İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
E. Naci Başerdem
Yazı İşleri Müdürü
Lütfü Tınç
Editör
Kansu Şarman
Danışma Kurulu
Erhan Afyoncu, Gökhan Akçura, Fahri Aral, Ümit Bayazoğlu, Yücel Demirel, Edhem Eldem, Alpay Kabacalı, Haydar Kazgan, Ömer Koç, Orhan Koloğlu, Cüneyt Koryürek, İlber Ortaylı, Sami Önal, Necdet Sakaoğlu, Metin Sözen, Eser Tutel, Gültekin Yıldız
Görsel Yönetmen
Ayhan Koç
Fotoğraflar
Vural Yazıcıoğlu

DOĞUŞ İLETİŞİM
Reklam Direktörü
Zeynep Metin Dalman
Reklam Müdürü
Aslı Gülkan Demirkol
Müşteri İlişkileri Yönetmenleri
Didem Sarısu Destici, Ebru Dağlı, Gina Eşit, Hilal Sayılan
Rezarvasyon
Buket Tıkman
Tel: (0 212) 347 03 03
(Dahili: 303-304)
Tel: (0 212) 347 03 23 (Direkt)
Faks: (0 212) 347 03 13
Satış Müdürü
Cemal Araz
Abone Tel: (0 212) 630 17 00

Yönetim Merkezi
Eski Büyükdere Caddesi, USO Center, No 59, Maslak 80660 / İstanbul
Tel: (0 212) 335 48 70 – 71
Faks: (0 212) 335 00 30
Baskı ve renk ayrımı
Stampa
Dağıtım
BBD

İçindekiler

Ocak 2001

KAPAK

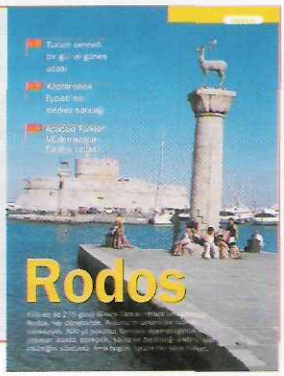
48 Latife Hanım ve Mustafa Kemal nasıl evlendi?
1923 yılının 29 Ocak günü başlayan Latife Hanım ile Gazi Mustafa Kemal'in evlilikleri uzun sürmemişti. Bu evliliğin en ilginç yanı, evlilik düşüncesinin hangi şartlarda nasıl şekillendiği idi.
Nezihe Araz

3 Editörden
5 Okurlardan
6 Ayın tarihi
10 Basında bu ay
12 Karakutu
Kansu Şarman
14 Tartışma: 10 Soruda Kıbrıs
Erhan Afyoncu
20 Osmanlılık
Necdet Sakaoğlu
24 Basın
Alpay Kabacalı
28 Tünel
Vahdettin Engin
34 Belge
Eylül Duru
38 Takvim
Vahdettin Engin
42 1915 olayları
İlber Ortaylı
54 Müzik insanları
Gökhan Akçura
70 Savaş: Şu uğursuz 1942
Eser Tutel
76 Eğitim
Hilmi Hacaloğlu
82 Tanıklık
İskender Özsoy
86 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu
88 Spor
Vâlâ Somalı
92 Ajanda
Nazlı Irmak
96 Hat sanatı
Devrim Çakır
98 Sahne
Metin And
100 Beyazcam
Aydın Erol
102 Halit Kıvanç'ın mikrofonu
104 İnternet
Serhat Ayan
106 Kitap
Mürşit Balabanlılar
108 Albümlerden
Okşan Özferendeci
110 Tarihçe
Behiç Ak
111 Burç
Metin And
112 Bulmaca
Sedat Yaşayan
114 Ayın fotoğrafı

DOSYA

59 Dünden bugüne Rodos
Turizm cenneti bir gül ve güneş adası
Murat Küçük
Kaptanpaşa Eyaleti'nin merkez sancağı
Necdet Sakaoğlu
Adadaki Türkler: Müderriszade- Faralyalı ailesi
Esra Danacıoğlu

merakediyorum@googlegroups.com

Babalar ve oğullar

Yıllar yılıdır evimize birden çok dergi alınır. Genellikle aile fertleri diğerlerinin okuduğu dergilere ilgi göstermezdi. Ancak Popüler Tarih'le birlikte bu alışkanlık kırıldı ve babamla aynı dergiyi, Popüler Tarih'i keyifle okumaya başladık. Çünkü derginiz ne babamın geçmişte eve getirdiği dergiler gibi boğucu ve sıkıcı idi, ne de babamın ifadesiyle, benim dergilerim gibi 'zirtop ve gerçekdışı'. Bu ayrıntıyı sizle paylaşmak ve size teşekkür etmek istedik. Aslında belki, bir parça daha 'bugünün tarihine' yakınlaşsanız daha iyi olur diye düşünüyorum; ancak bu fikrime babam katılmıyor. Bence, The Beatles da işlediğiniz birçok konu kadar önemli. Keşke John Lennon'un ölüm yıldönümünde, onunla ilgili geniş bir dosyaya yer verseydiniz. Kimbilir, belki yakında böyle konulara da girersiniz. Bir de CD promosyonunun bitirilmiş olması aile olarak bizi çok üzdü, bilmenizi istedim. Verdiğiniz VCD'ler sayesinde, babam hayatında ilk kez bilgisayar başına geçip, nasıl açıp kapatacağını öğrenmek istemişti; sonra da birlikte oturup keyifle belgeselleri izlemiştik. Keşke devam etseydiniz.

Korhan Erçetin / Bursa

'Vesika', bu demek!

Dergimizi çıktığı aydan beri izliyorum. Bu izleme artık bir zevk ve merak halini aldı. Derginin şeklen ve hacmen tatminkârlığı, benim gibi okuyucular için vazgeçilmezliği, bir kez daha perçinledi. Tarihin belki görünmeyen yüzünü en iyi yansıtan sanat dallarından biri olan 'sinema' kapağınız da oldukça hoştu. 'Çakırcalı Mehmet Efe' afişinin güzelliğini ilk defa görme zevkini, dergiyi görür görmez yaşadım. 'Vesika' bu demek herhalde. Sinema önündeki kuyruk, sinemaya ve halk kahramanlarına dair bir ilgi olsa gerek. Tarih boyunca da böyle olmuş. Yöremizdeki 'Hekimoğlu' efsanesi de böyle bir hikaye. Yeri gelmişken söyleyeyim; artık tarih, farklı yorumu ve yerel tarih çalışmalarıyla ilgi çekiyor. İnsanlar için, yaşadıkları mekanın zamansal uzamını öğrenmek anlam kazanıyor. Hatay konusu, bu noktada anlam kazanıyor.

Ahmet Yıldız / Ordu

Sayfadaki not...

Merhaba Popüler Tarih;
Yaklaşık beş sayı önce tanıştık seninle, hatırlarsın. Uğur ve benim en büyük zevkimiz olmuştu seni okuyup, ilginç bulduğumuz bölümleri birbirimize anlatıp paylaşmak. Tabii o İstanbul'da, ben Yalova'da; bunu pek sık yapamıyorduk. Hep sen bizimle paylaştın, şimdi ben seninle bir şey paylaşmak istiyorum. Kasım sayısını sabah erkenden alıp yine heyecanla Uğur'a gittim. Üstünüze afiyet, biraz rahatsızdı. "Neyse, gel beraber okuyalım" dedi bana; en sevdiğim bölümü, tamamen okuyup okumadığımı sordu... Sayfaları çevirirken gözlerime inanamadım: Sayfa 35'e özensizce yazılmış ve yapıştırılmış bir not: "Seni seviyorum. Benimle evlenir misin?.. K. Uğur." Hayatımın en güzel günü 4 Kasım ve ben bu özel günü seninle hatırlayacağım. Teşekkürler Popüler Tarih. Düğüne de bekleriz!

Şerife Özlem Kibar / Yalova

Farklı bakış açısı

Popüler Tarih, çok özgün bir bakış açısına sahip olduğunu bir kez daha ispatladı. Adettendir ya; ramazanda, bayramda, hemen bir 'Direklerarası' yazısı konulurdu dergilere. Siz böyle yapmadınız ve 'saray ramazanları'nın karşısına 'taşra ramazanları'nın gelenek ve göreneklerini koyarak halkın yaşamının ilginç bir kesitini daha sergilediniz. Çok da iyi yaptınız.

Necip Aslan / Ankara

Geniş konu yelpazesi

Kendi kategorisinde alternatifi olmayan yeni ve güzel bir dergi. Fakat bir okur olarak sizlere bazı eleştiri ve önerilerim olacak. Öncelikle, konu yelpazesinin daha geniş tutulması gerektiğini düşünüyorum; bilim-teknik, ilkçağ tarihi, son 50 yılın tarihi gibi. Akademik olma kaygısı gütmeyen bir dergisiniz; fakat bahsettiğim konu başlıklarında, özellikle bilim adamlarının hayat hikayeleri ve buluşların ortaya çıkma aşamasında oldukça ilginç olaylar mevcut. Ayrıca, dergide fotoğraf kullanımının da daha dikkatli yapılabileceğini düşünüyorum. Örneğin, fotoğrafların sayfa araları ile kesilip gözü rahatsız etmesinin, fotoğrafın çok önemli olduğu bir tarih dergisi için hoş olmadığı kanaatindeyim. Son olarak, derginizde Osmanlı tarihine gereğinden fazla yer verildiğini düşünüyorum. Bunların dışında, NTV'deki kaliteli belgesel yapımların VCD olarak verilmesinin devamını bekliyorum.

Fatih Toptan / İstanbul

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

1 OCAK

Hz. Muhammed Mekke'yi kuşattı (630).
Millet Mektepleri açıldı (1929).
İzmir'de 'Kültür Park'ın temeli atıldı (1936).
Şark Demiryolları, Türk idaresi tarafından işletilmeye başlandı (1938).
'Anadol' marka ilk otomobil piyasaya sürüldü (1967).
Katma Değer Vergisi (KDV) yürürlüğe girdi (1985).
Naim Süleymanoğlu, 'Yılın Sporcusu' seçildi (1987).

2 OCAK

Cuma günü hafta tatili olarak kabul edildi (1924).
Soyadı Kanunu yürürlüğe girdi (1935).
Türkiye radyoları TRT 1, TRT 2 ve TRT 3 adıyla, üç koldan yayın yapmaya başladı (1975).

3 OCAK

Martin Luther, Roma Katolik Kilisesi tarafından afaroz edildi (1521).
Aktör ve yönetmen Mel Gibson doğdu (1956).
ABD Başkanı Bush ve Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, ilk nükleer silah indirimi anlaşmasını imzaladı (1993).

4 OCAK

Fransız Yazar Albert Camus öldü (1960).
490 km. uzunluğundaki Batman-İskenderun petrol boru hattı hizmete açıldı (1967).
Çanakkale'de, antik Truva Kenti'nin bulunduğu yere, 12 metre yüksekliğinde 'Truva Atı' yapıldı (1976).

5 OCAK

Çerkez Ethem ve kardeşleri, işgal kuvvetleri tarafına geçtiler (1921).
Rock müzisyeni Jimmy Page doğdu (1945).
Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü kutlamaları, '1981 Atatürk Yılı' adıyla başladı (1981).
1986 Mayıs ve Haziran çay sürgünlerinde yüksek radyasyon bulundu; 56 bin ton çay imha edildi (1987).
Sabancı Suikasti sanıklarından Mustafa Duyar Şam'da, Türkiye Büyükelçiliği'ne teslim oldu (1997).
Rusya, barış anlaşması uyarınca Çeçenistan'daki son askerlerini de geri çekti (1997).

6 OCAK

Samuel Morse kendi geliştirdiği Morse alfabesini açıkladı (1838).
ABD Büyükelçisi Robert Kommer'in makam arabası, Ortadoğu Teknik Üniversitesi bahçesinde yakıldı (1969).
'Türk Parasını Koruma Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle, döviz taşımak suç olmaktan çıktı; döviz alım-satımı serbestleşti (1984).
TV programlarının yüzde 50'si renkli oldu (1984).
Balet Rudolf Nureyev öldü (1993).

Mors Alfabesi yayımlandı (1838)

'Mors Kodu' olarak da bilinen Mors Alfabesi'nin temeli, 1830 yılı başlarında, elektrikli telgraf için, Samuel F. B. Morse tarafından atılmıştı. Samuel F. B., 1938'in 6 ocak günü, geliştirdiği bu yeni sistemi kamuoyuna sundu. Bu sistemde harfleri, rakamları ve noktalama işaretlerini, çeşitli biçimlerde düzenlenmiş nokta, çizgi ve boşluklar temsil ediyordu. Kodlar, farklı uzunluklardaki elektrik darbeleri biçiminde ya da mekanik sinyaller ve yanıp sönen ışık gibi görsel sinyaller biçiminde gönderiliyordu. Daha sonraki yıllarda geliştirilen ve farklı bir biçime büründürülen Mors Alfabesi, 1851'de, Avrupa ülkelerinin katıldığı özel bir konferansta kabul edildi. Uluslararası mors kodu, gemiden karaya iletişimi ve amatör telsizciliği de içermek üzere, radyo-telgrafın bazı türlerinde, hâlâ kullanılıyor.

Uzay mekiği infilak etti (1986)

Yapımcılığını Rockwellow ve Lockheed firmalarının üstlendiği Amerikan uzay mekiği Challenger, 1986'nın 28 Ocak günü, Florida'daki Cape Canaveral Üssü'nden fırlatıldıktan 72 saniye sonra, 7 kişilik mürettebatıyla birlikte patlayarak Atlas Okyanusu'na düştü. 16 km yükseklikte ve 3.080 km/sa'lık hızla uçarken, katı yakıt tankına sızan bir kıvılcım nedeniyle infilak eden Challenger'in okyanusa çakılması, uzay tarihinin en büyük kazası olarak değerlendirildi. NASA'nın uzay mekiği tasarısı çerçevesinde gerçekleştirilen bu uçuşun en ilginç yanı, ilk defa 'sade bir vatandaşın, üstelik bir kadının' bu uzay yolculuğuna katılmasıydı. ABD'yi yasa boğan kazada ölen 7 astronot, 'ABD kahramanı' ilan edildi.

Köy enstitüleri kapatıldı (1954)

1954 yılının 27 Ocak'ında çıkarılan bir yasayla, ilköğretmen okulları ile birleştirilen Köy Enstitüleri, Türk eğitim tarihinde önemli bir deneyimi ifade ediyordu. 1940'ta kurulan, 1946-50 arası giderek diğer okullardan farksız duruma gelen köy enstitüleri; Demokrat Parti'nin iktidar olduğu 1950'den sonra, hükümetin izlediği politikanın da etkisiyle, işlevini tamamen yitirdi. 1954'te, köy enstitülerini de içine alan ilköğretmen okullarına her yıl alınacak öğrencilerin yüzde 75'inin, köy ilkokullarını bitirenlerden olması koşulu getirildi.

Anadol piyasada (1967)

Türkiye'nin izlediği 'ithal ikameci sanayileşme politikası', dayanıklı tüketim malları sanayiinde ilk ürünlerini 1960'ların sonlarında vermeye başladı. Ve 1 Ocak 1967'de, 'Anadol' marka ilk otomobil piyasaya sunuldu. 60'ların planlı kalkınma stratejisi, dayanıklı tüketim malları (buzdolabı, fırın, otomobil vs) ve bazı yatırım mallarını üretebilmeyi hedeflemişti. Bu yönde kısa zamanda başarılı sonuçlar alındı. Bu dönemin başlangıcında 'Devrim' otomobili ile simgeleşen yerli otomobil yapma tutkusu, 'Anadol' ile somut bir sonuca ulaşmış, Türk halkı bu 'yerli binek'i kısa zamanda benimsemişti.

Mahatma Gandhi öldürüldü (1948)

İngiliz yönetimine karşı gelişen Hint milliyetçi hareketinin önderi olarak kabul edilen ve bağımsız Hindistan'ın kurucusu olan 'Mahatma' (Yüce Ruh) lakablı Mohandas Karamçand Gandhi; tüm yaşamını Hindistan'ın bağımsızlığına adamış ve İngiltere'ye karşı bu anlamda mücedele etmişti. Eylül 1944'te, İngiliz sömürge yönetimi ve Müslüman Birliği arasındaki görüşmelerin sonunda, 'Mountbatten Planı' uyarınca, toprakların Pakistan ve Hindistan dominyonları adıyla ikiye bölünmesi, Gandhi'yi büyük bir hayal kırıklığına uğratmış; bu tarihten sonraki çalışmaları, Hint ve Müslüman toplumu arasındaki çatışmaları önleme yolunda gelişmişti. Açlık grevi silahını kullanarak, Eylül 1947'de Kalküta'daki çatışmalara son veren, Ocak 1948'de de Delhi'de barışı sağlayan Gandhi'nin bu uzlaştırmacı tutumu, bağnaz çevrelerin tepkisini çekmişti. Gandhi, barışa adadığı 79 yıllık yaşamını, 30 Ocak günü, bir fanatik Hindu gencin silahından çıkan kurşunlara hedef olarak noktaladı.

7 OCAK

Demokrat Parti kuruldu (1946).
Yılmaz Güney ve Cem Karaca, Türk vatandaşlığından çıkarıldı (1983).
Japon İmparatoru Hirohito öldü (1989).

8 OCAK

Astronomi bilgini Galileo öldü (1642).
I. Beş Yıllık Kalkınma Planı kabul edildi (1933).
Yılmaz Güney, 'komünizm propagandası yapmak'tan 7,5 yıl hapse mahkum edildi (1982).

9 OCAK

Osmanlı devletiyle Rusya arasında, 'Yaş Anlaşması' imzalandı (1792).
Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi öğrenime başladı (1936).
Halide Edip Adıvar öldü (1964).

10 OCAK

I. İnönü Savaşı, Türk kuvvetlerinin zaferiyle sonuçlandı (1921).
Askeri Yargıtay, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkındaki ölüm cezalarını onayladı (1972).
Kürtaj yasallaştı (1984).
TRT'de, 'Türkçenin yapı ve işleyişine ters düştüğü' gerekçesiyle, 'anı, devrim, özgürlük' gibi kelimelerin kullanılması yasaklandı (1985).

11 OCAK

DHKP-C tarafından Sabancı Center'da düzenlenen suikast sonucu, Holding Yönetim Kurulu Üyesi Özdemir Sabancı, Toyotasa Genel Müdürü Haluk Görgün ve Başkanlık Sekreteri Nilgün Hasefe öldürüldü (1996).

12 OCAK

Meclis'i Mebusan İstanbul'da son toplantısını yaptı (1920).
ABD yönetimi, Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye 58 milyon Dolarlık askeri yardım yapılmasını onayladı (1952).

13 OCAK

Kurtuluş Savaşı komutanlarından Halit Paşa, Meclis'te Ali Çetinkaya tarafından bir kaza kurşunuyla vuruldu (1925).
'Ekmek Karnesi' uygulamalasına başlandı (1942).

14 OCAK

Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım, İzmir'de öldü (1923).
Eski Milli kaleci, işadamı Sabri Dino, Boğaziçi Köprüsü'nden atlayarak intihar etti (1990).

merakediyorum@googlegroups.com

15 OCAK

Othon, Roma İmparatoru ilan edildi (69).
Nâzım Hikmet, Selanik'te doğdu (1902).
Kıbrıs Konferansı, Londra'da başladı (1964)

16 OCAK

Rus Çarı 'Korkunç İvan' tahta geçti (1547).
Sahnelerdeki ilk Türk kadını Bedia Muvahhid doğdu (1902).
Sovyetler Birliği'nde, aralarında Troçki'nin de bulunduğu 30 muhalefet lideri Almatı'ya sürüldü (1928).
Yeni İmar Kanunu yürürlüğe girdi (1957).

17 OCAK

Revü yıldızı Josephine Baker, İstanbul'a geldi (1934).
Rudyard Kipling öldü (1936).

18 OCAK

Çırağan Sarayı yandı (1910).
'Trak' adlı yolcu vapuru, Çanakkale'den Bandırma'ya girerken kayalara bindirerek battı; 24 kişi öldü (1944).
Türk pop müziğinin ünlü bestecisi ve aranjörü Onno Tunç, kendi kullandığı uçağın düşmesi sonucu hayatını kaybetti (1996).

19 OCAK

Yazar Edgar Allan Poe doğdu (1809).
Indira Gandhi, Hindistan Başbakanı oldu (1966).
'Beyaz Kelebekler' müzik topluluğunun üç elemanı, geçirdikleri trafik kazası sonrası yaşamlarını kaybettiler (1970).
Güneydoğu'da 66 okul, öğretmensizlik nedeniyle kapandı (1984).

20 OCAK

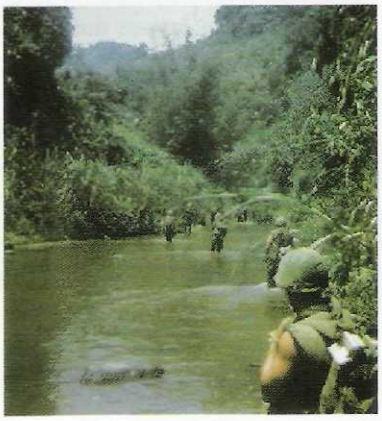
Midilli Kruvazörü, İmroz açıklarındaki mayınlara çarparak battı (1918).
Yönetmen Federico Fellini doğdu (1920).
TBMM'nin oluşumunun ardından, 23 maddelik ilk anayasa kabul edildi (1921).
General Einsenhower, ABD Başkanı seçildi (1953).
Varlık Dergisi Roman Armağanı'nı, Yaşar Kemal, 'İnce Memed' romanıyla kazandı (1956).

21 OCAK

Fransa Kralı XVI. Louis, idam edildi (1793).
1917 Sovyet Devrimi'nin mimarı Viladimir İliç Uliyanof Lenin öldü (1924).
Ankara'ya, Kore'den ilk hasta ve yaralı kafilesi geldi (1951).
Adnan Oktar ve 'müridi' oldukları öne sürülen 66 erkek ve 68 kız gözaltına alındı (1990).

Vietnam'da savaş sona erdi (1973)

Paris'te, 27 Ocak günü, ABD, Kuzey Vietnam ve Vietkong temsilcileri arasında imzalanan barış anlaşmasıyla, Vietnam'da yıllardır süren savaş sona erdi. Antlaşma, Vietnam'daki bütün Amerikan askerlerinin 60 gün içinde çekilmesini ve Güney Vietnam halkının kendi kaderini belirlemesini öngörüyordu. Savaşın sona erdiğini bir radyo ve televizyon konuşmasıyla açıklayan ABD Başkanı Nixon, "Şunu bilmeliyiz ki, savaşın sona ermesi barışın kurulması yolunda ilk adımdır" dedi. Paris Anlaşması'yla sona eren Vietnam Savaşı boyunca, 46.000 Amerikalı, 184.000 Güney Vietnamlı, 925.000 Kuzey Vietnamlı hayatını kaybetmişti.

Meltem'in 'Miss Chram' zaferi (1989)

1988 yılında, bir gazetenin açtığı Türkiye Güzellik Yarışması'nda 'Kraliçe' olan Meltem Hakarar, adını ilk kez bu başarısıyla duyurmuştu. Sovyetler Birliği'nde ilk kez düzenlenen uluslararası güzellik yarışması 'Miss Chram '89'da Türkiye'yi temsil eden Meltem Hakarar; bu yarışmada, 22 Ocak günü, hem kraliçelik tacına sahip olmuş, hem de 'Halk Güzeli' ve 'Zerafet Güzeli' seçilmişti.

Markiz, 'tarih' oldu (1980)

Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'nde bulunan tarihi restoran-pastane Markiz; Passage Oriental'in (Şark Pasajı) girişinin güney kesiminde bulunuyordu. 1940 yılında, Avedis Ohanyan Çakır (Çakıroğlu) tarafından açılan Markiz de, 'Lebon' gibi, edebiyatçıların, üniversite hocalarının ve İstanbul'un yeni kentsoylularının yeğlediği bir mekan olmuştu. Bu mekan ayrıca, yüksek kaliteli eşyası ve mamülleri ile de tanınmaktaydı. Binanın, 1970'lerde bir oto yedek parçacısına satılması, Markiz için sonun başlangıcı olmuştu. Hukukçuların, mimarlık tarihçilerinin ve yazarların çabasıyla kamuoyuna mal olan Markiz'i kurtarma çalışmaları sonunda; Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından, 1979'da binanın özgün işlevinin bağlayıcı olduğu kararı alındı. Ancak bu arada bağımsız olarak açılmış tahliye davası da sürdü ve 27 Ocak 1980'de, Avedis Çakır binayı terk etmek zorunda kaldı; Markiz Pastanesi, kapandı.

Josephine Baker İstanbul'da (1934)

Bir dönemin ünlü siyahi dans ve ses yıldızı Josephine Baker'in (1906-1975) İstanbul'a gelişi, ilk kez 1929 yılı başlarında söz konusu olmuş, ama gerçekleşememişti. 24 Ocak 1929 tarihli 'İkdam' gazetesinde yer alan bir habere göre, yıldızın gelmek için öne sürdüğü şartlar çok ağırdı. İstanbul'da geçireceği her gün için 2500 TL talep ediyordu. Ayrıca, Paris-İstanbul arasında yapacağı yolculukta, kendisine ve uşaklarına özel bir yataklı vagon ayrılmasını istemişti. Bu şartların ifası için 50 000 TL gerekiyordu; Josephine, gelemedi. Ta ki, 1934 yılına kadar... 1934 yılının başlarında, Saray Sineması emprezaryosu Mösyö Franko, yıldızı Türk hayranlarıyla buluşturma görevini üstlenmiş, Baker'i Tokatlıyan'da kalmaya razı etmişti. 17 Ocak'ta İstanbul'a gelen revü yıldızının rehberi de, yazar Fikret Adil olmuştu.

Hitler iktidarda! (1933)

I. Dünya Savaşı'na kadar amaçsız ve yalnız bir yaşam süren Adolf Hitler; gönüllü olarak katıldığı savaştan, ülkesinin yenilgiyle çıkması sonrasında, yoğun bir hayal kırıklığına uğramıştı. Hitler, Eylül 1919'da Alman İşçi Partsi'ne girerek siyasete atıldı. Aynı yıl , partinin ismi Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nazi Partisi) olarak değiştirildi. 1923'te, bazı komutanların da desteğini alarak, Weimar Cumhuriyeti'ne karşı 'Birahane Darbesi' olarak da bilinen bir darbe girişiminde bulunduysa da, başarılı olamayan ve 9 ay hapis yatan Hitler; serbest kalışından sonra Nazi Partisi'ni yeniden örgütledi. İktidar konusundaki hırsını hiçbir zaman kaybetmeyen, ama, aynı yılın kasım ayında yapılan seçimlerde de büyük bir kayıba uğrayan Hitler; iktidara gelebilmek için her durumdan yararlanmakta kararlıydı. Bu yolda yoğun bir propagandaya girişti. Sanayi çevrelerinin baskısına dayanamayan Cumhurbaşkanı Hindenburg, ülkedeki siyasi bunalımı çözmek için, 30 Ocak günü, Hitler'i şansölyeliğe getirmek zorunda kaldı.

22 OCAK

İstanbul Yerebatan Camii'nde ilk defa Hafız Yaşar (Okur) Türkçe Kur'an okudu (1932).
Moskova'da düzenlenen güzellik yarışmasında, Meltem Hakarar birinci seçildi (1989).

23 OCAK

Ünlü dolandırıcı Sülün Osman, Zeytinburnu'nda kumar oynarken yakalandı (1961).

24 OCAK

Gazeteci-yazar Uğur Mumcu, bir suikast sonucu katledildi (1993).

25 OCAK

İş ve İşçi Bulma Kurumu kuruldu (1946).
'Muhteşem Süleyman Sergisi', Washington'da Ulusal Sanat Müzesi'nde açıldı (1987).

26 OCAK

Leningrad kuşatması, Almanların yenilgisiyle sonuçlandı (1944).
Konya Bağımsız Milletvekili Necmettin Erbakan ve 17 arkadaşı tarafından, 'Milli Nizam Partisi' kuruldu (1970).

27 OCAK

Almanya'nın kurduğu Auscwitz toplama kampı Sovyetler tarafından ele geçirildi (1945).
Köy Enstitüleri kapatıldı (1954).
Vietnam Barışı imzalandı (1973).
Beyoğlu'ndaki tarihi 'Markiz Pastanesi' kapandı (1980).

28 OCAK

İngiliz askerleri, Kıbrıs'ta ilk defa Türklere karşı silah kullandı (1958).
Uzay mekiği Challenger parçalandı (1986).

29 OCAK

Mustafa Kemal, Latife Uşaklıgil ile evlendi (1923).
Ney üstadı, hiciv şairlerinden Neyzen Tevfik Akmansu öldü (1953).
Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arıkan öldürüldü (1982).

30 OCAK

Almanya'da Hitler iktidara geçti (1933).
Hintli lider Mahatma Gandhi öldürüldü (1948).
Türkiye İşçi Köylü Partisi kuruldu (1978).

31 OCAK

Türk Maarif Cemiyeti kuruldu (1928).
Başbakan Turgut Özal, Gökova'da termik santral kurulacağını açıkladı (1985).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

PARİS'TE BÜYÜK SERGİ

Paris'te açılan uluslararası serginin Osmanlı şubesi büyük ilgi çekiyor. Sergi için ayrılan binanın birinci katında, folklor gösterileri yapılıp gayet güzel işlemeli şark halıları sergileniyor. İkinci katta ise Osmanlı ülkesinin çeşitli yörelerinde yetiştirilen her türlü ürün ziyaretçilere tanıtılıyor.

(Sabah, 8 Ocak 1901)

İZMİR'DE VEBA

İzmir'de ortaya çıkan veba illeti oldukça ciddi bir mahiyet arzetmektedir. Hükümet, aldığı tedbirlerle hastalığın başka tarafa yayılmasını önlemeye çalışıyor. Veba eskiden çok tehlikeli bir hastalık olmakla beraber, tıp ilminin gösterdiği ilerlemeler neticesi, önüne geçilebilir bir hale gelmiştir.

(Sabah, 10 Ocak 1901)

BALOLAR

Tatavla'daki muhtaç insanlar hayrına, her sene Tatavla Yardım Cemiyeti tarafından verilmesi mutad olan balonun, bu sene de Rus sefirinin himayesinde olmak üzere, mükemmel bir surette tertip edilip uygulanması kararlaştırılmıştır.

(Sabah, 11 Ocak 1901)

KÖMÜR FİYATI

Havaların soğuk gittiği şu mevsimde, bazı istifçi ve vurguncular fırsattan istifade ile kömürü yüksek fiyatla satmaktadırlar. Bunların yolsuzluklarına meydan verilmemesi için, ilgili mercilere gereken emirlerin verildiği haber alınmıştır.

(Sabah, 11 Ocak 1901)

GENÇ KIZIN İNTİHARI

Evvelki akşam saat yedi civarında, Beyoğlu Tarlabaşı'nda ikamet eden Madam Horikliyani'nin 17 yaşındaki kızı Eleni, bilinmeyen bir sebeple intihara girişmiştir. Eleni kibrit başlarını ezip amonyak ile karıştırarak içmiş, durumu gören annesi doktor çağırarak kızının kurtulmasını sağlamıştır.

(Sabah, 27 Ocak 1901)

KRALİÇE'NİN VEFATI

İngiltere Kraliçesi Viktorya hazretleri, evvelki akşam vefat etmiştir. İngiltere tahtının 56. hükümdarı olan kraliçe, 83 yaşında idi. Yeni kral, 7. Edvard hazretleri oldu.

(Sabah, 24 Ocak 1901)

75 YIL ÖNCE

FUTBOL MÜSABAKALARI

Yeni yılın ilk futbol müsabakaları dün yapıldı. Galatasaray, Beykoz'u 4-1; Hilal, Altınordu'yu 3-0; Beşiktaş, İstanbulspor'u 2-0 mağlup ettiler.

(2 Ocak 1926)

CUMHURİYET POSTA PULLARI

Cumhuriyet posta pulları tedavüle çıkıyor. Pulların basımına nezaret eden Ali Sami Bey, vazifesini bitirerek Londra'dan şehrimize geldi. Pullarımız, fabrika tarafından İstanbul'da hükümete teslim edildikten sonra tedavüle çıkacaktır.

(2 Ocak 1926)

OTOMOBİLLERE TAKSİMETRE

Taksimetreli otomobiller için bir tarife hazırlandı. Birinci sınıf otomobillerde ilk 600 metre için 60 kuruş, sonraki her 200 metre için de 3 kuruş alınacak. İkinci sınıf otomobillerde, ilk 600 metre için 40 kuruş ve sonraki her 200 metre için 2 kuruş alınacaktır.

(3 Ocak 1926)

İSTANBUL'UN NÜFUSU

Nüfus müdüriyetinin hazırladığı broşürde belirtildiğine göre, İstanbul'un nüfusu 1.022.495'dir. Bunlardan 577.270'i erkek, 445.225'i kadındır. Yine bu nüfusun 742. 283'ü Müslümanlardan, 280. 212'si ise Rum, Ermeni ve Yahudi olmak üzere Gayri Müslimlerden oluşmaktadır.

(6 Ocak 1926)

TAYYARE PİYANGOSU

Tayyare Cemiyeti muazzam bir piyango tertip ediyor. Yeni piyango 7,5 milyon liralıktır. Aziz Türkiye'nin havalarını düşman uçaklarının taarruzlarından koruma vazifesini yürüten Tayyare Cemiyeti, yeni piyangosuyla her sene halka 7,5 milyon lira dağıtacaktır.

(14 Ocak 1926)

50 YIL ÖNCE

İLK TRAFİK LAMBASI

İstanbul'da, Taksim Belediye Gazinosu ile Dağcılık Kulübü arasındaki dörtyol ağzına, büyük bir ışıklı seyrüsefer direği (trafik lambası) kondu. Dörtyol ağzından değişik yönlere gelip geçecek olan araçlar, hareketlerini bu yeni ışıklara göre düzenleyecek. Işıklar otomatik olarak çalışacak.
(4 Ocak 1951)

KORE'DEKİ TÜRK BİRLİĞİ

Kore Savaşı'na katılan Türk birliği, düşmana ağır kayıplar verdirdi; ancak çatışmalarda en az 500 kişi öldü. Türk Birliği Komutanı General Tahsin Yazıcı, "Şehitlerimizin intikamını aldık" dedi. Amerikalı General MacArthur da, Türk askerlerinin bu zaferini kutladı. Bu arada, Kunuri Savaşı'ndaki kaybımızın 430 şehit olduğu açıklandı.
(28 Ocak 1951)

MASON KONGRESİ YAPILDI

Masonlar Birliği Kongresi, Ankara ve İzmir'den gelen delegelerin de katılımıyla İstanbul'da yapıldı. Başkan M. Kemal Öke, yaptığı açılış konuşmasında, Masonlar Birliği'nin manevi, ahlaki ve kültürel amaçlarla çalıştığını söyledi. Kongreye katılan delegelerden bazıları, masonluğu siyonizm ve komünizmle eşit tutmak isteyenlere karşı, "Biz yalnızca alçakgönüllülükle insanlığa hizmet etmek isteyen kimseleriz" dediler.

(28 Ocak 1951)

KAĞIT SIKINTISI ARTIYOR

İşletmeler Bakanı Muhlis Ete, gazete ve dergi sahipleriyle kitap yayımcılarının katıldığı bir toplantı yaptı. Bakan Ete toplantıda, "İzmit Kağıt Fabrikası'nın kapasitesi 6 bin tondur, bu yeterli değildir ve sıkıntı yaratmaktadır. Hammaddeye ihtiyaç vardır. Bu nedenle sizlerle birlikte, bu 6 bin ton kağıdın nasıl dağıtılacağını kararlaştıracağız" dedi.
(27 Ocak 1951)

İSTANBUL'A ASMA KÖPRÜ

Birleşmiş Milletler Avrupa Komisyonu'nun, İsviçre'nin Cenevre kentinde düzenlediği konferansta konuşan Türk delege Orhan Mersinli, 10 yıl içinde İstanbul Boğazı'na asma bir köprü yapılmasının planlandığını söyledi.
(23 Ocak 1951)

25 YIL ÖNCE

AGATHA CHRİSTİE ÖLDÜ

Yazdığı 80 polisiye romanla, dünyada 300 milyondan fazla satan ünlü İngiliz kadın yazar Agatha Christie öldü. I. Dünya Savaşı'nda hemşire olarak çalışırken roman yazmaya başlayan ve ilk kitabını 1920'de kaleme alan Christie, annesinden ders alarak, okula gitmeden evde öğrenim görmüştü.
(12 Ocak 1976)

DEMİREL'E SORUŞTURMA

CHP, Yahya Demirel'in mobilya ihracatı yolsuzluğuyla ilgili olarak, Başbakan Süleyman Demirel hakkında Meclis Soruşturması açılmasını isteyen bir önergeyi imzaya açtı. Demirel, kendisi hakkında daha önce de bazı tuzaklar hazırlandığını öne sürerek, "Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın" dedi.
(20 Ocak 1976)

ÖZTÜRKÇEYE KARŞI SAVAŞ

Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem, valiliklere bir genelge göndererek, arı dilin, milli birliği ve bütünlüğünü bozduğunu, bu dilin bir moda salgını olduğunu ileri sürdü; kimi aydınların ve basın mensuplarının bu modanın etkisi altında kaldığını belirterek bu sorumsuz davranışlarla mücadele edilmesini istedi. TRT de, haber bültenlerindeki öztürkçe kelimeleri değiştirmeye başladı.
(30 Ocak 1976)

KARATAŞ'IN TRT'YE TAYİNİ

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 9 Ocak'ta ikinci defa geri çevirdiği Profesör Şaban Karataş'ın TRT Genel Müdürlüğü'ne atanmasıyla ilgili kararnameyi imzaladı. Bunun üzerine Korutürk'ü sert bir dille eleştiren Ecevit, "Türkiye'de demokratik hukuk devleti, üstelik ne yazık ki bu defa Cumhurbaşkanı'nın elinden bir darbe yemiştir" dedi.

(18 Ocak 1976)

merakediyorum@googlegroups.com

Ölüm tüccarı, neden Türk ordusuna silah satamadı?

Zaharoff'un gizli pazarlıkları

Büyük Taaruz'a birkaç ay kala, ordunun ihtiyacından yararlanmaya çalışan ünlü silah tüccarı Basil Zaharoff, Mustafa Kemal'in sert çıkışına takıldı. Türkiye, tüm imkansızlıklara rağmen, Zaharoff'un karanlık ellerine teslim olmadı.

Ankara'da kurulan top fabrikası ve önünde cepheye gönderilmek üzere bekleyen toplar (üstte). Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz'dan önce Türk yapısı bir tüfeği deniyor (sağda).

KANSU ŞARMAN

Sakarya Savaşı'nın zaferle noktalanmasından sonra ordu, hızla bir taarruz harekatı için hazırlığa girişti. Ordunun daha etkili bir şekilde desteklenmesini sağlamak için bir 'Harp Encümeni' (Savaş Komisyonu) kuruldu. Encümen, ordu ihtiyaçlarının süratle sağlanması için kaynak aramaya başladı. Bu konuda öncelik, silah eksiğinin giderilmesindeydi.

Yunanlıların silah gücüne yaklaşabilmek için, tüfek sayısının üç kat, makineli tüfek ve top sayısının da iki kat artırılması gerekiyordu. Ayrıca eldeki silahların ateş gücünün de yükseltilmesi, tüfek ve top mermisi ihtiyacının karşılanması lazımdı. Bu hazırlık için 4 ayrı koldan harekete geçildi. Ankara'daki silah fabrikaları üretimi hızlandıracak ve Anadolu olanakları zorlanacak, İstanbul'daki depolardan silah ve cephane kaçırılacak, Fransa, İtalya ve öteki Avrupa ülkelerinden silah satın alınacak ve Ruslarla Fransızların yardımları değerlendirilecekti.

İşte tam o günlerde, dünyanın önde gelen silah tüccarlarından Basil Zaharoff ortaya çıktı. Zaharoff, Türk ordusunun şiddetle silaha ihtiyacı olduğunu biliyordu. Türklerin Fransa ve İtalya'dan silah ve cephane alması ve Almanya'dan silah satın alma çabalarına girmesi, Zaharoff'un iştahını kabartmıştı. İngiltere Başbakanı Lloyd George'un 10 Ağustos 1921 günü söylediği, "Sevr Antlaşması yırtılmış olduğundan silah ticareti serbesttir. Özel şirketler savaş halinde bulunan ülkelerle silah ticareti yapabilirler" sözü de, Zaharoff'un Türk ordusuna silah satmanın artık mümkün olduğu görüşünü güçlendirmişti.

Üstelik Türk ordusunun silah alma girişimleri, istediği gibi gitmiyordu. Silah satın almak için Avrupa'ya gönderilmiş bulunan satın alma komisyonlarının peşin parayla aldıkları silah ve cephane, kiralanan İtalyan vapurlarına Almanya kıyılarında yüklenmeye başlanmıştı. Yüklemenin Ocak 1922 sonun-

da tamamlanacağı, bunların Şubat 1922 ortalarında da Anadolu kıyılarına getirileceği umulmaktaydı. Ama İngilizler ve Yunanlılar bu satın almaları haber almışlardı. Vapurların deniz üzerinde yakalanmaması için, Fransa ve İtalya desteği arandı. Ancak başarı sağlanamadı. Ankara, silah yüklü vapurların Akdeniz'de kaderlerine terkedilmesi fikrine sıcak bakmadı. Taşıma sırasında daha güvenli olabilecek Fransız gemileriyle silahların Mersin veya İskenderun'a ulaştırılması içinse 500.000 Lira'ya ihtiyaç duyuluyordu. Bu para bulunamadığı için, satın alma komisyonuna, alınan bütün silahların Almanya'da satılması talimatı verildi.

Bulgarlardan silah satın almak için yapılan girişimler de olumlu sonuç vermemişti. Varna'dan satın alınan ve Anadolu'ya taşınması için 1.050 adet tüfek yüklenen Bakırcıef motoru, 7 Mart 1922 günü Karadeniz'de batmıştı.

O günlerdeki bir başka ilginç olay da, Almanya'ya silah ve cephane satın almaları için gönderilen Saffet ve Nuri Beylerin parayı çoğaltmak ve daha fazla silah almak için borsada oynamaları ve paranın hepsini kaybetmeleriydi. Bir Alman tarafından dolandırılmışlar ve olay yargıya götürüldüğü halde sonuç alınamamıştı.

Ancak tüm bu olumsuz duruma rağmen, Basil Zaharoff'tan silah satın alınmadı. Zaharoff, şirketi adına Mustafa Kemal Paşa'ya, görüşmek üzere aracılar gönderdi. Mustafa Kemal Paşa, birçok devletin madalyalarla taltif ettiği, İngiltere'nin 'Sir', Fransa'nın 'Legion d'Honneur' ünvanı verdiği bu kişiden silah almayı kesin olarak reddetti. Çünkü Basil Zaharoff, Yunanistan'ın Ege bölgesini işgal etmesi için İngiltere Başbakanı Lloyd George'u ikna eden kişiydi. Ve yine Yunanlılar kendisinden silah alsın diye, Yunanistan'a 4 milyon sterlin krediyi o sağlamıştı.

Ankara, savaşın kazanılması için gereken silahların büyük bölümünü Ruslardan ve Fransızlardan, bir bölümünü de İtalyanlardan sağlamıştı. Özellikle Fransızlar, Anadolu'dan çekilirken silahlarının büyük bölümünü Türk ordusuna bıraktılar. Ancak Türk ordusunu Basil Zaharoff'un savaş ziyafetinden kurtaranlar ise yine canını ortaya koyan kendi insanı oldu. İstanbul'da önceleri dağınık, sonra Ankara'ya bağlı olarak çalışan gizli gruplar, işgal kuvvetlerinin depolarından büyük miktarda silah ve cephaneyi Ararat, Ladil ve Lankır gemileriyle Anadolu'ya kaçırdılar. ■

Fransa, Türk ordusuna gönderdiği silahların kullanılış eğitimi için, subaylarını da Ankara'ya yollamıştı. Üstteki fotoğrafta, Esliha Silah Fabrikası Müdürü Nuri Bey, Fransız subayı ile bir topun başında (üstte).

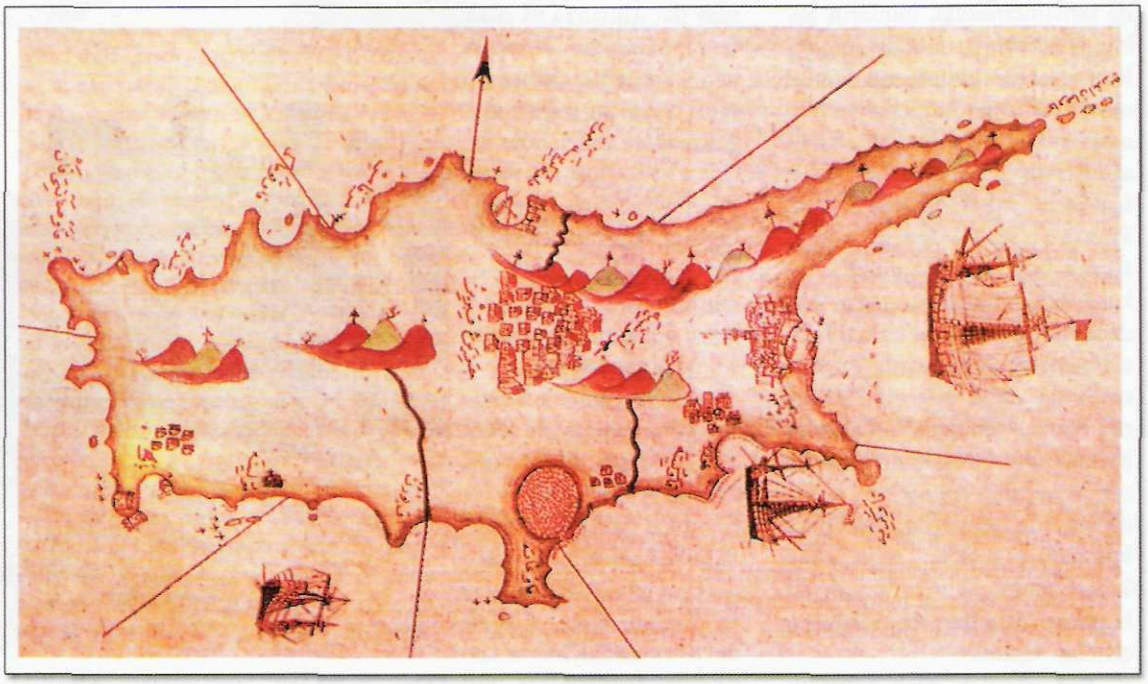

Basil Zaharoff kimdir?

1850 yılında Türkiye'de doğan (İstanbul ya da Bursa) Basil Zaharoff, (soldaki fotoğraf) aslen Rum asıllı bir aileden geliyordu. Gençliği İstanbul'da, Tatavla (Kurtuluş) semtinde geçti. Bir geminin ambarında gittiği Atina'da tanıştığı Nordenfeldt silah fabrikasının Yunanistan temsilcisi sayesinde silah ticaretine adım attı. 1870'lerin sonunda Nordenfeldt firmasının temsilcisi olarak ilk denizaltı satışını Yunanlılara yaptı. Ardından İstanbul'a gitti ve Abdülhamit'e "Yunanlıların denizaltısı var, denge için sizin de almanız gerek" dedi. Osmanlı devletine sattığı iki denizaltının teslim muameleleri sürerken Zaharoff, Saint Petersburg'da aynı sözlerle Ruslara da birkaç denizaltı satmıştı. 1888'de bir başka ünlü silah tüccarı Hiram Maxim (sağdaki fotoğraf) ile ortak oldu. Birkaç yıl içinde, Çin-Japonya, İspanya-Amerika, Girit Savaşı derken, Zaharoff'un büyük hissedarı olduğu Maxim firmasının adı, 1897'de Krupp ve Schneider kadar büyüdü. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'na katılan hemen bütün ülkelere silah sattı. 1920'lerin sonundaysa, 'Ölüm Tüccarı' olarak anılıyordu ve hem çok zengin, hem de dünya politikasını etkileyecek kadar nüfuzlu bir kişi olmuştu. 1936'da öldüğünde, 36 ulus tarafından verilmiş 298 madalyaya sahipti.

merakediyorum@googlegroups.com

10 soruda Osmanlı idaresinde Kıbrıs

Türkiye'nin son yarım yüzyıllık siyasi hayatına damgasını vuran bir konudur Kıbrıs. Ancak bu meselenin geçmişi nasıldı? Kıbrıs ne zaman, nasıl Türklerin eline geçti ve nasıl kaybedildi? Bu yazımızda, Osmanlı hakimiyetindeki Kıbrıs'ı gündeme getirdik.

ERHAN AFYONCU

1. Kıbrıs, Osmanlılardan önce kimlerin idaresi altındaydı?
2. Osmanlıların Kıbrıs'ı alma nedenleri nelerdi?
3. Kıbrıs seferi öncesinde neler oldu?
4. Kıbrıs seferi nasıl yapıldı?
5. Osmanlı, nasıl bir Kıbrıs siyaseti izledi?
6. Venedik, Kıbrıs'ın fethine nasıl karşılık verdi?
7. Fetihten sonra Kıbrıs'ta neden isyanlar çıktı?
8. Kıbrıs İngilizlerin eline nasıl geçti?
9. Kıbrıs'ın İngiliz egemenliğine girmesi nasıl karşılandı?
10. Kıbrıslı Türkler, din değiştirmiş Rumlar mıdır?

Piri Reis'in hazırladığı Kıbrıs haritası (üstte).

1 Kıbrıs, Osmanlılardan önce kimlerin idaresi altındaydı?

Çok eski çağlardan itibaren insanların yaşadığı Kıbrıs, çeşitli milletlerin elinde bulunduktan sonra, MÖ 59 yılında, Roma hakimiyetine girmiş, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra ise, Bizans İmparatorluğu tarafından idare edilmiştir.

Müslümanların Kıbrıs'ı ilk fethetme teşebbüsleri, Halife Hz. Osman zamanındadır. Suriye valisi Muaviye'nin ısrarı ile yapılan bu sefer sonucunda, Kıbrıs vergiye bağlandı. Bu seferde Hz. Peygamber'in süt halası Ümmü Haram şehit olmuştur. Türbesi bugün Kıbrıs Rum kesiminde, Larnaka kentinin dışındadır ve 'Hala Sultan Tekkesi' diye anılmaktadır.

Emeviler ve Abbasiler zamanında, Kıbrıs'ı ele geçirmek için uğraşıldı ise de, ada fethedilememiş, ancak vergiye bağlanmıştır. Bizans ile Müslümanlar arasında muhtariyetini koruyan Kıbrıs, her iki devlete de vergi vermiştir. 1191 yılında İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard, Kıbrıs'ı ele geçirmiş ve Templier Şövalyeleri'ne satmıştır. Kıbrıs onlardan da 1193 yılında Lusignan Hanedanı'na intikal etmiş ve bu hanedanın kurduğu Frenk Krallığı, hakimiyetini 1489'a kadar sürdürmüştür. Bu tarihte Venedik idareyi ele almış ve Kıbrıs için Memluk devletine yılda 8.000 düka altını vergi vermeye başlamıştır.

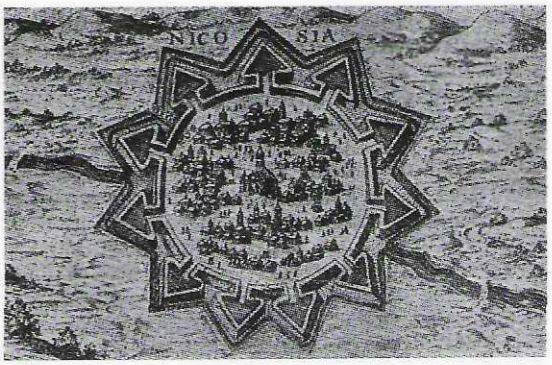
2 Osmanlıların Kıbrıs'ı alma nedenleri nelerdi?

Doğu Akdeniz'de hakimiyet kurmaya başlayan Osmanlılar için, Kıbrıs'ın Venediklilerin elinde bulunması mahzurlu idi. Mısır ile Anadolu'nun güvenli bir şekilde irtibat kurmasına engel olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu kıyılarının güvenliğini de tehdit etmekteydi.

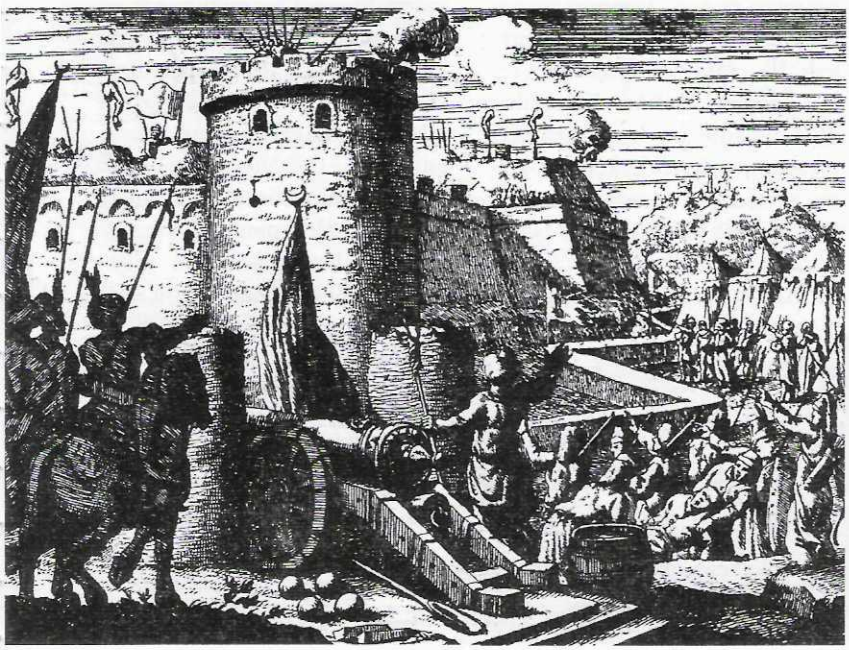
Bazı tarihçiler, Kıbrıs'a sefer açılmasına II. Selim'in çevresinde bulunan Nakşa Dukası Yasef Nassi'nin, padişaha Kıbrıs'ın şaraplarını methetmesi olduğunu iddia etmektedirler. Ancak bu görüş genelde kabul edilmemektedir. Osmanlıların Doğu Akdeniz'e hakim olma süreci çerçevesinde, Kıbrıs'ı bu yıllarda ele geçirmeye çalışmaları, kaçınılmazdı. Ancak bunun zamanlaması, Osmanlı İmparatorluğu'nun o zamanda yürüttüğü siyasete göre değil, devlet adamlarının padişah üzerindeki tesirlerine göre olmuştur.

İmparatorluğun o zamanki gündeminde, İspanya Müslümanlarına yardım ve Don-Volga kanalı projesi vardı. Sokullu Mehmed Paşa bunları ön planda tutmakta ve Kıbrıs'a yapılacak bir seferin batıda Osmanlı aleyhine bir ittifaka dönüşebileceğini ileri sürmekteydi. Ayrıca padişahı bu sefere teşvik eden Lala Mustafa Paşa, onun rakibiydi ve kazanacağı bir başarı, ona sadrazamlık yolunu açabilirdi.

1570 yılında Mısır'dan şeker ve pirinç getiren bir geminin Kıbrıs'ta barınan korsanlar tarafından zaptedilmesi üzerine, Lala Mustafa Paşa'nın fikri galip geldi ve Kıbrıs seferine karar verildi.

Kıbrıs'ın Türkler tarafından alınışından önce, Lefkoşe Kalesi'ni gösteren resim (Vlaggio da Venetia a Constantinopoli adlı eserden, üstte). Ünlü Ressam Ricaut'nun Kıbrıs'ın fethi çalışması (altta).

3 Kıbrıs seferi öncesinde neler oldu?

Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs seferi sırasında cephenin genişlememesi için, Avusturya ve İran ile ilişkilerini iyi tutmaya gayret göstermiştir. Venedik, Osmanlıların donanmayı hazırlamasını, kendi üzerlerine bir sefer yapılacağı

merakediyorum@googlegroups.com

Kıbrıs'ın fethi sırasında Osmanlı ordusunun taarruzu (Ricaut'dan, üstte). Kıbrıs'ın Limasol Koyu'nu gösteren bir minyatür. (II. Selim zamanında yapılmıştır, altta). Kıbrıs'ın fethi sırasında tahtta bulunan padişah II. Selim (sağ sayfada).

şeklinde yorumladı. 13 Ekim 1569 gecesi, Venedik'teki barut deposu infilak etti ve çıkan yangın, tersaneye de zarar verdi. Batılı tarihçiler bu hadiseyi, Türk casus teşkilatının bir eseri olarak gösterirler.

Venedikliler, Türklerin hazırlıklarının kendi üzerlerine olduğunu anlayınca, Papa'nın aracılığıyla müttefik bulmak için harekete geçtiler. Alman İmparatoru Maksimilyan, Avusturya'nın Osmanlılarla barış içinde olması nedeniyle ittifaka yanaşmadı. Fransa, Osmanlılarla olan ticari ilişkileri nedeniyle, değil ittifak kurmak, Venedik'in aleyhine çalışıp, Alman prensliklerinin ittifaka katılmasını önledi. Venedik'le ittifaka sadece İspanya ve Papalık katıldı. Malta Şövalyeleri ile bazı İtalyan prensliklerde müttefikleri desteklemişlerdir.

Kıbrıs'ın fethi için Lala Mustafa Paşa serdar, Piyale Paşa ise donanma komutanı tayin edilmiştir. Bu sefer için görevlendirilen 300 civarında gemi ile 60 bin asker, 1570 yılının bahar aylarında, üç grup halinde Kıbrıs üzerine hareket etmiştir. Osmanlı kuvvetleri müttefik donanması gelmeden Kıbrıs'a çıkarak adanın fethine başlamıştır.

4 Kıbrıs seferi nasıl yapıldı?

İstanbul'dan hareket eden Osmanlı donanması Finike'ye yaklaşarak burada bekleyen askerleri de alıp, Temmuz ayının başında Limasol Koyu'na demirledi. İlk olarak ele geçirilen yer, bu koydaki Leftari Kalesi'dir. Donanmanın bir kısım gemileri çıkartmayı desteklerken bir kısmı ise Girit tarafından gelebilecek düşman donanmasını bekliyordu.

Adaya ayak basılmasının ikinci haftası, Girne fethedildi. Ardından adanın önemli merkezlerinden Lefkoşe muhasara edildi. Behram Paşa, Larnaka koyunda zahire ve cephane gemilerini muhafaza ederken, Piyale Paşa denizden gelebilecek düşman kuvvetlerini bekliyordu. Bir kısım kuvvetler ise Magosa'nın dışarıyla irtibatını engellemek için görevlendirilmişti. Bu arada Şam ve Halep eyaletlerinin askerleri de adaya nakledili-yordu. Lefkoşe'nin 50 günlük bir kuşatmanın ardından ele geçirilmesi üzerine, Baf ve Limasol kaleleri teslim olmuştur. Bundan sonra Osmanlılar tarafından 'Tuzla' diye anılan Larnaka fethedilmiş ve adada ele geçirilmeyen tek önemli merkez olarak Magosa kalmıştır.

Lefkoşe'nin fethinden sonra ele geçen ganimet ve esirlerin bir kısmının yüklendiği sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın kalyonu, esir bir kadının barut deposunu ateşlemesi üzerine yanındaki iki gemi ile birlikte batmıştır.

Adanın son önemli mevkii olan Magosa kuşatıldığında, kış mevsimi yaklaşmıştı ve kale, bir tarafı deniz olduğu için, Lefkoşe derecesinde sıkıştırılamıyordu. Kuşatma sürerken Venedik gemileri Magosa'ya mühimmat ve asker ikmalinde bulunmayı başardılar. Bir taraftan topçu ateşi sürerken bir taraftan da kazılan lağımlarla kalenin surları tahrip edilmeye çalışılıyordu. Türk kuvvetlerinin bütün uğraşlarına rağmen, kale komutanı Marco Antonio Bragandino'nun çabaları ve kahramanlığı, kentin düşmesini engellemekteydi.

Magosa'nın ikmal yollarının kesilmesi, kentin daha fazla direnmesi imkânını ortadan kaldırdı ve kale, 1 Ağustos 1571'de teslim olmaya karar verdi. On bir aydan beri muhasara edilen Magosa'nın zaptıyla, Kıbrıs'ın fethi tamamlanıyordu.

5 Osmanlı, nasıl bir Kıbrıs siyaseti izledi?

Kıbrıs'ın fethi tamamlanınca, Lefkoşe merkezli bir beylerbeylik oluşturuldu. İlk beylerbeyi olarak Muzaffer Paşa tayin edildi. Kıbrıs Beylerbeyliği, Baf, Magosa, Girne, Alanya, İçel, Tarsus ve Trablusşam sancaklarından meydana gelmekteydi.

Görüldüğü gibi, sadece adanın kendisi değil, Anadolu ve Suriye'den de bazı yerler bir araya getirilerek bir idari birim oluşturulmuştur. Ancak Trablusşam bir müddet sonra Kıbrıs'tan alınmış, sadece Anadolu'da olan sancaklar bırakılmıştır. Adanın güvenliğini sağlamak için, 8 bin civarında asker bırakılmış ve bunların önemli bir kısmı, kale muhafızı olarak örgütlenmiştir.

Kıbrıs'ta fethi daimi kılmak için, belirli bir iskân siyaseti takip edilerek, önemli sayıda Türk, Anadolu'dan getirilerek buraya yerleştirilmiştir. Bu işlemin tam tersi olarak, savaş sırasında Venedikliler'e yardım eden 300 kişilik bir topluluk da Antalya'ya iskân edilmiştir.

Savaş sırasında Osmanlılara yardım etmiş olan yerlerin ahalisine, vergi kolaylıkları sağlanmıştır. Örneğin, Girne savaşsız teslim olduğu için, bazı vergilerden muaf tutulmuştur. Osmanlı saflarına geçen askerlerin bir kısmına İmparatorluğun başka taraflarında timar verilmiş, bir kısmı ise Kıbrıs'taki Osmanlı askeri teşkilatı içerisinde görevlendirilmiştir.

Kıbrıs'ın fethinden sonra nüfus ve gelir kaynaklarının sayımı demek olan tahriri yapılmış ve daha sonra eyaletin gelir ve giderlerini gösteren bütçesi hazırlanmıştır. Kıbrıs'ta başlangıçta timar sistemi uygulanmamış, ancak fetihden yaklaşık on yıl sonra, adanın tekrar tahriri yapılarak timar uygulamasına geçilmiştir. Adada bulunan asker sayısının fazlalığı nedeniyle, gider gelirden fazlaydı. Adanın önemli ürünleri şeker ve tuz idi.

6 Venedik, Kıbrıs'ın fethine nasıl karşılık verdi?

Venedik ve müttefikleri, Kıbrıs'ın alınmasına engel olamamışlardı. Ancak Türklerin elinde bulunan Afrika kıyılarına veya Osmanlı donanmasına saldırmak için fırsat kolluyorlardı. Kıbrıs'ın fethinin tamamlanmasının ardından, Osmanlı donanmasına da düşman donanmasının vurulması emri verilmişti. İki donanma, 7 Ekim 1571'de İnebahtı önlerinde karşılaştılar. Savaş, Osmanlı donanmasının büyük bir mağlubiyetiyle sonuçlandı.

Uluç (Kılıç) Ali Paşa'nın kurtardığı çok az sayıdaki geminin dışındaki bütün donanma imha olmuştu. Ancak müttefik donanması zaferlerinin meyvelerini toplayamadı. Hem onların da zayiatları büyüktü, hem de Osmanlı kıyılarında güvenli bir liman ele geçiremedikleri için, İtalya'ya geri döndüler. İtalya'da bu zafer, büyük kutlamalara neden oldu; heykeller ve resimler yapıldı, Venedik'te 7 Ekim günü, bayram ilan edildi.

İtalya'da kutlamalar sürerken Osmanlılar yaralarını sarmak için süratle harekete geçmişlerdi. İlk olarak, bu mağlubiyet sırasında tek direnen Uluç Ali Paşa, kaptan-ı deryalığa getirildi ve dağılmış donanmayı toplamakla görevlendirildi. Ali Paşa, İstanbul'a geldiğinde, lakabı 'Kılıç'a çevrildi. Venedik, Os-

BİBLİYOGRAFYA

- Besim Darkot, "Kıbrıs", İslam Ansiklopedisi, VI, s. 672-676.
- Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Ankara 1971.
- Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara 1993.
- Nasim Zia, Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, Ankara 1975.
- H. Fikret Alasya, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara 1977.
- Salahi R. Sonyel, "İngiliz Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", Belleten, sayı: 168 (Ankara 1978), s. 725-741.
- Mustafa Cezar vd., Mufassal Osmanlı Tarihi, III, İstanbul 1959.

merakediyorum@googlegroups.com

manlılar üzerine daha büyük bir faaliyette bulunulamayacağını görünce, Osmanlı devletinin niyetini anlamak için İstanbul'daki elçisini görevlendirmiştir. Elçi Barbaro, Sokullu ile yaptığı görüşmede tarihe geçen şu cevabı almıştır:

"Sizden bir krallık yer almakla, bir kolunuzu kesmiş olduk. Siz ise donanmamızı mağlup etmekle sakalımızı tıraş ettiniz. Kesilmiş bir kol yerine gelmez, ama tıraş edilmiş sakal evvelkinden daha gür çıkar."

Gerçekten de o kış yapılan büyük çalışma neticesinde, 200'den fazla gemi inşa edilmiş ve Haziran ayında bu donanma Akdeniz'e açılmıştır. Bu hadisenin ardından müttefikler bir daha toparlanamamış ve Venedik 1573 yılında Kıbrıs'ın fethini kabul edip, 300 bin flori tazminat ödeyerek Osmanlılar ile antlaşma yapmıştır.

7 Fetihten sonra Kıbrıs'ta neden isyanlar çıktı?

17. yüzyıl sonlarından itibaren yerli Hıristiyanlar ve dışarıdan gelen casuslar adada karışıklık çıkması için çaba göstermişler ve

1832'de Kıbrıs'ı işgal eden Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Paşa (sağda). İnebahtı Deniz Savaşı'nı resmeden tablolardan biri (altta).

buradaki Osmanlı askerlerini isyana teşvik etmişlerdir. 1685 yılında bazı yeniçeri ağalarının başlattığı isyanı, Frenk Mehmed Bey bastırmış, ancak onun Boyacıoğlu Ahmed tarafından öldürülmesi üzerine, isyan büyümüştür. Büyüyen bu isyan, Halepli Ahmed Paşa'nın gayretleriyle bastırılmıştır.

1764 yılında Kıbrıs muhassılı Çil Osman Ağa kendisini padişaha şikayet eden bazı papazları öldürünce, halk, sarayına saldırarak onu ve 18 arkadaşını öldürüp, devlete ait malları yağmalamıştır. Devlet, yeni görevliler göndererek zararın karşılanmasını istemiş, isyan eden Rumların yanı sıra, Türklerden de para istenince, bir kısım Türkler Dizdar Halil'in başkanlığında Temmuz 1765'te ayaklanmışlardır.

İsyan, Anadolu'dan gönderilen askerlerle bastırılmış ve halk da bir daha isyan etmeyeceğine dair birbirine kefil olmuştur.

1800'lü yılların başlarında misyonerler ve Etniki Eterya Cemiyeti, Kıbrıslı Hıristiyanları isyana teşvik ediyorlardı. 1821 yılında, Kıbrıs muhassılı Küçük Mehmed Bey, Başpiskopos Kybrianos ile Baf, Tuzla ve Girne metropolitlerinin isyan hazırlıklarına dair planlarını ele geçirince, durumu İstanbul'a bildirmiş ve gelen ferman ile bu kişileri idam ettirmiştir.

Kıbrıs, 1832'de Kavalalı Mehmed Paşa'nın istilasına uğradı ve Mısır'a bağlandı. Ancak 1840 yılında tekrar İstanbul'dan idare edilmeye başlandı.

8 Kıbrıs İngilizlerin eline nasıl geçti?

İngiltere, Kıbrıs ile 19. yüzyıl başlarından itibaren ilgilenmeye başlamış ve buradan sağlayacağı askeri ve siyasi çıkarları nedeniyle adayı ilhak için, uygun bir fırsat kollamıştır. Bu fırsat Osmanlılar'ın 1877-1878 savaşında, Ruslara karşı mağlup olmalarıyla karşılarına

çıkmıştır. Bu savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın Ruslara sağladığı avantajlı durum, başta İngiltere olmak üzere, Avrupalı devletleri rahatsız etmişti. Bu durumu ortadan kaldırmak için Berlin'de toplanan yeni bir kongreyle önceki antlaşmanın şartları hafifletildi. Ancak İngiltere, Hindistan yolunu güvenlik altına almak için, Kıbrıs'ı istiyordu. Rusya, Anadolu'da askeri bir harekâta girişirse, İngiltere Kıbrıs'ı askeri bir üs olarak kullanacak, eğer ileride Rusya, Batum, Kars ve Ardahan'ı Osmanlı İmparatorluğu'na terk ederse, İngiltere de Kıbrıs'ı geri verecekti.

İngiltere'nin sıkıştırması üzerine, Osmanlı devleti bu isteği kabul etmek zorunda kaldı. 4 Haziran 1878'de imzalanan antlaşmaya göre İngiltere, Kıbrıs için yıllık 92 bin sterlin kira bedeli ödeyecekti.

9 Kıbrıs'ın İngiliz egemenliğine girmesi nasıl karşılandı?

İngiltere'nin zorlamayla Kıbrıs'ı alması, Osmanlı İmparatorluğu'nda bu ülkeye karşı olan itimatın sarsılmasına, İngiliz diplomatların saygınlığını bir ölçüde yitirmesine ve yerini bir güvensizliğin almasına neden olmuştur. İngiltere de ise hükümetin destekçileri antlaşmayı memnuniyetle karşılarken, liberaller, daha fazla toprak alınabileceğinden dem vurup durumu eleştirmişlerdir. Avrupa'da ise Almanya, İngiliz işgalini olumlu karşılarken, Avusturya tarafsız kalmış, Fransa ve İtalya olumsuz tepki göstermişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine İngiltere, Kıbrıs'ı doğrudan ilhak etmiştir. Bir yıl sonra da, Sırbistan bir Bulgar saldırısına uğrarsa, Sırplara yardım etmesi şartıyla Kıbrıs'ı Yunanlılara vereceğini vaat etti. Almanlara taraf olan Yunanistan Kralı Konstantin, bu teklifi kabul etmedi.

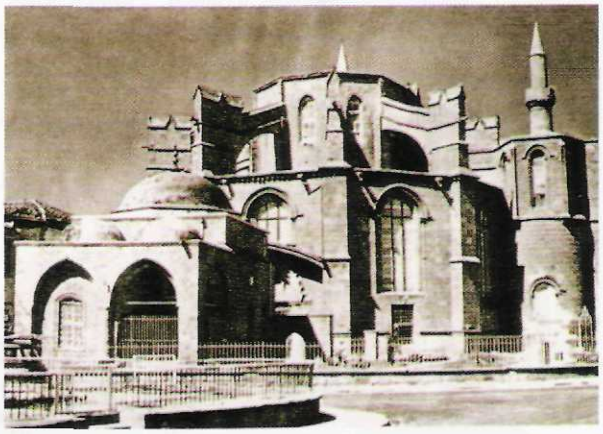
Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakı, Türkiye tarafından kabul edilmiş ve ada, İngiltere'ye bağlı müstemlekeler statüsüne girmiştir.

10 Kıbrıslı Türkler, din değiştirmiş Rumlar mıdır?

Kıbrıslı Rumlar, adada bulunan Türklerin din değiştirmiş Rumlar olduğu iddiasını zaman zaman tekrarlamaktadırlar. Ancak yapılan araştırmalar, Kıbrıs'taki Türklerin fethin hemen ardından Anadolu'dan getirilerek yerleştirilen Anadolu Türklerinin torunları olduğunu göstermektedir.

Fetih sonrasında, Kıbrıs'ta Türklerin yerleşmesi için iki yıl vergi muafiyeti tanınmış ve Anadolu'da belirlenmiş bazı bölgelerden, 10 haneden bir hanenin zorla Kıbrıs'a yerleştirilmesi emri çıkmıştır. Adaya gönderilmek üzere Aksaray, Beyşehir, Seydişehir, Develi, Andugı, Ürgüp, Niğde, Bor, Ilgın, İshaklı (Sultandağı), Akşehir, Koçhisar ve Mersin'den 12 bin hanenin gönderilmesi planlanmıştı. Ancak ada iklimi beğenilmediği için, 1572-1581 yılları arasında 8 bin hane adaya gönderilebilmiştir. Bu da yaklaşık 40 bin kişilik bir nüfustur. Bunların da bir kısmı sonradan Anadolu'ya geri dönmüştür. Kıbrıs'a Türklerin iskânı daha sonra da sürmüş, 17. yüzyılın sonlarıyla 18. yüzyılın başlarında, çevreye zarar veren bazı aşiretler Kıbrıs'a yerleştirilmişlerdir. ■

Kıbrıs'ta İngiliz Valisi, kraliyet ailesinden temsilcileri ağırlıyor (solda). Kıbrıs İngiltere yönetimine geçtikten sonra İngiliz bayrağı çekilirken (solda altta).

Kıbrıs'ın fethinden sonra camiye çevrilerek, 'Selimiye Camii' adını alan Ayasofya Kilisesi (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

İç oğlanlardan veziriazamlara

İmparatorluğun devşirmeleri

Devşirmelerin kaderi neydi? Kimler, nasıl devşirilirdi? Devşirmeler, sarayda ve orduda nasıl yükselirlerdi? Bunların, Müslümanlığı ve Osmanlılığı ne düzeyde benimsedikleri nasıl anlaşılabilirdi?

NECDET SAKAOĞLU

Pençik oğlanı, devşirme oğlanı, acemi oğlan, potur oğlanı, kuloğlu, içoğlanı... Bunlar kimlerdi?

Unutmamalı ki, 'Ordu-yı Hümayun' denilen büyük Osmanlı ordusunun asıl yapısını, her ne kadar Türk tımarlı sipahileri oluşturmakta ise de, merkezdeki daimi ve paralı kapıkulu birlikleri, Türk unsurların yer almadığı, 'kul' statüsündeki gayri Türk tutsak ve devşirmelerden oluşuyordu.

Kapıkullarının kaynağı ise pençik ve devşirme oğlanları idi. Osmanlı devleti, en güçlü dönemlerinde, ordusunun çekirdeği ve yönetsel örgütleriyle bu 'oğlanlar'ın üzerine inşa edilmişti; pençik ve devşirme kaynaklarının kuruması, Kapıkulu Ocakları'nın disiplinini yitirmesi sürecinden, modernleşme sürecine girilinceye değin geçen zamanda ise, Kapıkulu ordusu çökmüş; yönetimse çoğunca öngörü yoksunu, cahil kişilerin elinde kalmıştır.

Kara Rüstem ve Kara Halil gibi iki namdar din-hukuk adamının önerisiyle 3. padişah Murad Hüdavendigâr (1362-1389) döneminde kurulup, "Yeniçeri nam ve nişanını yeryüzünden kaldırmaya" yemin eden 30. padişah II. Mahmud'un (1808-1839) *1826'da imha ettiği* Kapıkulu Ocakları'nın 500 yıllık tarihi, inanılmaz olaylarla doludur. Bu uzun tarihin 17. yüzyıl sonlarına kadar süren ilk döneminde ise yeniçeriliğin kaynağı önceleri pençik oğlanları, devletin en güçlü dönemlerinde de devşirmeler olmuştur.

Viyana'da yapılmış bir acemi oğlanlar tasviri (16. yüzyılda İstanbul'dan).

'PENÇÜYEK'TEN PENÇİK

Pençik oğlanı, Farsça 'beşte bir' anlamındaki 'pençüyek'ten Türkçeleşmiş bir deyimdi. Savaş ve akınlarda tutsak alınan her beş kişiden biri, vergi olarak devlete veriliyor; bunlardan kızların,

güzel ve yetenekli olanları, sarayın harem hazinesine ayrılarak diğerleri köle pazarlarında satılıyordu.

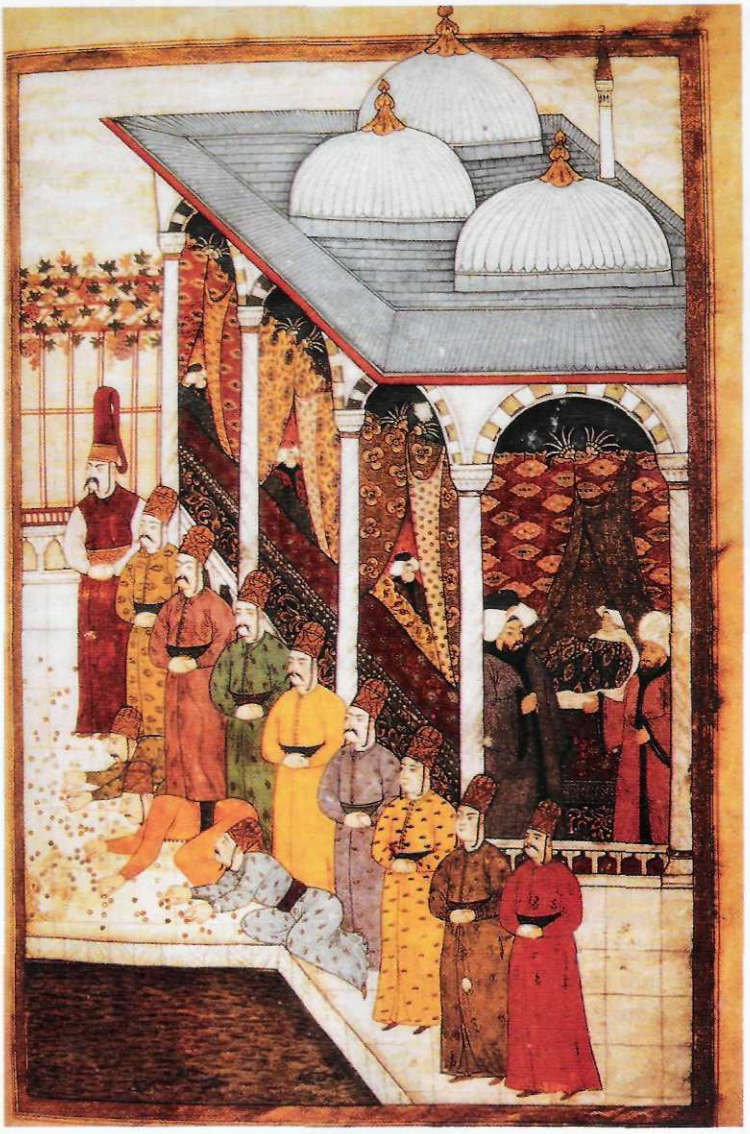
Erkek tutsaklar da 'şirhor' (henüz bebe), 'beççe' (3-8 yaşında), 'gulâmçe' (8-12 yaşlarında), 'gulâm' (büluğa ermiş), 'sakallı' (yaşı geçkin), 'pîr' (ihtiyar) olarak gruplandırılıyor; gulâmçe ve gulâmların sağlıklı olanları asker adaylığına ayrılıp diğerleri yine satılarak hazineye gelir sağlanıyordu.

Karamanoğulları, Aydınoğulları beyliklerinde de uygulanan Pençik yasasını, Osmanlıların da 1360'lardan başlayarak benimsedikleri; 'seçmece' tutsak gençlerden bir ordu kurmaya yöneldikleri anlaşılıyor.

DEVŞİRME OĞLANI

Askere duyulan gereksinim ve Pençik Kanunu'nun ancak savaş ve akınlar söz konusu olduğunda geçerli olması nedeniyle, 15. yüzyıl başında daha düzenli işleyecek bir sistem öngörülerek, Rumeli topraklarında yaşayan Osmanlı uyruğu Hıristiyan ailelerden -yine bir tür pençik vergisi gibi- işe yarar gençler, 'devşirme oğlanı' adıyla alınmaya başlanmış; bunun için bir de Devşirme Kanunu konulmuştur.

Zamanla Bulgaristan, Yunanistan, Sırp ve Ulah memleketlerini, Arnavutluğu, Bosna ve Hersek'i, Macaristan'ın büyük bölümünü kapsayan Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyan ailelerden, üç beş yılda bir, Devşirme Kanunu'na göre, 8 ila 20 yaşları arasındaki sağlıklı 'seçmece' gençler devşirilmesi, 17. yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür. Osmanlı belgelerinde, 'esnâf-ı tâife-i döğşürme-i gulâman' olarak geçen devşirme oğlanlarını, 16. yüzyıla kadar beylerbeyleri, sancakbeyleri ve kadılar devşirirlerken, bu işlemin giderek iltimas ve rüşvete bulanması üzerine, merkezden, Yeniçeri ağasının onayı ile ocağın büyük zabitlerinden, her bölgeye ayrı ayrı devşirme eminleri atanmaya başlanmışsa da, rüşvetle oğlan vermekten kurtulma, önlenememiştir.

Sultan III. Ahmet'in oğlunun sünnet töreni ve devşirmeleri gösteren bir minyatür (Levni'den, solda). Osmanlılarda en tanınan devşirme sanatçılardan Mimar Sinan (altta).

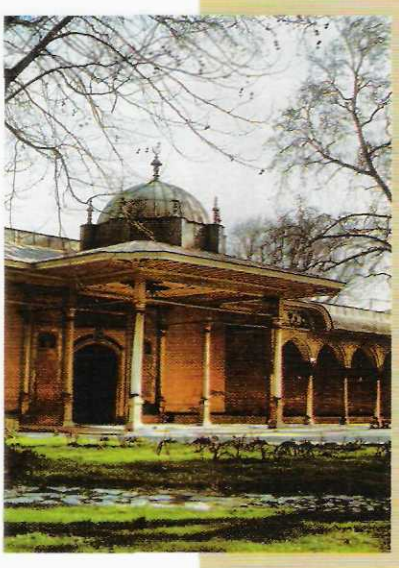
DEVŞİRME EMİNLERİ NE YAPIYORLARDI?

Bunlar, kendi devşirme alanlarındaki yerleşim yerlerini gezip, köylere tellallar çıkartarak Hıristiyan çocukları, babalarıyla birlikte ve başlarında köy papazı, papazın elinde de vaftiz defteri olmak üzere, kadılık merkezine getirtirlerdi.

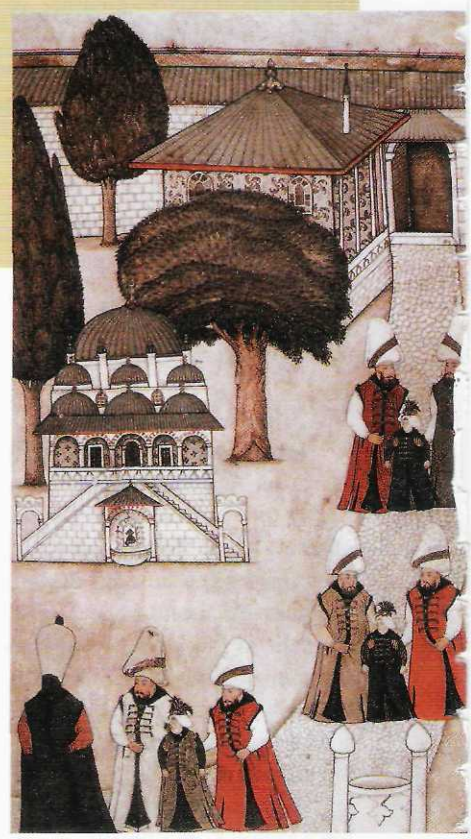
Kadı'nın, sipahi ağalarının, köy kethüdalarının da hazır bulunduğu şer'î mecliste, 'kırk hanede bir oğlan' hesabıyla, ayrıca evliler, yaşı on dördün altında, on sekizin üstünde olanlar, tek çocuklar, sağlıksızlar, çelimsiz ve çirkin olanlar, kellер, sığırtmaçlık ve çobanlık yapanlar, yetim ve öksüzler hariç tutularak seçim yapılır; seçilenlerden, endamlı, güzel yüzlü, zeki ve soylu olanlara, ileride saraya kaydırılmaları için, eşkâllerinin (fiziksel özelliklerinin) yazıldığı defterlere işaret konurdu. Bu defterlere vücut özellikleri, köy-

merakediyorum@googlegroups.com

Enderun örgütünün özellikleri

Pençik ve devşirme oğlanları arasından seçildikten sonra Topkapı, Galata, İbrahimpaşa ve Edirne saraylarında, çok yönlü eğitimden geçirilen saray acemi oğlanlarına bu evrede 'celeb' deniyordu. Bunlar arasından özenle seçilenler, huzura çıkartılıp padişahın da onayı alındıktan sonra Enderun'a yollanırdı. Ayrıca savaşlarda tutsak edilen soylu yabancı çocukları, içoğlanları ya da gılmanan-ı Enderun adıyla, Topkapı Sarayı'nın Enderun örgütüne (soldaki fotoğraf) alınırlardı. Artık 'dolamalı' olarak anılan gençler, önce 'Büyük Oda' ve 'Küçük Oda' denilen hazırlık sınıflarında eğitilirler; buradan da 'Kaftanlı' sanıyla Seferli, Kiler, Hazine odalarına ve nihayet en saygın konumdaki Hasoda'ya geçerek 'zülüflü ağa' olurlardı. Bütün bu aşamalarda çok sıkı bir eğitim gördükleri gibi, bir yandan da padişahın özel hizmetlerini kusursuz bir biçimde yerine getirirler, müzik, spor, sahne gösterileri sergilerlerdi. 'Çıkma' denen bir saray geleneğiyle de sırası gelenin içoğlanlığı sona erer, önemli dış görevlere atanarak saraydan ayrılırlardı.

leri, baba ve ana adları yazılan devşirme oğlanları, yüzer, yüz elliser kişilik 'sürü'ler halinde sürücülere teslim edilirdi.

Anadolu'daki Rum ve Ermeni Hıristiyanlardan da zaman zaman devşirme oğlanı toplanmıştır ki, Mimar Sinan bunlardandır. 1616 ve 1626'da iki kez sadrazam olan Halil Paşa, Maraş dolaylarından devşirilmiş bir Ermeni idi.

16. yüzyılda, Trabzon civarındaki Laz köylerinden de devşirme oğlanı toplanmıştır.

Bu noktada, yüzyıllarca süren devşirme uygulamasının yaşattığı dramatik-trajik sahneler, tarihlerimiz yazmasa da gözler önüne geliyor.

Kimi tarihçiler, Hıristiyan ailelerin çocuklarını, ileride paşa olacakları umuduyla ve seve seve verdiklerini ileri sürseler de, buna inanmak için adamakıllı saf olmalıdır.

Bir Hıristiyan ailenin, evladının din değiştireceğini, asker olacağını, savaşlara gideceğini ve güçlü bir olasılıkla öleceğini, sağ kalsa bile, bir daha yurduna dönmeyeceğini bilerek, gencecik oğlunun devşirilmesine olumlu bakması, olacak şey değildir.

Nitekim, Devşirme Kanunu'na yüzyıllarca boyun eğmiş ülkelerin tarihlerinde, biz abartma desek de, bunun tam tersi yazılmakta, trajik sahneler anlatılmaktadır.

Enderun'da eğitilmek üzere getirilen devşirme çocukları gösteren Levni'nin bir minyatürü (Surname-i Vehbi'den, en sağda). Saraydaki devşirmelerden bir iç oğlan ağası tasviri (sağda).

ACEMİ OĞLAN VEYA TORBA OĞLANI

Payitahta getirilen devşirme oğlanları, önce sağ ellerinin başparmakları kaldırtılıp Kelime-i Şahadet getirtilerek Müslüman olurlar; sonra, Ağakapusu'nda merdivenbaşında oturan Yeniçeri Ağası'nın huzurunda, ocak cerrahı tarafından muayeneden geçirilip sünnet edilirlerdi.

'Eşkâl defteri'ndeki kayıtlara da bakan Yeniçeri Ağası, devşirme oğlanlarının en yakışıklı, güzel yüzlü, zeyrek ve soylu olanlarını saray için, gürbüzcelerini de Bostancı Ocağı'na ayrır; kalanlar, geçici olarak Rumeli ve Anadolu'daki Türk çiftliklerine satılır; böylece tıpkı pençik oğlanları gibi, devşirme oğlanları da birkaç yıl 'Türk üzerinde' kaldıktan sonra, bir akçe yevmiye ile temel askerlik eğitimi alacakları Acemi Ocağı'na veya doğrudan Yaya, Cebeci, Topçu, Sekban ocaklarına katılırlardı.

Pençik ve devşirme oğlanlarının askeri eğitim gördükleri kışlalara 'Acemi Ocağı' deniyordu. Pençik oğlanları, çoğunca Gelibolu Acemi Ocağı'nda yetiştirilirlerdi. İstanbul'un alınışından sonra, Şehzadebaşı-Vezneciler arasındaki 'Eski Odalar' olarak anılan Yeniçeri kışlasının yanında, büyük bir Acemi Ocağı Odası (kışla) vardı. Devşirmeler burada, 31 cemaat (bölük) olarak askeri eğitim alır; belli dallarda profesyonelliğe hazırlanır; türlü

hizmetlere koşulur; gereksinim oldukça da Kapıkulu ocaklarına geçerlerdi.

KAPIKULU OCAKLARI

Acemi oğlanlıktan Kapıkulu ocaklarına geçerek yeniçeri, sipahi, cebeci, topçu, humbaracı olanların askerlikleri ölünceye kadar sürerdi. Bunlar, 'Oda' denen kışlalarda yaşar, savaş çıkınca cepheye giderlerdi.

İlk zamanlar, yaşlı ocak zabitlerine emekli olma ve evlenme izni verilirken, sonraları yaşı genç her kapıkulunun evlenmesine göz yumuldu. Hatta bunların, 'kul oğlu' denen erkek çocuklarına da bir takım ayrıcalıklar -örneğin babaları ölenlere, Sekbanlar fırınından un ve ekmek, üç ayda bir 15 akçe ulufe, donluk çuha verilmesi gibi- haklar tanındı. 16. yüzyıl sonlarında ise kuloğulları, Acemi Ocağı'na, kimi askeri hizmet yerlerine alınmaya başlandı.

Sonuç olarak, devşirme ve tutsak kökenli 'Osmanlı'lara yönelik değerlendirmeler farklıdır. Bir itham, Türk padişahının ordusunda ve sarayında ne kadar saygınlık kazansalar ve mevkiler elde etseler de kendi iradeleri dışında yazgılarını değiştiren Türklere, kin besledikleri ve düşmanlık ettikleri yönündedir. Merhum İsmail Hami Danişmend, 'Mufassal Osmanlı Tarihi Kronolojisi'nde, devşirme kökenli Osmanlı paşalarının özellikle Anadolu Türklerine reva gördükleri kıyımları ön plâna çıkarmıştır.

Yazgıları pençik oğlanı, devşirme oğlanı, acemi oğlanı, içoğlanı aşamalarından geçip kapıkulluğundan ya da saraydan 'çıkma' yöntemiyle ayrılarak sadrazamlığa kadar yükselen devletliler çoktur.

DEVŞİRME PAŞALAR

Devşirmelere yükselme yolunu açan padişahların ilki ise, Fatih'tir. Onun veziriazamlarından Mahmud Paşa, Gedik Ahmed Paşa başta olmak üzere, sonraki dönemlerin ünlü Osmanlıları, örneğin Makbul İbrahim, Sokollu Mehmed, Cığalazâde Sinan, Ferhad, Lala Mehmed, Kuyucu Murad, Kemankeş Kara Mustafa paşalar devşirme kökenliydiler. Bunların Müslümanlığı ve Osmanlılığı ne düzeyde benimsediklerini, hizmetlerine, bıraktıkları hayır eserlerine, tesis ettikleri vakıflara bakarak açıklayabiliyoruz.

Kimilerinin, bilinçli olarak -örneğin Kuyucu Murad Paşa gibi- Türk, Türkmen düşmanlığı yaptıkları ise tartışma konusudur. Devşirme kökenli kimi paşaların asıllarını ve ailelerini unutmadıkları da kanıtlanabiliyor.

Örneğin, Sokollu Mehmed Paşa, Bosna'daki ailesiyle ilişkisini kesmemiştir. Macaristan'da Lipve Sancakbeyi olan Mustafa Bey'i, Hıristiyan kardeşleri ziyaret ederlermiş. Bu zatın akrabası olup Avusturya kralının damadı ve elektörü olan bir kişinin Mustafa Bey'in aracılığıyla İstanbul'a gelmek istemesi de ilginçtir.

Kaptan-ı Derya Cığalazâde Sinan Paşa, Donanma-yı Hümayun ile Mesina'ya gittiğinde, kendi memleketi olan yörede coşkuyla karşılandığı, annesi ve kızkardeşiyle görüştüğü; sadrazam Halil Paşa'nın ise 1626'daki Doğu seferinde, ordu Payas menzilinde iken köyüne kadar gidip Ermeni akrabalarıyla görüştüğünü tarihler yazmaktadır. ■

Devşirme paşalardan Veziriazam Kuyucu Murat Paşa ile Diyarbekir valisi Nasuh Paşa'yı birlikte gösteren bir resim (Münif Fehim'den, solda). Ailesi Bosnalı Hıristiyanlardan olan devşirme Sokollu Mehmet Paşa (altta).

Sistem nasıl bozuldu?

Sultan III. Murad'ın (1574-1595) 1582'de, oğlu şehzade Mehmed (III.) için Atmeydanı'nda düzenlettiği sünnet şenliğinde, kimi hünerbazları, Yeniçeri ağasının itirazına kulak asmayarak 'ağa çırağı' sanıyla Acemi Ocağı'na aldırtması, Kapıkulları tarihinde bir dönüm noktası sayılır ki, o tarihten sonra, 'ulufeli' (hazineden aylıklı) olmak isteyenlere, rüşvet karşılığı 'ağa çırağı' statüsünde Acemi Ocağı'na, oradan da Kapıkulu ocaklarına geçmenin yolu açıldığından; zamanla Pençik ve Devşirme kanunları işlemez olmuş; ocaklar, ağa çırakları ve kuloğulları ile dolmuştur.

merakediyorum@googlegroups.com

Agâh Efendi'nin 140 yıl önceki ilk özel gazetesi

Tercüman-ı Ahval'in öncülüğü

Tercüman-ı Ahval, ilk özel gazetedir. Osmanlı basınına, dolayısıyla Cumhuriyet dönemi basınına öncülük etmiştir. Gazete, özgürlük ve demokrasi istemlerinin, dolaylı da olsa, ilk kez dile getirildiği yayın organı kimliğiyle basın tarihimizdeki yerini almıştır.

ALPAY KABACALI

Bahçekapı'da, Hacı Bekir'in şekerci dükkanı karşısındaki hanın üst katındayız. Burada üç oda var. Bunlardan birinde yazarlar çalışıyor. Gazetenin sahibi Agâh Efendi, Şinasi, bir iki kişi daha... Bir başka odaya, gazetenin basıldığı basit el tezgahı yerleştirilmiş. Üçüncü odada mürettipler yazı dizip sayfa bağlıyor.

Mürettiplerin hepsi yaşlı; 'en genci altmışlık'... Asıl görevleri cami hatipliği, imamlık, medrese hocalığı. Kimisi devlet matbaası Matbaa-i Amire'den getirtilmiş, kimisi üç beş kuruş kazanabilmek için dizgiciliği öğreniyor. Dizgi harflerinin bulunduğu 'hurufat kasaları'nın önündeki 'kürsü' denilen, minderli, çevresi yastıklarla donatılmış sedire oturmuşlar, harfleri birer birer önlerindeki kasalardan alıp ellerindeki 'kumpas'a yerleştiriyorlar. Aradıklarını bulamayınca da yanlarındaki, az ötelerindeki arkadaşlarından istiyorlar:

"Hasan Efendi, bir mim başı ver!"

Dizilen satırlar sütunlara, sütunlar sayfalara dönüşüyor. Sayfalar bağlanıyor, düzeltisi yapıldıktan sonra yandaki odaya götürülüp el tezgahına yerleştiriliyor ve gazete basılıyor.

ترجمان احوال

Tercüman-ı Ahval'in ilk nüshası.

GAZETELERİ KİMLER SATARDI?

Gazetenin tek satıcısı, Tömbekici Hasan Ağa... Merdiven başından gazeteyi alıp bitişikteki ya da pek yakındaki tütüncü dükkanına götürüyor. Ve isteyenlere, tezgah altından çıkarıp vererek parasını alıyor. Henüz gazete satıcısı, gazete dağıtıcısı yok... Bir süre sonra 'müvezzi' denilen dağıtıcılar ortaya çıkacak, ama bunlar da koltuklarının altındaki gazeteyi sessiz sedasız satacaklar. Bu gizliliğin ya da sessizliğin nedeni, bağnaz

suhte (softa, medrese öğrencisi) korkusu... Bir de lobutlu, usturalı, kamalı dolaşan bağnaz hocalardan korku... İşin ucunda kıyasıya dayak yemek, hatta kimvurduya gitmek var...

İLK 'ÖZEL' GAZETE

İlk sayısı 21 Ekim 1860'ta çıkan ve 'ilk özel gazete' olarak nitelenen Tercüman-ı Ahval, bu koşullar altında yayımlanıyordu. İlk özel gazeteydi ama, ilk gazete değildi.

Agâh Efendi, 'ruhsat' (yayın izni) alınca, Tercüman-ı Ahval'i haftada bir yayımlamaya başladı. 40x55 cm. boyutundaki gazetede, biraz aşağıda değineceğimiz makalelerin yanı sıra, 'Havadis-i Dahiliye' ve 'Havadis-i Hariciye' başlığı altında verilen iç-dış haberler, ülke dışında yayımlanan ya da Beyoğlu'nda çıkan yabancı gazetelerden çevrilen siyasal haber ve makaleler, çoğu çeviri olan ansiklopedik bilgiler yer alıyordu.

İLANLAR VE REKABET ŞARTLARI

Gazetede resmi ve özel ilanlar da önemlice bir yer tutmaya başladı. (Tarifeye göre ilanın satırı 3 kuruştu; birkaç kez verildiğinde indirim yapılmaktaydı.)

Gazete, 25. sayısından (22 Ocak 1861) başlayarak yayın süresini haftada üçe çıkardı. Bu kez boyutları yarı yarıya küçüldü ve fiyatı üç kuruştan kırk paraya (bir kuruşa) indi. Daha sonra haftada dört, beş ve altı gün çıkacaktır. Başlıca rakibi, Ceride-i Havadis'tir. Bu gazete 1864'te Ruzname-i Ceride-i Havadis adını alacak ve Tercüman-ı Ahval'le rekabet edebilmek için büyük boyda ve haftada beş gün yayımlanacaktır.

SATIR ARALARINDAKİ ÖZGÜRLÜK

Agâh Efendi'nin başlıca yardımcısı, Şinasi idi. Şinasi, Tercüman-ı Ahval'in ilk sayısındaki

Ziya Paşa (solda) ile Namık Kemal, 1877 'Kanunu Esasi'si yapılırken kurulan komisyonun azası idiler.

Agâh Efendi kimdir?

Tercüman-ı Ahval'in yayıncısı Agâh Efendi (1832-1885), ailesi dolayısıyla 'Çapanzade' diye anılıyordu. Daha önce bir takım devlet görevlerinde bulunmuştu. Gazeteyi çıkarmadan önceki görevi, Hersek Meclisi geçici reisliğiydi. Mart 1860'ta Maarif-i Umumiye Nezareti'ne (Eğitim Bakanlığı) dilekçeyle başvurarak gazete çıkarma izni verilmesini istemiş; Meclis-i Maarif bu başvuruyu görüşmüş ve bir 'mazbata' (rapor) hazırlamıştı. Bunda, Agâh Efendi'nin 'Ceride-i Havadis şeklinde bir şey çıkarmak' istediğinin anlaşıldığı, Osmanlı Devleti bendelerinden böyle bir zatın bunu bastırıp yayımlamaya heves *göstermesinin övgüye değer bulunduğu*, gelir ve giderleri kendisine ait olmak, nizama uygun hareket etmek üzere basılmasına, hoşnutluk duyularak, ruhsat verilmesinin uygun bulunduğu belirtiliyordu.

Meraklısına not: Agâh Efendi, gazetesi yayımlanırken devlet görevlerini sürdürüyordu. Bir ara Posta Nazırlığına (genel müdürlüğüne) getirildi ve Türkiye'de ilk posta pulu *onun bu görevi sırasında basıldı. Ali* Paşa'nın ölümü üzerine Avrupa'dan İstanbul'a döndükten sonra da devlet görevlerinde bulundu.

merakediyorum@googlegroups.com

Agâh Efendi

Şinasi

Kayazade Reşat Paşa

ünlü sunuş yazısında (mukaddeme), halkın görevleri olduğu kadar hakları da olduğunu ve ülke yararına konularda görüş bildirmenin bunlar arasında bulunduğunu yazmış; öteki yazılarında - satır aralarında da olsa- özgürlük düşüncesini savunmaya girişmişti. Gazetede kimi zaman da yöneticilerin hiç alışık olmadığı açık eleştiriler yer alıyordu. Bunlardan birinde, Ziya Bey'in (Paşa) kaleminden çıktığı öne sürülmüş olan bir makalede, eğitim yöntemi açık açık eleştiriliyordu. Bu makale yüzünden, rakip gazete Ceride-i Havadis'le aralarındaki tartışmalar gerekçe gösterilerek, Tercüman-ı Ahval bir ara Babıali'nin (sadrazamlık) buyruğuyla kapatıldı ve açılmasına ancak iki hafta sonra, kimi koşullara uyulması şartıyla izin verildi.

Osmanlı basının ilk gazeteleri

Türkiye'de ilk gazeteleri (Bulletin de Nouvelles, 1795; Gazette Française de Constantinople, 1796) Fransızlar yayımlamışlar; ilk Türkçe gazeteyi Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa 1828'de çıkarttırmış (Vakayi-i Mısriye, Türkçe-Arapça); İstanbul'da ilk Türkçe gazete II. Mahmud'un buyruğuyla ve resmi nitelikli olarak yayına girmiş (Takvim-i Vakayi, 1831; Fransızca, Ermenice, Rumca, Farsça, Arapça nüshaları da vardı); İngiliz asıllı William N. Churchill 31 Temmuz 1840'ta Ceride-i Havadis'i çıkarmaya başlamış ama 150'den fazla okur bulamadığı için gazetesinin yayınını durdurmak zorunda kalmış, bunun üzerine kendisine devlet yardımı yapılmış ve Ceride-i Havadis yarı resmi bir gazete kimliğine bürünmüştü...

Meraklısına not: Tasvir-i Efkar'ı yayımlayan Şinasi, Tercüman-ı Hakikat sahibi Ahmed Midhat, Sabah'ı çıkaran Mihran vb. gazeteciler gibi Çapanzade Agah da 'efendi' sıfatıyla anılmıştır. Öteki yazarlar 'Bey' diye anılmaktadır. Ahmet Rasim, bunun, patronlara 'efendi' denmesinden ileri geldiğini yazmaktadır.

BASIN, YASAYA BAĞLANIYOR

1860-1876 arasındaki on beş yıllık dönemde gazete sayısı artar ve gazetecilik gelişirken, basının baskı altına alınması ve sansür edilmesi yolunda girişim ve uygulamalara ağırlık verilecektir.

Bu çerçevede, öncelikle ilk basın yasası sayılacak olan 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi çıkarılacaktır ki, 1852 tarihli Fransız Basın Yasası temel alınarak hazırlanan bu nizamname, hapis ve para cezalarının yanı sıra, gazeteler için geçici ya da süresiz kapatma cezaları da getirmektedir.

Gazete ve dergi sayısının artışı üzerine kısaca şu bilgileri verebiliriz: Şinasi, 1861'de Tercüman-ı Hakikat'ten ayrılarak kendi gazetesi Tasvir-i Efkar'ı yayımlamaya başladı. 1863'te Mir'at gazetesi ile Münif Efendi'nin (Paşa) Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye adına yönettiği önemli bir dergi, Mecmua-i Fünun yayına girdi. Aynı yıl Mecmua-i İber-i İntibah adlı dergi, ertesi yıl Mecmua-i Askeriye çıktı.

Ziya Paşa

Namık Kemal

Ali Suavi

Bunları Mecmua-i İbretnüma (Mecmua-i İber-i İntibah yerine), Mecmua-i Havadis, Takvim-i Ticaret, Ayine-i Vatan, Muhbir, vb. gazete ve dergiler izledi...

YENİ OSMANLILAR

Şinasi'nin satır aralarında ortaya attığı özgürlük düşüncesi, çağın gazeteci-aydınlarınca da benimsenmişti.

Açıkça dile getirilemeyen bu düşünce, sözü geçen aydınların, giderek güçten düşen ve Batı'dan esinlenilerek ya da Batı'nın dayatmasıyla girişilen düzeltimlerle (reformlarla) ayakta kalmaya çalışan Osmanlı devletini güçlendirecek rejim arayışlarının ekseninde yer almaya başlamıştı.

Bu aydınlar ayrıca, sadrazam Ali Paşa'nın totaliter yönetimine engel olmanın yollarını da arıyorlardı.

Bunun sonucunda, 1865'te İstanbul'da, Belgrad Ormanı'nda düzenledikleri bir kır yemeğinde gizli örgüt kurma kararı alan aydınların ülkeden ayrılmaları ve 1867-68'de Avrupa'da gazeteler çıkarmaya başlamalarıyla 'Yeni Osmanlılar' hareketi doğmuş oldu. Avrupa'ya kaçan aydınlar arasında 'icrai yönetenlerin alafranga dalına mensup' ve basında da adını duyurmuş Agâh Efendi, Namık Kemal, Kayazade Reşad, Menapirzade Nuri, Subhipaşazade Ayetullah, Mir'at sahibi Refik Beyler, Ali Suavi, Ziya (Paşa) gibi kimseler vardı. Bu aydınların Avrupa'da yayımladıkları gazetelerde, meşrutiyet düşüncesi açıkça savunuldu ve bir bakıma demokrasi savaşımı verildi.

Bu arada, dil ve edebiyat alanları da gelişip yenileşiyordu. Şinasi (1824-1871), dil yalınlaşmasına da öncülük etti.

Tercüman-ı Ahval'deki, yukarıda değindiğimiz sunuş yazısında, gazeteyi "umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede" kaleme almak gerektiği üzerinde duruyordu.

Tercüman-ı Ahval'in yayımlanmasından önceki ve sonraki dönemlere göz attıktan sonra, şu yargılara varabiliriz:

Tercüman-ı Ahval, ilk özel ve Osmanlı basınına, dolayısıyla Cumhuriyet dönemi basınına öncülük eden bir gazete oluşuyla seçkinleşmektedir. "Aydınların özgürlük ve demokrasi istemlerini -dolaylı bile olsa- ilk kez dile getirdikleri yayın organı" kimliğiyle de basın tarihimizdeki yerini almıştır.

Şinasi'nin satır aralarında ortaya attığı özgürlük düşüncesi, hızla benimsenmişti.

Ancak çıktığı dönemin alabildiğine dağdağalı siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamı içerisinde, önemli bir rol oynadığı öne sürülemez. Zaten ömrü pek kısa olmuş; yayıncısı Agâh Efendi'nin Avrupa'ya kaçmasından bir süre önce, 1866'nın Şubat ayında çıkan 792. sayısında kapanmıştır. ■

merakediyorum@googlegroups.com

İlk metro 126 yıl önce açılmıştı

17 Ocak 1875'te Tünel'in hizmete girmesiyle İstanbul, Londra'dan sonra dünyanın ikinci metrosuna sahip olma özelliğini kazanmıştı. Karaköy-Beyoğlu arasında çalışan Tünel, bir İstanbullu için, trafik keşmekeşinden uzak, yapılabilecek en kısa ama en keyifli yolculuktu.

VAHDETTİN ENGİN

Günümüzde, 125 yıllık bir mazinin yükünü sırtında taşıyarak, karınca misali seferlerine aralıksız devam eden bizim küçük Tünel'imiz, artık bir megapol haline gelmiş İstanbul'da yaşayanların bir kısmı için, belki fazla bir anlam ifade etmemektedir. Ama gerek Osmanlı döneminde, gerekse de Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Tünel İstanbullular için vazgeçilmez bir ulaşım aracı idi.

Eugene-Henri Gavand adlı bir Fransız mühendis, 1867 yılında turistik bir gezi yapmak için İstanbul'a gelmişti. Gavand bu gezisi sırasında, İstanbul'un iki önemli merkezi olan Galata ile Beyoğlu arasında çok sayıda insanın gidip geldiğini gözlemledi.

Galata önemli bir mali ve ticari merkez idi. Beyoğlu ise, hareketli yaşantısıyla İstanbulluların vazgeçilmez eğlence ve alışveriş bölgesiydi. İnsanlar Galata'dan Beyoğlu'na çıkmak veya Beyoğlu'ndan Galata'ya inmek istediklerinde, bu iki merkezi birbirine bağlayan yol olan Yüksekkaldırım'dan geçmek zorundaydılar. Fakat Yüksekkaldırım, çok dik ve bakımsız olduğundan, buradan geçenleri hayli yormaktaydı.

Gavand'ın belirlemelerine göre, bu iki hareketli merkez arasında, günde ortalama 40.000 kişi gidip gelmekteydi. Fakat Yüksekkaldırım bu yoğunluğu taşıyamamaktaydı. Her şeyden önce bu caddede, yüzde 24 gibi çok önemli sayılabilecek bir eğim mevcuttu. Caddenin genişliği ise ancak 6 metre idi. Hatta yer yer, 4 metreye düşmekteydi. Bu şartlarda, yaya yürümek çok güç ve yorucu olmaktaydı. Atla gidildiğinde ise, çekilen zorluk yanında, bir de düşme tehlikesini göze almak gerekmekteydi.

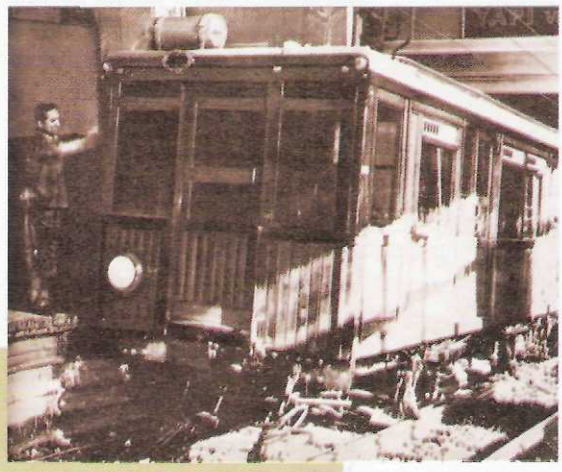
Bir mühendis olan Gavand, insanları bu yokuşu inip çıkmaktan kurtaracak bir yöntem düşündü. Gavand'ın bulduğu çözüm şöyleydi: Galata ile Beyoğlu arasında yapılacak asansör tipinde bir yeraltı demiryolu (Tünel) ile insanları ve eşyaları taşımak mümkün olabilecekti.

Böylece halk için önemli bir kolaylık sağlanacağı gibi, Tünel, kayda değer bir kazanç kaynağı da olacaktı.

YAP-İŞLET-DEVRET MODELİ

Gavand bu düşüncesini hayata geçirmek amacıyla, Osmanlı hükümetine başvuruda bulundu. Buna göre, Galata ile Beyoğlu arasında inşa edilecek 'tünel' aracılığıyla bu iki merkez arasında, doğrudan bağlantı kurula-

Tünel'in açılış töreni; tarih, 17 Ocak 1875 (sol sayfada). Otuzlu yıllarda, Tünel vagonlarından birinin tamiri (altta).

Tünel kazaları

Tünel çalışmaya başladıktan yaklaşık yedi ay sonra, 25 Ağustos 1875 tarihinde, kayış kopmasından kaynaklanan bir kaza meydana gelmiştir. Bu kaza, makinistin frene zamanında basmasıyla kayıpsız atlatılmıştır. Vagonları çeken kayışın kopmasından kaynaklanan bu tür kazalara ileriki yıllarda birkaç defa daha rastlanmakta ise de, herhangi bir can kaybına yol açmadıkları görülmektedir. Tünel'de ölümle sonuçlanan tek kaza ise 6 Temmuz 1943 tarihinde meydana gelmiştir. Yine kayış kopmasının neden olduğu bu kazada bir kontrol memuru hayatını kaybetmiş, birçok yolcu da yaralanmıştır. Bu sırada II. Dünya Savaşı devam ettiğinden, yurtdışından ithal edilen kayışların gelişi gecikmekteydi. Dolayısıyla mevcut kayışlar gereğinden uzun bir süre kullanılıyordu. İşte bu nedenle, taşıma kapasitesinin sonuna gelen kayış kopunca, trenin durdurulması mümkün olmamış ve vagonların büyük bir süratle Galata istasyonuna çarpmaları sonucu kaza meydana gelmişti.

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Tünel'in Beyoğlu girişi: İlk açıldığı yıllarda (üstte) ve bugün (sağda).

caktı. Tünelin içine demiryolu döşenecek ve sabit bir buharlı makinenin kablolar vasıtasıyla çekeceği vagonlar yolcu taşıyacaklardı. Tünelin Galata girişine yapılacak istasyon, Yenicami sokağında, Karaköy köprüsüne mümkün olduğu kadar yakın bir noktada bulunacaktı. Beyoğlu istasyonu ise Galata Mevlevihanesi karşısında, Teke kabristanı yanında yapılacaktı. Tünel, 42 yıllık bir işletme süresinden sonra devlete bırakılacaktı.

Gavand gerçekleştireceği bu proje için devletten hiçbir ödeme talep etmemekteydi. Yani tam anlamıyla bir yap-işlet-devret modeli uygulanmaktaydı.

Gavand'ın teklif ettiği bu proje, bu tür yatırımların değerlendirildiği Şura-yı Devlet Nafia Dairesi'nde müzakere edilmiş ve olumlu karar çıkması üzerine 10 Haziran 1869 tarihli fermanla kendisine imtiyaz verilmişti. Daha sonra da 6 Kasım 1869 tarihinde, Tünel'in inşasına ilişkin sözleşme ve şartname metinleri, Nafia Nazırı Davut Paşa ve imtiyaz sahibi Henri Gavand tarafından imzalanmıştı.

Sözleşme imzalandıktan sonra Henri Gavand, şirketini oluşturma çabalarına girişti. Fakat Fransa'dan yeterli maddi destek sağlayamayınca, bir İngiliz şirketi oluşturarak sermayeyi bu şekilde temin edebildi.

Sermaye temininden sonra Gavand, daha önce göstermelik olarak başlattığı kazı çalışmalarını hızlandırdı. Bu çalışmalar sırasında özellikle istimlâktan kaynaklanan birçok sıkıntı başgösterdi. Bütün bunların aşılmasıyla, 1874 yılı sonunda Tünel hizmete girecek konuma geldi. Öncelikle, Kasım ve Aralık aylarında deneme seferleri gerçekleştirildi. Bu arada İngiliz şirketi, Gavand'ı devreden çıkartarak Tünel'in tek hakimi konumuna geldi.

İlk günlerin rakamları

18 Ocak 1875 tarihinden itibaren, Tünel işletmeye açılarak halkın hizmetine sunuldu. Tünel, açıldığı günden itibaren halkın ilgisini çekti. Bunun bir göstergesi, 18 Ocak'tan 31 Ocak'a kadar geçen 14 günlük süre içinde, Tünel'de 75 bin yolcunun seyahat etmiş olmasıdır... Yolcu sayısı zamanla daha da artacaktı: Şubat ayında 111.000, Nisan ayında ise 127.000 yolcu taşınmıştı. Mayıs ayında şirket, bilet fiyatlarında indirim yapınca, Haziran'da yolcu sayısı daha da artarak 225.000 kişiye yükselmişti.

TÜNELİN HİZMETE GİRİŞİ

Tünelin açılış töreni, 17 Ocak 1875 tarihinde yapıldı. Tören öğle vakti başlayacağı halde, bundan çok daha önceki saatlerde, Galata ve Beyoğlu'nda büyük bir kalabalık birikmişti.

İnsanlar bir yandan törenin başlamasını beklerken, diğer yandan arabalarıyla veya yaya olarak tören yerine gelen üst düzey davetlileri seyrediyorlardı. Kış mevsiminde olunmasına rağmen, hava oldukça güzeldi. Bu arada, seyirciler arasında çok sayıda Türk kadınının bulunması da dikkati çekiyordu. Beyoğlu istasyonunun içi ve dışı fevkalade güzel bir şekilde süslenmişti. Orkestra müzik çalıyor, üniformalı görevliler telaşla sağa sola koşuşturuyor, makinelerin gürültüsü ise hepsini bastırıyordu.

Törende, Osmanlı hükümetini temsilen birçok devlet adamı yer almıştı. Şirket adına İstanbul temsilcisi Baron de Foelekersahbm ile Genel Müdür William Albert hazır bulunuyorlardı. Bunların yanı sıra, yabancı elçilik mensupları, mali ve ticari alanda tanınmış şahsiyetler ve kalabalık bir halk topluluğu tö-

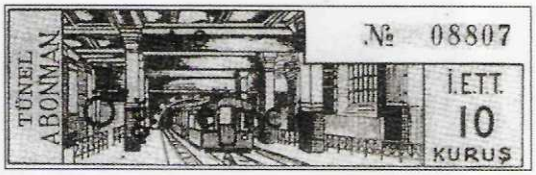
rene katılmıştı.

Fakat önemli bir eksiklik olarak,Tünel projesini ortaya atan, sonra da yapımı adeta tek başına gerçekleştiren Gavand'ın yokluğu, hemen göze çarpmaktaydı. Anlaşıldığı kadarıyla, o ana kadar süren çabaların semeresini görecekken, şirket tarafından görevden uzaklaştırılması, Gavand'ı gücendirmişti.

Açılış töreni, vagonların davetlilerle dolu olduğu halde Beyoğlu'ndan Galata'ya gidip dönüşleriyle başladı. Bu sırada müzik onlara eşlik ediyordu. Vagonlar birinci ve ikinci mevki olarak düzenlenmiş ve ışıklandırılmıştı.

Tren iki vagondan oluşuyordu. Ön vagonda hayvan, eşya ve arabalara tahsis edilmiş bir platform mevcuttu. Tünelin içine girince hafif bir serinlik kendini hissettiriyordu.

Saat bire doğru Beyoğlu'nda davetlilere mükellef bir yemek verildi. Yemek sırasında bir konuşma yapan Şirket müdürü William Albert, kadehini Sultan Abdülaziz'in sıhhatine kaldırdığını söyleyerek, Tünel'in İstanbul'da birbirleriyle kaynaşan doğulu ve batılı unsurlar arasındaki dostluğu pekiştirecek yeni bir bağ olacağını ifade etmişti.

TÜNEL'İN TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Tünel'in hizmete girmesiyle İstanbul, Londra'dan sonra dünyanın ikinci metrosuna sahip olma özelliğini kazanmıştı.

Tünel'in boyu 555.80, çapı 6.70, yüksekliği ise 4.90 metredir. Tünelin içinden geçen demiryolunun uzunluğu ise 626 metredir. Demiryolu çift hat olarak yapılmıştır. Demiryolunun profili düz değildir. Galata tarafının başlangıcında oldukça hafif bir rampa vardır. Bunun nedeni, vagonların daha sonraki yokuşu aşabilmeleri için yeterli hızı kazanmalarını sağlamaktır.

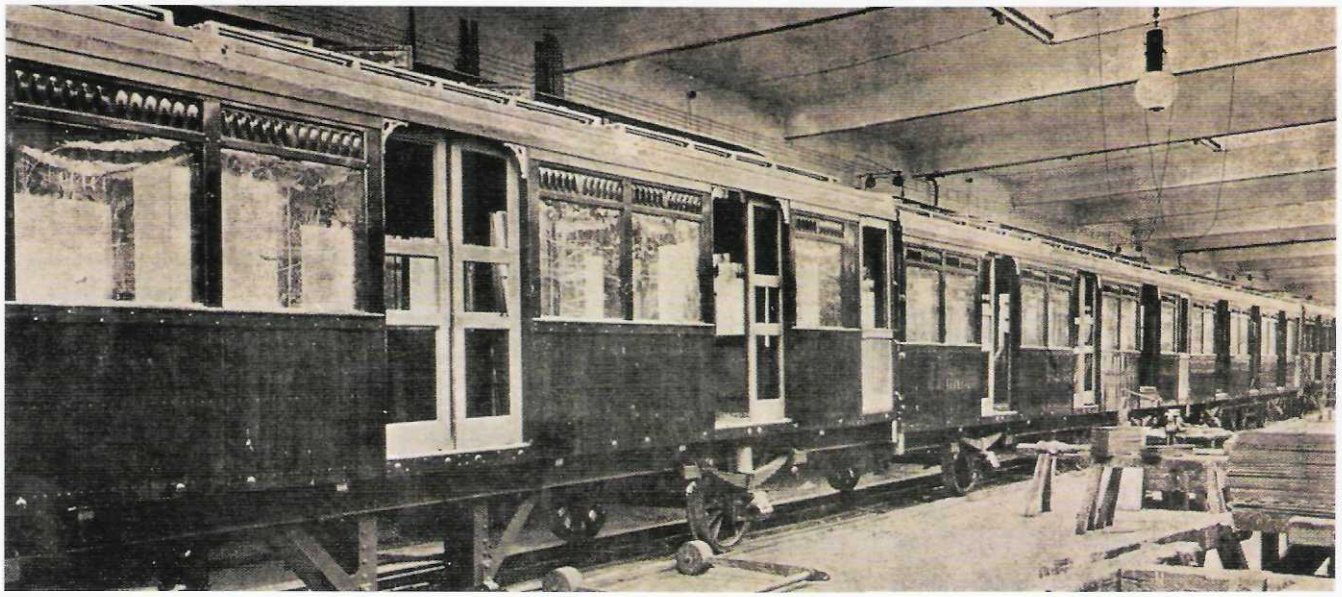
Trenler yol değiştirmeden sürekli olarak aynı hat üzerinde gidip gelmektedirler. Her tren, iki vagondan oluşmaktadır. Yassı kablolar tarafından çekilen vagonlar ayrı hatlarda gelip gittikleri için, çarpışma şeklinde bir kaza ihtimali hiç yoktur. Tünel için korkulabilecek tek kaza çeşidi, kablo kopmasıdır. Bunun için de çift fren sistemi tatbik edilmiştir. Vagonlar Beyoğlu'nda bulunan sabit buharlı makine tarafından hareket geçirilmektedir. Tünelin toplam maliyeti, 4.125.554 Fransız Frangı olmuştur.

YOKUŞ, TAM 1,5 DAKİKA...

Tünelin hizmete girmesi, İstanbul'un sosyal yaşamına yeni bir boyut katmıştı. Her şeyden önce insanlar, Yüksekkaldırım'ın yokuşunu çıkmaktan kurtulmuşlardı. Büyük bir güçlükle inilip çıkılan bu yokuş artık 1,5 dakikada kolaylıkla aşılabilmekteydi.

Böylece yorgunluktan kurtulmanın yanı sıra, kışın kayma tehlikesi, yazın ise sıcaktan bunalma endişesi ortadan kalkmıştı. Tünel, İstanbullular için vazgeçilmez bir ulaşım kolaylığı

Tünel'le birlikte İstanbul, Londra'dan sonra dünyanın ikinci metrosuna sahip olmuştu.

Kırklı yıllardan bir Tünel abonman bileti (solda). Tünel İdaresi için Türkiye'de inşa edilen yeni vagonlar (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Ellili yıllar: Tünel'in Beyoğlu girişinde 'izdiham' (sağda). Tünel'in bugünkü yeni vagonları (altta).

Şeyhülislâm fetva verdi mi?

Burada, küçük bir parantez açarak, Tünel hakkında çok yaygınlaşmış bir yanılgıyı düzeltmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Herhangi bir vesileyle Tünel'den söz eden birçok eserde, Şeyhülislâm'ın bu tür bir yeraltı arabasına insanların binmesini yasakladığından, bu yüzden Tünel'de uzun süre hayvanların taşınmak zorunda kalındığından söz edilmektedir. Halbuki açıldığı ilk günden itibaren İstanbullular Tünel'e rağbet gösterip binmeye başlamışlardır. Kanaatimizce, 1874 yılının Kasım ve Aralık aylarında gerçekleşen deneme seferleri sırasında hayvanların taşınmış olması, bu yanılgıya düşülmesine neden olmuştur. Tünele binilmesinin Şeyhülislâm'ın bir fetvası ile yasaklandığı iddiasına gelince; sözünü ettiğimiz dönemlerde, Şeyhülislâm'ın bu tür bayındırlıkla ilgili konulara müdahalesi söz konusu bile değildir.

sağlamış; Beyoğlu'nun eğlence hayatı, Tünel'in hizmete girmesiyle ayrı bir canlılık kazanmıştı.

TÜNEL MİLLİLEŞİYOR

Tünel, İngiliz şirketi tarafından işletilirken 1911 yılında, Belçika kökenli olmakla beraber, çokuluslu bir yapıya sahip Sofina şirketi tarafından satın alınmıştı.

Tünel işçileri 1920 Mayıs'ında, ücretlerinin arttırılmasını ve diğer bazı taleplerini kabul ettirebilmek amacıyla, tramvay işçileriyle beraber greve gitmişlerdi. Bu grev sonunda işveren, işçilerin taleplerini kabul etmişse de sözünü yerine getirmemişti. Bunun üzerine işçiler, Ocak 1921'de tekrar grev yapmışlardı. Fakat gerek Sofina şirketinin, gerekse İşgal Komutanlığı'nın katı tutumu, işçilerin haklarının verilmesine engel olmuştu.

1939 yılında, Nafia Vekili Ali Çetinkaya'nın girişimleri sonucu, Tünel millileştirildi. Şirket temsilcisi H. Speciael ile varılan anlaşmaya göre Tünel, bütün tesisleriyle birlikte, Nafia Vekaleti'ne devredildi. Vekalet de gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra işletmeyi İstanbul Belediyesi'ne terk etti.

TÜNEL'E 68 MAKYAJI

Tünelin, modern teknolojinin gereklerine uyum sağlaması amacıyla, 1968 yılında yenilenmesine karar verildi. Fransız 'Electro Entreprise' firmasının üstlendiği yenileme çalışmaları nedeniyle, 25 Kasım 1968 ve 2 Kasım 1971 tarihleri arasında, Tünel kapalı kaldı.

Yeni şekliyle Tünel'in madeni vagonları, lastik tekerlekler üzerinde hareket etmektedirler. Demiryolu tek hatta düşürülmüştür. Sadece ortadaki karşılaşma yerinde çift yol bulunmaktadır. Vagonlara Karaköy istasyonunda sağdan binilmekte, Beyoğlu'nda soldan inilmektedir. Vagonlarda bulunan makinist, güvenlik amacıyla görev yapmakta olup, Tünel'e kumanda etmemektedir. Trenlerin hareketi kumanda merkezinden sağlanmaktadır.

Günümüzde Tünel, Karaköy-Beyoğlu arasında, sessiz sedasız gidip gelmeye devam etmektedir. Yenilenmiş haliyle oldukça modern bir görüntüye sahip bulunan Tünel'de, eskinin sarsıntı ve gürültüsü hissedilmeden rahatça seyahat edilebilmektedir. Bununla beraber,yolcu sayısı eskiye göre, artmış değildir. Son yıllardaki ortalama yolcu sayısı, yıllık 4-5 milyon kişi dolaylarındadır. ■

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

PARİS'TE 1 HAFTA TATİL

■ 1 Aralık 2000 tarihinde başlayan **"Okur Anketi"** kampanyamız **01.01.2001 - 31.01.2001** tarihleri arasında katılım olabilecek şekilde uzatılmıştır.

■ Anketi doldurarak, aşağıda yer alan "kampanya izin belgesindeki" katılım tarihleri arasında; Eski Büyükdere Cad. Uso Center, No 59, 80660, Maslak, İSTANBUL adresine gönderen, 18 yaşın üzerindeki tüm okurlarımız kampanyaya katılabilirler.

■ 18 yaşından küçük olanlar ve Doğuş İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. bünyesinde çalışanlar kampanyaya katılamazlar. İkramiye kazansalar dahi, kendilerine teslim edilemez.

■ İkramiye teslimde tahakkuk edebilecek vergiler (KDV hariç), talihliye aittir.

■ Beşiktaş 7. Noteri huzurunda 10.02.2001 tarihinde yapılacak çekiliş sonunda; bir okurumuz, kendi seçeceği bir yakını ile birlikte:
Gidiş-geliş uçak bileti,
4 yıldızlı bir otelde tam pansiyon konaklama,
Havaalanı-kent merkezi transferler,
şirketimize ait olmak üzere, 12-19.05.2001 tarihinde Paris-Fransa'ya seyahat hakkı kazanacaktır.

■ Çekiliş sonunda 100 okurumuz ise Popüler Tarih dergisinin Nisan, Mayıs ve Haziran 2001 aylarını kapsayacak üç ay ücretsiz abonelik hakkı elde edecektir.

Çekilişin sonuçları 16.02.2001 tarihinde, Cumhuriyet gazetesinde "ilan olarak" duyurulacaktır.

■ Çekilişi kazanan asil adayın, duyuru ilanının yayınlanmasından sonraki 15 gün içinde (07.03. 2001) adresimize başvurması gerekmektedir.

■ Asil adayın davetimizi kabul etmemesi halinde, ilanda adı geçen "birinci yedek adayın" 27.03. 2001 tarahine kadar; "üçüncü yedek adayın" ise 13.04.2001 tarihine kadar başvuruları beklenecektir.

T.C.
MİLLİ PİYANGO İDARESİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
(SAYI: B.02. I MPİ.0.13.00.02 / 2271-11425)
KARŞILIĞI NAKİT OLMAMAK KOŞULUYLA
PİYANGO DÜZENLEME İZİN BELGESİ
Doğuş Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş.'ne karşılığı nakit olmamak koşuluyla piyango düzenleme izni verilmesi uygun görülmüştür.
Kampanya ile ilgili bilgiler aşağıda belirtilmiştir.
KAMPANYANIN ADI: POPÜLER TARİH DERGİSİ
KAMPANYANIN SÜRESİ:
1 OCAK 2001 – 31 OCAK 2001
TOPLAM İKRAMİYE TUTARI: 1.500.320.800 –TL.
SON GÖNDERME TARİHİ: 10 ŞUBAT 2001
ÇEKİLİŞ TARİHİ: 14 ŞUBAT 2001
TALİHLİLERİN İLAN EDİLECEĞİ YAYIN ORGANI:
CUMHURİYET GAZETESİ
ÇEKİLİŞİN İLAN TARİHİ: 16 ŞUBAT 2001
SON MÜRACAAT TARİHLERİ:
ASİL: 7 MART 2001
YEDEK: 27 MART 2001

Değerli okurlarımız,
Popüler Tarih elbette ki, daha ilk anından itibaren, sizlerin taleplerini değerlendirerek yolunu çizmeye çalışıyor. Ama bu çabayı sistemli bir hale getirebilmek için, sizleri daha yakından tanımak zorundayız. Görüşlerinizi öğrenmek için hazırladığımız soruları yanıtlayıp, anket formunu bize göndermenizi rica ediyoruz. Sizlere şimdiden teşekkür ederiz.

PARİS PROGRAMI

12-19 Mayıs 2001 tarihindeki program şöyle olacaktır:

- 12 Mayıs 2001, İstanbul-Paris uçuş, havaalanından transfer, rezervasyon çeki elinizde bulunan otele yerleşme
- 13 Mayıs 2001, Louvre Müzesi Gezisi
- 14 Mayıs 2001, Louvre Müzesi Gezisi
- 15 Mayıs 2001, Modern Sanatlar Milli Müzesi Gezisi
- 16 Mayıs 2001, Halk Sanatları ve Gelenekleri Müzesi Gezisi
- 17 Mayıs 2001, Rodin Müzesi Gezisi
- 18 Mayıs 2001, Serbest Gün
- 19 Mayıs 2001, Havaalanına transfer, Paris-İstanbul uçuş

merakediyorum@googlegroups.com

Mustafa Sait Bey'in kaleminden

'Resimli Avrupa Seyahatnamesi'

Tanınmış ressamlarımızdan Eşref Üren'ın 'Çağdaş Evliya Çelebi' diye adlandırdığı Mustafa Sait Bey, 1898'de çıktığı Avrupa gezisini biraz şaşkınlık biraz da gıptayla anlatırken, resimlemeyi de ihmal etmemiş.

EYLÜL DURU

Mustafa Sait Bey'in otoportresi (altta) ve yine onun bir portre çalışması: Paris'te âşık olduğu ünlü oyuncu Sarah Bernhardt (sağ sayfada).

Mustafa Sait Bey, 23 Ağustos 1898 Salı günü saat 10.00'da başlayan yolculuk notlarının girişini, şu cümlelerle yapıyor: "Paquet kumpanyasının Çerkistan ismindeki vapuru, rıhtımdaki palamarlarını çözdükten sonra, Tophane önünde hafif bir manevra yaptı ve orada demir atmış bulunan Fransa Elçiliği maiyet vapurunu sancak çekerek selamladı. Serin bir yaz akşamının tatlı güneşi, Üsküdar yönündeki evlerin pencerelerini yaldızlıyor. Vapurumuz, cennet gibi bir havuzda yüzen iri bir balina gibi Marmara'nın durgun sularını yararak, dünyaca ünlü, gönül okşayan şehrimizden uzaklaştıkça, Üsküdar'la Sarayburnu, başka bir deyişle Avrupa ile Asya, iki âşık hasretzede gibi, birbirinin kucağına atılarak dünyada bir örneği daha olmayan Boğaziçi'ni nazarlardan gizlemeye çalışıyordu."

GÜVERTEDE RESİM KEYFİ

Mustafa Sait Bey, vapurun birinci mevkiinde, hatırlı yolcularla birlikte, Fransa, İtalya ve İsviçre'de bazı şehirleri gezip görüyor, izlenimlerini duygusal yanı ağır basan cümlelerle 'seyahatname'sine yazıyor.

Sanata ve özellikle de tiyatroya meraklı olduğunu anladığımız Mustafa Sait Bey, fırsat buldukça da güverteye sehpasını atıp, gördüğü, hayran kaldığı yerlerin resimlerini yapıyor.

Ege'de seyrederken, Mustafa Sait Bey, Yunan sahillerinden söz ediyor ilkin. Buraları pek sıkıntı verici yerler olarak niteliyor. Mora yarımadasını geçtikten sonra, sakin bir havada yol alarak İtalya ile Sicilya arasındaki Messina Boğazı'na ulaşıyorlar.

Seyyahımız, pek kayda değer görüntü bulamamış olacak ki, burada, arkadaşlarıyla beraber, 'Meclup ve meftun-u melahat ve letafeti oldukları' (güzelliğinin ve tatlılığının cazibesine kapıldıkları) vapurdaki Amerikalı dilberden söz ediyor bol bol.

Vakit geceyarısına geldiğinde, Messina Boğazı açıklarındayken, yolcular bir sürprizle karşılaşıyorlar: Stromboli yanardağı, faaliyete geçiyor. Zirveden püsküren alevleri bir süre seyrediyorlar.

29 Ağustos 1898 Pazartesi günü, Mustafa Sait Bey'in de içinde bulunduğu vapur, Marsilya'ya ulaşıyor. Mustafa Sait Bey'in şaşkınlığı, bu kentte daha da artıyor.

MARSİLYA 'CAFE'LERİ

İlkin, Marsilyalıların kadın-erkek beraberce denize girmelerinden söz ediyor Mustafa Sait Bey. Şaşırıyor; ama hoşuna da gidiyor. Hafif çapkın biri olmalı ki, arkadaşlarıyla birlikte, "Ma-

salardan birinin etrafında bir müselles (üçgen) teşkili ile karşımızda bir refikle oturup bira içen sarışın bir Fransız dilberini *temaşaya koyulduk" diye not* düşüyor seyahatnamesine.

Yazarımız, buradaki 'café'lere de hayran kalıyor. Bizim memlekette olduğu gibi köpeklerin başıboş bulunmayıp, sokaklarda kadın ve erkek sahipleriyle birlikte gezdiklerinden, ayrıntılı olarak söz ediyor. Vitrinler, berberler, fotoğrafhaneler ve daha pek çok şey ilgisini çekiyor Mustafa Sait Bey'in.

CENEVRE GÜNLERİ

Daha sonra Monte Carlo'ya giden yazarımız, oradan da Cenova'ya geçiyor. Eylül ayının birinci günü de Mustafa Sait Bey, İtalya'dan İsviçre'ye hareket ediyor.

Cenevre'den, özellikle söz ediyor yazarımız. Leman Gölü kıyısındaki bu kentten çok hoşlandığını belirtiyor.

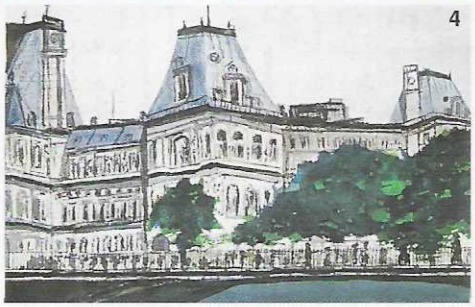
PARİS HAYRANLIĞI

Mustafa Sait Bey'in bir sonraki durağı, Paris oluyor. Yazdıkları arasında en ayrıntılı bilgi verdiği kent de doğal olarak Paris... Champs-Elysees'den Place Concorde'a; Eiffel Kulesi'nden Père Lachaise'e kadar, pek çok yerden bahsediyor. Paris'te tiyatroya gidiyor; dönemin ünlü sanatçısı Sarah Bernhardt'ı izliyor. Öylesine hayran kalıyor ki,

Mustafa Sait Bey'in Paris çalışmaları: Grand Hotel (1), Concorde Meydanı (2), Invalide (3), Panthenon (4), Concorde Meydanı'ndan Champs Elysees'nin görünüşü (5).

merakediyorum@googlegroups.com

kısacık seyahatnamesinde ondan uzun uzun söz ediyor.

Mustafa Sait Bey'in seyahatinin aynı yılın, yani 1898'in Kasım ayında sona erdiği tahmin ediliyor. Böylece gezi, yaklaşık üç ay sürüyor. Ne var ki, Sait Bey bu sürede, gezdiği gördüğü yerlerin pek çok resmini yapıyor. Zaten bu kısacık seyahatnamenin de iki önemli özelliği var: Birincisi, Mustafa Sait Bey'in resimleri; ikincisiyse, gördüğü yerlere ilişkin olarak anlattığı kimi ayrıntılar... Bu bizim Batılılaşma serüvenimizin de traji-komik bir seyri gibi adeta... Her ne olursa olsun, böylesi günlükler, tarihe olmadık bir noktada önemli katkılar yapabiliyor. Şöyle bir tebessüm etseniz bile... ■

Rükzan Günaysu'nun ağzından Mustafa Sait Bey

Doğum ve ölüm tarihleri belli olmayan Mustafa Sait Bey, Rükzan Günaysu'nun büyük dayısı. Kendisiyle görüştüğümüz Günaysu, Mustafa Sait Bey hakkında bize şunları söylüyor:

"Mustafa Sait Bey, benim babamın dayısı. Yani, babaannemin erkek kardeşi. Doğum ve ölüm tarihi belli değil; ama sanıyorum ki, babamla annem nişanladığında, Sait Bey daha hayattaymış. Öyleyse 1920'lerde ölmüş olmalı. Diyelim ki 30 yaşında seyahate çıktı; yani bu seyahat 1898'de yapıldığına göre, doğumu 1865 olabilir. Kendisi Divriğili Hafız Hasan Paşa'nın oğludur. Annesi de Eda Hanım. Sait Bey onların resimlerini de yapmış. Kapalı bir aile değil. Ben onu hiç tanımadım. Ama baaannemden çok dinledim. Babaannemin yaşadığı evde eşyalarını gördüm. En çok dikkatimi çeken, kitaplığıydı. Şimdi o kitaplığın bir bölümü benim evimde. Bana anlatılanlara göre, Sait Bey hiç evlenmemiş. Okumaya çok meraklıymış ve resim yaparmış."

- Seyahatnameden anladığımız kadarıyla biraz keyfine düşkün gibi...

Biraz hovardaymış. Yalnız hovardalıklarının bir alanı varmış; tiyatro sanatçılarına çok meraklıymış.

-Pekiyi, mesleği neymiş?

Gümrük müdürlüğü yapmış. Ve gümrük üzerine ülkemizde ilk kitabı o yazmış: 'Gümrük ve Gümrükçülük'.

- Sanırım İttihatçıymış, iki kez de tutuklanmış...

Evet. İttihat ve Terakki Fırkası'na eğilim duymuş. Bu nedenle Saray'ı karşısına almış. Birkaç kez tutuklanmış ama sorgulamalardan sonra serbest bırakılmış. Bana sorarsanız okur-yazar olması bunu getiriyordu.

- Seyahatnamesinde pek çok resim var...

Resim yapmayı çok seviyor. Suluboya ve yağlıboya çalışmaları var. Ünlü Türk ressamı Eşref Üren benim yakın dostumdu. O resimleri gördüğünde çok beğenmiş, Mustafa Sait Bey için, 'Çağdaş Evliya Çelebi' demişti. Hem seyahatnameye hem de resimlere baktığımızda, o dönemi düşünürsek, çok farklı, bambaşka bir insanmış Mustafa Sait Bey.

- Bu seyahatname nasıl elinize geçti?

Seyahatname babaannemden bize ulaştı. Size enteresan gelir mi bilmem; ama benim büyükbabam, Bedirhan Paşa'nın oğludur; Kürdistan Emiri... Mustafa Sait Bey'in ablası, Bedirhan Paşa'nın gelini olmuş. Bir nedenle Abdülhamid, Bedirhan Paşa ailesini sürüyor. Kimini Girit'e, kimini de Şam'a. O da onlarla beraber, büyükannem ve büyükbabamla Şam'a sürülüyor...

- Seyahatname yarım kalmış...

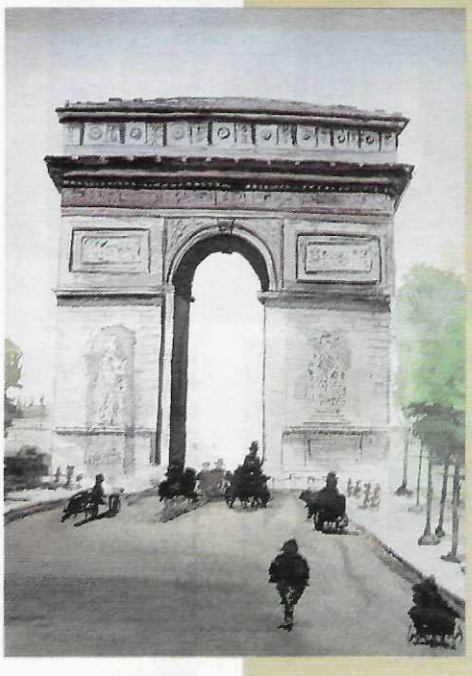
Bitirememiş. Notları Bulgaristan'ın anlatımında sona eriyor. O yüzyılı düşündüğümüzde, seyahatname bizde pek yoktur. O açıdan çok önemli. Bir de resimler tabii...

- Seyahatnameyi bugünkü dile kim çevirdi?

Eşim Burhan Günaysu, üslubunu bozmamaya dikkat ederek 1984'te çevirdi.

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Rükzan Günaysu, Mustafa Sait Bey'in resimli seyahatnamesini inceliyor (sağda). Mustafa Sait Bey'in seyahatnamesinden, Paris'teki Zafer Takı (altta).

Popüler Tarih-Fotografevi
Kültür Gezileri

popüler tarih abonelerine %30 indirimli

Yaşadığımız kenti hangimiz gerçek anlamda tanıdığını söyleyebilir? Günlük koşuşturma içinde hangimiz, çevremizdeki mekânların tarihi ve kültürel izlerini sürmeye zaman ayırıyoruz? İstedik ki, zamanı bir an olsun yavaşlatarak, yüzyıllar boyunca herkesi kendine âşık etmiş bu kenti keşfe çıkalım. Bu gezilerle, hem İstanbul'un renklerini yeniden keşfetmeye hem de değişime tanıklık etmeye çalışacağız. İstedik ki, bu geziler yaşadığımız kentle tanışmaya bir başlangıç olsun... Geçmiş ve gelecek kültürlerin izlerini sürmek üzere, gelin yola koyulalım.

'İstanbul Kazan Biz Kepçe'

BEYOĞLU I. / PERA
(10 milyon TL.
Feza Kürkçüoğlu)
Maksem, Aya Triada Kilisesi, Afrika Han, Ağa Camii, Rumeli Han, Galatasaray Lisesi, Galatasaray Postanesi, St. Antoine Kilisesi, Gül Baba Türbesi, Fransız Elçiliği, İtalyan Elçiliği, Santa Marie Draperis Kilisesi, Suriye Pasajı, Narmanlı Han, Kırım Protestan Kilisesi, Galata Kulesi.

BEYOĞLU II. / GALATA
(10 milyon TL.
Feza Kürkçüoğlu)
Galatasaray Lisesi, Tophane, Kılıçali Paşa Camii, Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, Türk Ortodoks Patrikhane Kilisesi, Fransız Geçidi, Aya Andrea Şapeli, Yeraltı Camii, Bankerler Sokağı, Eski Türk Evleri, St. Pierre Hanı, Ceneviz Podestatı, Arap Camii, Yanıkkapı, Saliha Sultan Çeşmesi, Sokullu Camii, Beyoğlu Hastanesi, Kule.

VEFA / ZEYREK
(12.5 milyon TL.
Ahmet Özemre)
Valens / Bozdoğan Kemeri, Şehzade Camii, Vefa Lisesi, Vefa Bozacısı, Şeyh Vefa Türbesi, Atıf Efendi Kütüphanesi, Vefa Kilise Camii, Süleymaniye Camii, Mimar Sinan'ın Türbesi, Gazanfer Ağa Medresesi, Zeyrek Camii / Pantokrator Kilisesi.

BALAT
(12.5 milyon TL.
Ahmet Özemre)
Cibali Tütün Fabrikası, Gülbaba Camii, Rum Lisesi, Ferruh Kethuda Camii, Hıristegabed Ermeni Kilisesi, Bleherna Ayazma,Bulgar (Demir) Kilise, Leon Surları, Anemas Zindanları, Sehabe Kbirleri, Fener Rum Patrikhanesi.

SULTANAHMET
(12.5 milyon TL.
Besim Dellaloğlu)
Fotoğrafevi, Aya Euphemia Kilisesi, Firuzağa Camii, Million Sütunu, Halı Müzesi (Haseki Hamamı), Four Seasons Oteli (Eski Sultanahmet Cezaevi), Magnaure Sarayı, Arasta Bazar, Sultanahmet Camii, Hipodrom, Küçük Ayasofya, Sokullu Mehmet Paşa Camii, Özbek Tekkesi (Buhara Tekkesi), Kadırga Meydanı, Aya Kriyaki Kilisesi, Panaya Elpida Kilisesi, Ermeni Patrikhanesi, Kumkapı.

EYÜP
(12.5 milyon TL.
Besim Dellaloğlu)
Fotoğrafevi, Feshane, Zal Mahmut Paşa Camii, Sokullu Mehmet Paşa Medrese ve Türbesi, Kalenderhane Tekkesi, Eyüp Sultan Camii ve Türbesi, Eyüp Çarşısı, Valide Sultan Türbesi, Mihrişah Sultan İmareti, Tarihi Eyüp Kahvehanesi, Eyüp Mezarlığı, Piyer Loti Kahvesi.

Geziler saat 10.00'da, Fotografevi'nden başlar. Gezi ücretlerine transfer, rehberlik ve kumanya dahildir.

GEZİ TARİHLERİ:
07 Ocak Beyoğlu 1 / Pera
14 Ocak Haliç-Balat
14 Ocak Sultanahmet
21 Ocak Beyoğlu 2 / Galata
28 Ocak Haliç-Balat

Ayrıntılı bilgi için; Fotografevi, Galatasaray Meydanı, Tütüncü Çıkmazı, No: 4 (Yapı Kredi karşısı) Beyoğlu, 80050 / İstanbul

Tel: 0 212 251 05 66
Faks: 0 212 292 31 30

E-mail: adnangenc@fotografevi.com
Web: www.fotografevi.com.tr

merakediyorum@googlegroups.com

100 yıl önceki tartışma

Yirminci yüzyıl ne zaman başladı?

Geçen yıl 'milenyum' konusunu, üçüncü binyıla ne zaman; 2000'de mi yoksa 2001'de mi gireceğimizi tartışmıştık. Meğerse aynı konular, noktası virgülüne, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken de tartışılmış. Hem Avrupa basınında hem de Osmanlı basınında...

VAHDETTİN ENGİN

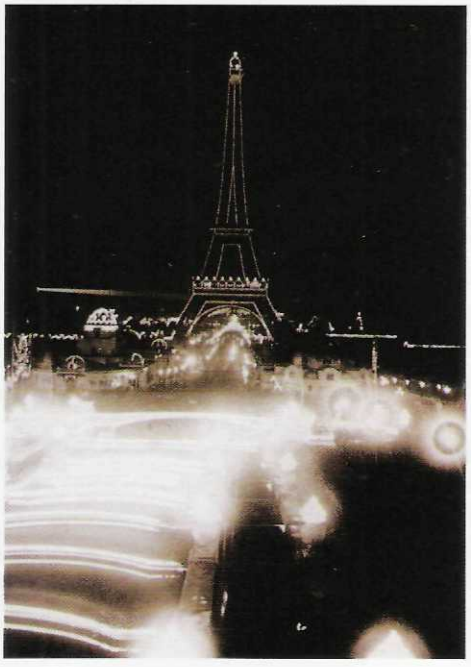
1999 yılının son aylarında 'milenyum' sözcüğü, gündelik hayatımıza girdi ve bir daha da gündemden düşmedi. Milenyum, 'bin yıllık' zaman dilimini ifade ediyor. 1999 yılının sona erip 2000 yılının başlayacağı günlerde, en çok üzerinde durulan konu, 2000 yılının başlaması ile milenyuma girileceği idi.

Konu o kadar çok dillendirildi ki, 1 Ocak 2000 tarihinde 21. yüzyıla veya üçüncü bin yıla girileceği düşüncesi, herkese egemen oldu.

Düzenlenen kutlamalar da son derece görkemli olunca ve buna 2000 yılına girmenin heyecanı eklenince, bir husus biraz gözden kaçtı:

Aslında 31 Aralık 1999'un gecesinde, 2000 yılı başlıyordu; ama henüz 20. yüzyıl bitmemişti. Dolayısıyla 21. yüzyıla veya milenyuma, girilmemişti. Milenyumun başlayacağı esas tarih, 1 Ocak 2001 idi!

1999 yılının son aylarında milenyum heyecanı yaşanırken, 1 Ocak 2000 tarihinde sadece yeni bir yılın başladığını, ama asla 21. yüzyıla girilmediği görüşünü savunanlar da oldu. Fakat bu görüş, o günlerin coşkusu içinde, fazla dikkate alınmadı. Bununla beraber, 21. yüzyılın ne zaman başlayacağı konusunda bir tartışma ortamı oluştu.

Paris'te 100 yıl arayla iki kutlama. 1900 yılı (solda) ve 2000 yılı (sağda).

20. YÜZYILA GİRERKEN

Şimdi, biraz geriye gidip 100 yıl öncesine, yani 19. yüzyılın bitip 20. yüzyılın başlayacağı dönemlere bir göz attığımızda, aynı tartışmanın o yıllarda da yaşanmış olduğunu görüyoruz. Hatta o dönemde sorun, her ne kadar daha çok Hıristiyanlığı ve Avrupa ülkelerini ilgilendirse de, Osmanlı kamuoyunun da konuyla ilgilendiği ve tartışmanın, İstanbul gazetelerinin sütunları-

na yansıdığı gözlenmektedir.

İstanbul'da yayımlanan 'Le Moniteur Oriental' gazetesi, 2 Ocak 1900 tarihli nüshasında, Fransız yayın organı 'Journal des Débats'da çıkan bir yazıdan yaptığı alıntıyla konuyu Türk kamuoyunun önüne taşımıştı.

'19. Yüzyıl mı 20. Yüzyıl mı?' başlıklı bu yazı, Mösyö Parville tarafından kaleme alınmıştı. Konunun enine boyuna ele alınıp tartışıldığı yazıda, Parville öncelikle şu hususları hatırlatıyordu:

"31 Aralık'ta gece yarısı 1899 yılı bitecek ve 1900 yılı başlayacak. Bu durumda ertesi gün hâlâ 19. yüzyılda mı olacağız, yoksa 20. yüzyılda mı? Başka bir ifade ile, içinde bulunduğumuz 19. yüzyıl birkaç gün içinde sona mı erecek, yoksa 1900 yılında da devam mı edecek?

Birçok kişiyi ilgilendirdiğini tahmin ettiğimiz bu soruyu birkaç ay önce cevaplamıştık. Buna rağmen çok sayıda soru ile karşılaşıyoruz ve bu konudaki fikrimiz soruluyor. Daha önce de söylemiştik. Gelecek yüzyıl (20. yüzyıl) 1901 yılında başlayacaktır. Fakat 20. yüzyılın 1900 yılında başlayacağı şeklinde bazı itirazlar yükseldi. Bu konuda kesin sonuca varılmış olmasına rağmen, ileri sürülen karşı iddialarla kafası karışan birçok kişi, gelecek Pazartesi günü, 20. yüzyıla girip girmeyeceğimizi bilmemektedir.

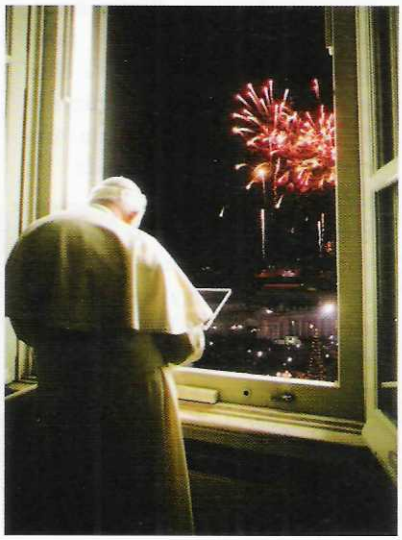
Bütün bunlara bir de, bu konuları bilmesi gereken Papa'nın beyanı eklendi. Papa, 31 Aralık'ı 1 Ocak'a bağlayan gecede, yeni başlayacak yüzyılda Tanrı'nın lütfunu kazanmak için dini ayinler yapılmasını istedi. Nihayet Federal Alman hükümeti 20. yüzyıla 1900 yılında başlama kararı aldı..."

PAPA NEDEN BÖYLE YAPTI?

Mösyö Parville bu hatırlatmaları yaptıktan sonra, Papa XIII. Léon'un, yüzyılın 31 Aralık 1900'de sona erdiğini ilan ettiğine dair çıkan söylentinin ya tercüme hatasından ya da yanlış anlamadan kaynaklandığını belirtmişti. Çünkü Kilise'nin düşüncelerini yansıtan 'Semaine Religieuse'e göre, Papa'nın, yeni yüzyılın 31 Aralık 1899 gecesinden itibaren başladığına dair bir beyanı olmamıştı. Tam aksine Kilise, 20. yüzyılın başlangıcı olarak 1 Ocak 1901'i temel alıyor ve bu konuda bir takım deliller de getiriyordu.

Buna göre; Miladi takvimin ilk yılı 1 olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla, bu ilk yüzyılın sona ermesi için, Miladi yıl 100'ün birinci asra ait olması gerekmektedir. Bu durumda ikinci yüzyıl da Miladi 101 yılı ile başlamaktadır. Bu tartışılmaz çıkış noktasından hareketle, sonu (00) ile biten her yılın başlayan değil, sona eren yüzyıla ait olduğu tespit edilebilir. Bu nedenledir ki,

New York'ta 1900 yılına giriş nedeniyle ışıklandırılan kent meydanı. Kulenin üzerinde 'Hoşgeldin 20. Yüzyıl' yazılı (üstte). 2000 yılına girilirken Papa kutlamaları izliyor (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Yılbaşı nerede, hangi saatte?

Fransızların 'Journal des Débats' adlı gazetesindeki '19. Yüzyıl mı 20. Yüzyıl mı?' başlıklı yazıyı kaleme alan Parville, bir başka yazısında da yüzyılın başlaması konusuna değinmiştir. Bu kez konuya farklı bir noktadan bakan Parville şunları söylemektedir: "İnsan aklı meraklarını bir türlü yenemiyor. 20. asrın ne zaman başlayacağı sorularından sonra, şimdi de şu konu merak ediliyor: 1900 yılı hangi saatte başlayacak ? Bilindiği üzere 31 Aralık 1899'un gece yarısında, içinde bulunulan yıl bitecek ve onu takip eden 1900 yılı girecek.

Bu açıdan bir sorun yok. Fakat hangi gece yarısı diye sorulduğunda durum biraz karışık bir hale geliyor. Londra'nın gece yarısı mı? Paris'in gece yarısı mı? Roma'nın gece yarısı mı? Berlin'in gece yarısı mı? Petersburg'un mu? Pekin'in mi?.. Hangi gece yarısı?

İşte bu açıdan bakıldığında, işler karışıyor. Aslında olay basit. Yeni yıl, her ülkenin kendi gece yarısında başlıyor. Fransızlar için 1900 yılı, rasathanedeki saat gece yarısını gösterdiğinde başlayacak. Londra'da yeni yıl, Fransa'ya göre 10 dakika sonra başlayacak. Çünkü iki ülke arasında 9 dakika 21 saniyelik bir fark vardır. (...) Mesela Yeni Zelanda'da öğle olduğunda, Paris daha gece yarısını yaşamaktadır. Dolayısıyla bu bölge her yeni yıla Paris'ten daha önce girmektedir."

1900'de bir Fransız ailesi yeni yüzyılı karşılıyor (üstte). 1 Ocak 1901 tarihli Sabah gazetesinde de yüzyılın başlangıcına ilişkin bir yazı yer almıştı (sağda).

13 Aralık 1899 tarihli Papalık Bildirisi'nde, 19. yüzyılın sonu olarak 31 Aralık 1899 değil, 31 Aralık 1900 tarihi gösterilmiştir. 20. yüzyılın ilk günü de, doğal olarak 1 Ocak 1901'dir.

KİLİSE NE DÜŞÜNÜYOR?

Kilise'nin bu görüşünü destekleyen Parville, yazısının devamında, iddiasını ispatlamaya yönelik görüşlere yer vermeyi sürdürür:

"Görüldüğü üzere, Kilise'ye göre de gelecek yüzyıl 1901'de başlayacaktır. 1900 ise 19. asrın son yılı olacaktır. Bütün astronomlar, kronolojistler ve tarih yazıcıları da aynı kanaatte olup uzun bir süredir 20. yüzyılın 1901 yılında başlayacağını tekrarlamaktadırlar. Aslında bu tartışma çok eskidir. Hemen hemen her yüzyılda bir, aynı tartışmalar yapılmakta ve anlaşmazlıklar meydana gelmektedir. Bundan sonra da meydana gelecektir. Bu çerçevede, 1599'da, 1699'da ve 1799'da aynı sorular soruluyor ve gelecek yüzyılın ne zaman başlayacağı tartışılıyordu."

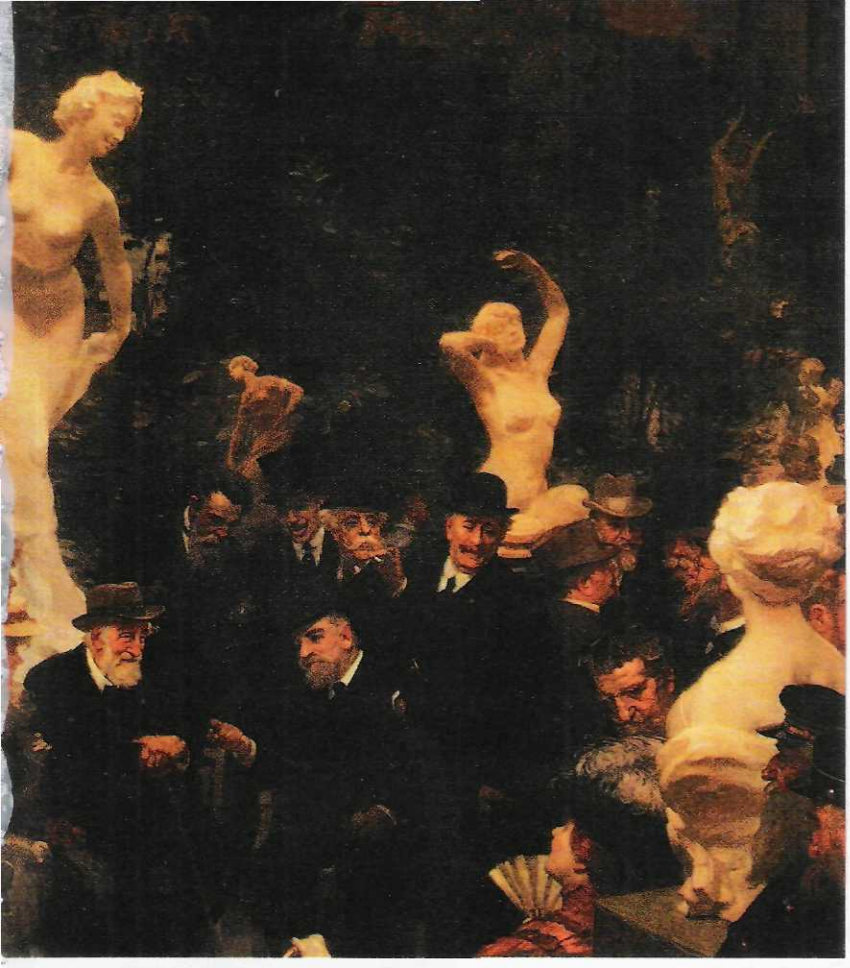
İSTANBUL GAZETELERİ

20. yüzyılın ne zaman başlayacağı konusuna İstanbul'daki Türk gazeteleri de ilgi göstermişlerdir. Meseleye sayfalarında yer veren Türkçe gazeteler, çoğunlukla 20. yüzyılın 1901 yılında başlaması gerektiği kanaatinde birleşmişlerdir.

Bu konuda, 'Yirminci Asır Miladi Yılın Başlangıcı' başlıklı bir yazıya yer veren 1 Ocak 1901 tarihli Sabah gazetesi, şu hususlara değinmiştir:

"*1901 senesi ve dolayısı ile* yirminci asır bugün başlamış bulunuyor. Avrupa gazeteleri bu

konuya bir hayli önem vermiş bulunmaktadırlar. Eski okuyucularımız hatırlayacaklardır. Yirminci asra, 1900 senesinde mi yoksa 1901 senesinde mi girileceği konusu, matematik ve astronomi uzmanları arasında hayli tartışmaya sebep olmuştu. (...) Bu konuları şimdi yeniden ortaya çıkarmaya gerek yoktur. Geçen yılın Ocak ayında, yirminci miladi asrın başlayıp başlamadığı hakkında şüphe gösterenler olmuştu. Şimdi artık şüphe ve tereddüde gerek yoktur. Dün, yani 31 Aralık 1901 tarihinde on dokuzuncu asrın sona erdiği ve bugün 1 Ocak 1901'de yirminci asrın başlamış olduğu konusunda bütün medeniyet alemi fikir birliği içindedir."

Sabah gazetesi, sonraki günlerdeki nüshalarında da konuya değinmiş ve yılbaşı münasebetiyle yabancı sefaretlerin düzenlemiş olduğu kutlama törenleri ile balo haberlerini yayımlamıştır.

HANGİ ASRA HANGİ GÜN GİRİLDİ?

Aynı konuyu ele alan 10 Ocak 1901 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinin yaklaşımı ise şöyle olmuştur:

"Artık şüphe yok. Miladi yirminci asır başladı. Geçen sene, 'yirminci asır başladı' diyenlere hesap bilenler derhal itiraz etmişlerdi. Allah eksik etmesin, böyle konularda bilgiçlik taslayanlar hiç eksik olmaz. Bizim gibi ince hesaplara akıl erdiremeyenler de bunların söylediklerini boynu bükük kabul eder. Ne ise, geçen sene başlamamışsa, bu sene başladı. Fakat aksiliğe bakınız ki bir Salı günü ile başlıyor.

Meraklı çok. Şimdi de 'Acaba diğer asırlar hangi günde başlamıştı?' diye araştırmaya girişenler var.

Bütün bu tartışmalardan anlaşıldığına göre, insanlar her dönemde bu tür konulara özel bir ilgi göstermekte ve meraklarını gidermeye çalışmaktadırlar. Ama sonuçta yine bildikleri gibi hareket ettikleri de bir gerçektir.

Nitekim günümüzde de öyle olmadı mı? 2000 yılının milenyumun başlangıcı değil, 20. yüzyılın son yılı olduğu bilindiği halde, insanlar bir yıl öncesinden, büyük şenliklerle 'milenyum'u kutladılar. Ama yine de bilinmesinde fayda var; asıl 'milenyum' içinde bulunduğumuz ayda, yani 1 Ocak 2001 tarihinde başladı.

Fransız ressam Jules-Alexander Grun'ün 19. yüzyılın bitişini anlatan 'Fin de Siècle-Yüzyıl Sonu' adlı tablosu (solda). 1900'lü yılların sonunda pek sık duyulan yeni yüzyıl şarkılarından birinin afişi (altta).

Miladi takvim sıfırla başlamaz!

Şurası bir gerçek ki, rakamları sayarken sıfırdan başlamıyoruz: '1, 2, 3, ...' diye sıralıyoruz. 10 rakamı ondalık dizeyi tamamlıyor. Eğer 100'e kadar devam edecek olursak da aynı mantığı kullanacağız. 100 rakamı, yüzlük bir dizenin içinde yer alıyor ve dizenin sonunu teşkil ediyor. Böyle olduğu içindir ki, 1900 yılı da 19. asrın son senesini oluşturmaktadır. Miladi takvim sıfır ile değil bir ile başladı ve öyle devam etti. Oldukça basit olan bu mantık 20. yüzyılı 1900'de başlatmak isteyenleri bir türlü tatmin etmiyor ve muhalefete devam ediyorlar. Bu karışıklık aslında, Romen rakamlarının kullanıldığı dönemde Dionysius Exiguus adlı bir papaz tarafından hazırlanan Gregoryen takviminden kaynaklanıyor. Dionysius Exiguus, 532 yılında İsa'dan önce ve sonraki yüzyıllar kavramını ortaya attı. Romen rakamlarında sıfır bulunmadığı için, İsa'nın doğumunu 1 olarak kabul etti. Onun hatası ileriki dönemlerde de devam ettirildiği için her yüzyılın sonu (00) ile biten yıllardan sonra başladı.

merakediyorum@googlegroups.com

Soykırım iddialarının arkasındaki gerçekler

Ermeniler neden göç etmeye zorlandı?

1915 Ermeni Tehciri, ihtimal dahilindeki bir isyana karşı düşünülmüş bir tedbir değildir. 1915'teki zorunlu göç kararı, fiilen ortaya çıkan isyana ve düşman orduyla işbirliğine karşı alınan ve günün şartları içinde kaçınılmaz olan bir karardır.

İLBER ORTAYLI

29 Ekim 1914'te Osmanlı İmparatorluğu, Alman-Avusturya bloku yanında savaşa girdi. Bütün Türk tarihinde, böylesine çocukça ve hayalperest bir fiil görülmez. Zira uzun Türk devlet geleneği, gerçekçi davranışlar etrafında var olabilmiştir. Zaferine inanılan cephe, yani Alman orduları, Marne'da 'muzaffer Fransa' tarafından durdurulmuş ve geri çekilmiştir.

Enver Paşa'nın ordu komutanlığı ile alakası olmadığı, en seçkin kıtalarımızı Sarıkamış cephesinde perişan etmesiyle anlaşıldı. Alman Genelkurmayı'nın ikna ettiği Başkumandan Vekili, ilk anda Rus cephesine saldırmıştı. Ancak ne askerimizi sevk edecek yol (demiryolu Ankara'da bitiyordu), ne de askeri kış savaşına hazırlayacak donanım vardı.

DÜŞMANLA İŞBİRLİĞİ

Seçkin askerlerimizi, siperlerinde bekleyen Ruslar değil, ağır kış şartları telef etti. Çekilen kolordumuzun yarattığı boşluğu doldurmak için ilerleyen Rus ordularına, Ermeni komitaları öncülük ediyordu. Bölgedeki Müslüman halka karşı çok gaddar davrandılar; katliamda bulundular. Öncü Ermeni komitalarının bu acımasızlığını bizzat Rus Genelkurmayı belirtmektedir. Olaylar niye böyle gelişiyordu?

Taa Selçukilerin Türkiye'yi kurmalarından beri, müttefik Hıristiyan halk, Ermenilerdi. Ananeleri, mutfakları, musikileri, kaç göç anlayışları, aile düzenleri itibariyle, Ermenilerin Anadolu Türkleri'nden ayırdedilmeleri çok zordu. Ama tarihte, Habeşistan (Etiyopya) halkı gibi, ilk milli kiliseyi oluşturuyorlar ve dolayısıyla dinleri ve ibadetleriyle dilini koruyan bir halk sayılıyorlardı.

19. yüzyılda Ermeniler, özellikle Yunan ayaklanması sonrası, Babıali'de, Tercüme Odası'ndaki ve Hariciye Nezareti'ndeki gö-

Birinci Dünya Savaşı'nda, Şubat ve Mart 1915'te, Ruslar karşısındaki Osmanlı kuvvetlerini cephe gerisinden vuran Ermeni komitacılardan bir grup (sol sayfada): Fotoğrafta, en arka sırada, solda, 1896'da Osmanlı Bankası baskınına katılan Papken'i de görmek mümkün... Yanda ise, tehcir (zorunlu göç) sırasında bir Ermeni kampı.

revleri ele geçirdiler. Ticarette beynelmilel bir konuma yükselmişlerdi; yetişkin gençleri, çalışkanlıkları ve sanatkâr yetenekleriyle, Türk devletinde resmi mimarlık, barutçuluk, Darphane Nazırlığı gibi stratejik görevleri de Ermeni seçkinleri, yani âmira sınıfı yüklenmişti. Bununla birlikte, Ermeni halkı arasında, farklı bölgelere ve bilhassa farklı mezheplere mensup olmaktan ileri gelen çekişme ve gerilim, eksik değildi.

BÖLGENİN ŞARTLARI

Yunan bağımsızlığından sonra bütün Osmanlı Hıristiyanlarını harekete geçiren bağımsızlık isteği, Ermenileri de sardı; bu kaçınılmazdı. Ne var ki Ermeni siyasi liderleri, aralarında iyi iletişim kuran, siyasi tecrübe bakımından yetişkin kadrolar değillerdi. Evvela tarihi haklarına dayanarak, nüfusça azınlıkta oldukları bir bölgede devlet kurmak istediler. Etraflarında Kürtler ve Türklerden, Arapça konuşanlardan oluşan Müslüman bir nüfus, Süryaniler ve Kaldaniler gibi dindaş ama ayrı bir dil ve kültür taşıyıcısı milletler vardı.

Böyle bir ortamda Ermenilerin bağımsızlık mücadelelerine, Balkanlardaki Bulgar komitalarının örgütlenme biçimine benzer örgüt ve yöntemlerle girişmeleri; bölgenin Müslümanlarına karşı kanlı bir mücadele yolunu seçmeleri, tepki ve intikam hissi uyandırmıştır.

HAMİDİYE ALAYLARI

1896 olayları neticesinde ortaya çıkan Hamidiye Alayları'nı, sadece Sultan II. Abdülhamid'in bir entrikası olarak yorumlamak, doğru değildir.

Yunanlılardan sonra Osmanlı Hıristiyanlarını saran bağımsızlık isteği, Ermenileri de ateşledi.

Bölgenin Kürt aşiretleri, Ermenilerin savaş isteğine aynı yöntemle cevap vermektedir. Doğuda Ermeni ve Müslüman gruplar arasındaki çatışma, bir mukateleye (boğazlaşma) dönüşmektedir.

Mesela o dönemde ortaya çı-

merakediyorum@googlegroups.com

Sivaslı Katolik rahip Mehitar (üstte) ve Ortodoks Ermenilerin *Kınalı Ada'da* yaptıkları bir dini tören (sağ altta): Beyaz çerçeve içindeki kişi, Amerikalı Protestan Ermenilerin dini lideri Melvin A. Wittler.

Farklı Ermeni cemaatleri ve Amerikan misyonerleri

Bir kısım Ermeni, Haçlı seferlerinden beri Katolik inanca girmiştir. Özellikle Çukurova ve Ankara Ermenileri bu zümredendir. Katolik Ermeniler dünya görüşleri ve kültürel seçimleri itibarıyla kendilerini asıl Ermeni gruptan ayırmayı tercih etmişlerdir. Her ne kadar 19. yüzyılda bazı Katolik Ermeniler, laik ulusçu bir tavırla asıl Ermeni grupla bağdaşma yolunu seçmişlerse de iki grup arasında her zaman için derin bir münâferet (soğukluk) vardı. 19. yüzyılda aslen bir Katolik rahip olan Ormanyan'ın Ortodoks gruba geçmesi ve imparatorluk tarihinde en uzun süre görev yapan Ermeni ruhani lideri olması gibi bir olay dahi istisnaidir. Katolikler, Milli Ermeni Kilisesi'ne yanaşmamışlardır. Cizvitlerin propogandası, hatta 18. yüzyıl sonunda Katolik propogandasına karşı çıkan Patrik Avedik'i buradan Paris'e, Bastille'e kaçıracak kadar cüretkâr davranmaları, Katolik Ermenilerin kuvvetlenmesine neden olmuştur. İmparatorlukta bilhassa 17. yüzyıl sonunda, Sivaslı Mehitar gibi bir Katolik rahibin ortaya çıkmasıyla Katolik Ermeniler, Batı kültürü ve siyasetiyle daha çok bütünleşmiştir. Belirtmek gerekir ki, Batı medeniyetini Ermenilere tanıtmakta, Ermenileri de Batıya kabul ettirmekte çok etkili olmuşlardır. Mehitarist cemaat Venedik, Viyana ve Paris gibi merkezlerde matbaa, okul ve manastırlar teşkil etmiş; Ermeniliği Batıyla bütünleştirmekte hizmet etmiş, Osmanlı Ermenileri arasında da bu gibi okulların açılmasına öncülük etmiştir. Ama Doğu'daki Ermenilerin hayatını ve siyasetini asıl etkileyen akım, Boston'dan kaynaklanan Amerikan misyoner faaliyetidir.

Kısa zamanda Doğu bölgesinde ve Mezopotamya'da sayıları 400'ü geçen okul, yetimhane ve sanayi mektebiyle Amerikalı misyonerler; Ermeni cemaatı arasında çatışmalara da neden olan üçüncü bir mezhebin, Protestanlığın doğuşuna neden oldular. Ermeni halkının en fakir ve en eğitimsiz kesimini, yüksek eğitime hazırlamak yanında, zenaatkâr olarak da eğiten misyonerlerin, yeni militan bir grubun doğuşunu hazırladıklarına hiç şüphe yoktur.

Galiba çağdaş Ermeni diasporasını (yurt dışında yaşayan Ermeni cemaatler) yönlendiren dünya görüşü ve siyaset, bugün de bu eğitimin sonucu olarak devam etmektedir. Bu Ermeni ulusçuluğunun Osmanlı yönetimine karşı yöneliminden çok, asıl buhran, Ermeni uyruklar arasındaki mezhep ve parti çatışmalarıydı.

Hınçaklar, Daşnaklar gibi sosyalizan ve milliyetçi militan gruplar dışında, Ramgavar gibi anayasacı, liberal burjuvazinin yükselişini temsil eden partiler de vardı. Ama her şeye rağmen, kültürü, yaşam biçimi, siyasi meşruiyetçilik anlayışıyla, Osmanlı devletine ve İmparatorluk sistemine sadık ve bütünleşmiş Ermeni unsurunu da göz önünde tutmak gerekir. İşte bu sonuncu grupla milliyetçiler arasındaki çatışma ve gerilim, Ermeni hayatını ve yakın tarihini şekillendiren bir başka unsurdur.

kan Siyonist liderlerin rafine (incelikli) propoganda yöntemleri ve dünya Musevilerini Filistin'e yerleştirme çabaları gibi başarılı ve olgun bir siyasi çalışma, Ermeni lider ve siyasi örgütlerinde göze çarpmamaktadır. Ermenilerin o günden bugüne başlıca hataları, Batıdaki kamuoyunu biçimlendiren iletişim araçlarına (medya) olduğundan çok daha fazla önem vermeleri ve bu aracın nihai başarıyı tayin edeceğine olan mutlak inançlarıdır.

NEDEN TEHCİR?

Birinci Dünya Savaşı'ndaki ilk yenilginin ardından, istilacı ordulara gösterilen silahlı Ermeni desteği, Alman Genelkurmayı'nın da ısrarlı önerileriyle tehcir (zorunlu göç) kararının alınmasına sebep oldu. Yakın zamanlara kadar, Talat Paşa'nın *'soykırım' emrini içeren telgrafı*nın, doğruluğu ispatlanan bir belge olduğunu söylemek, güçtür. Tehcir kararında, ordunun hareket alanını güvenceye almak ve Müslümanlarla Ermeniler arasındaki çatışmaları önlemek amacı olduğu açıktır. Kuşkusuz idare bu işlemi uygularken, aktif Ermeni militanlarıyla sivil halkın çatışmaya karışmayacak unsurlarını ayırdedemezdi. Tehcir işlemini kimi idareciler oldukça kansız biçimde gerçekleştirdi, bölgelerindeki nüfusu, öbür bölgeye aktarabildi (Tehcirin hedefi Suriye ve Mezopotamya idi).

Bir kısım idareci, sürgün edilenlere karşı sorumsuz ve genelde beceriksizce davrandı; birçok yerde ise intikamcı unsurlar yağ-

ma ve katl olaylarına giriştiler. Ulaşımdaki imkansızlıklar da üste binince, istenmeyen olaylar zinciri, karşılıklı acılar, Mütareke döneminde de sürecek karşılıklı çatışmalar, boğazlaşmalar devam etti.

TEHCİRİN ZAMANI...

1915 Ermeni Tehciri, olabilecek, yani ihtimal dahilindeki bir Ermeni isyanına karşı düşünülmüş bir tedbir değildir; bu nokta çok önemlidir. 1915 Tehciri, fiilen ortaya çıkan isyana ve düşman ordusuyla işbirliğine karşı alınan ve o günün şartları içinde kaçınılmaz olan tatsız bir karardır. Osmanlı İmparatorluğu savaşa girmeden önce, 1914 yılında büyük devletlerle bir Yeniköy Antlaşması yapmıştır. Buna göre, Doğudaki altı vilayette Ermeni nüfusun yerel temsil organlarına girmesi ve bölgeyi, maaşı dahi tesbit edilen bir Norveçli Genel Vali'nin yönetmesi konusunda karara varılmıştır.

Savaşın çıkması bu antlaşmanın yürürlüğe girmesini önledi ve savaş içindeki olaylar sonucunda, Doğu Anadolu'da böyle bir antlaşmayı yürürlüğe sokacak unsurlar da tarihten kalktı...

SOYKIRIM KAVRAMI

'Genocide' (soykırım) kavramı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanması üzerine, Batı'da Ermeni olayları için çok kullanılıyor. Bunun nedenleri vardır.

Yahudi soykırımının ağır suçluluğunu taşıyan Alman-Fransız çevreleri ve Macarlar gibi kavimler, özgün suçlarını yayıp paylaşacak tarihi ortaklar arıyorlar. Ermeniler ise davalarını Yahudiler ölçüsünde başarıyla kabul ettireceklerini düşünerek de bu kavrama dört elle sarılıyorlar. Ermeni tehciri ve mukataleyi 'genocide' olarak nitelemeyi reddeden Bernard Lewis gibi bilginleri mahkum ettiriyorlar, aynı fikirde olduğunu söyleyen Gilles Veinstein gibi Fransa'nın tanınmış bir türkoloğunu protesto ediyorlar, College de France'a seçimini engellemeye çalışıyorlar.

NEDEN TÜRKİYE?

Batı Avrupa'daki çevreler, 'genocide' suçunun ne olduğunu biliyor ve solcusundan sağcısına, bu suçu Türkiye'ye yamıyorlar. Amaç; bazı siyasilerimizin temcit pilavı gibi tekrarladıkları, sadece siyasi, iktisadi kontrol kurmak, bölgeyi bölmek değildir. Tek başına Ermeni propoganda imkanlarının da bu kadar yaygın sonuç elde etmesi mümkün değildir.

Yıl 1915: Diyarbakır'da yakalanan Ermeni komitacılar, silah ve bombalarıyla (en üstte). 1915 ilkbaharı: Avrupa ve Amerika'daki Ermeni lobilerinin örgütlediği ve Rusların silahlandırdığı Ermeni çeteciler Van üzerine yürüyorlar. (Fotoğraf, dönemin Amerikan basınında yer almıştır.)

merakediyorum@googlegroups.com

1915'te, Ermeni Tehciri başladığında, Orta Anadolu'dan gelen demiryolu hattı, Toros dağlarının ortasında, Pozantı'da son buluyordu (yanda). Tehcire tabi Ermeniler (altta), bu noktadan Suriye'ye, yayan olarak yola devam ediyorlardı.

Bizim ülkemizde ise ne hükümet çevreleri, ne milliyetçi tarihçiler, ne de liberal entelektüeller 'genocide' kavramını yeterince tanımıyorlar. Genocide, mürur-u zamana (zamanaşımına) tabi olmayan bir suçtur. Hukuki sonuçları yanında, kültürel olarak da bir milletin hem mazisini hem de geleceğini bağlar.

Sözün kısası 'genocide', sadece yapanı değil, onun mensup olduğu milleti de bağlar. Yahudi soykırımından dolayı benzer fikirleri savunan Martin Luther ve Protestanlık, Hitler kadar suçludur. Her şeye rağmen bugünkü Alman kuşakları da babalarının fiilini ister istemez üstünde taşımaktadır. Soykırım faaliyetlerine iştirakten dolayı, sadece Vichy Hükümeti suçlu değildir. Fransız kültüründe bu işin kökleri Voltaire'e kadar gider.

Soykırım ne devletle, ne idare adamlarıyla, ne de belirli bir partinin ideoloji ve fiiliyle sınırlı kalır. Bunlarla aynı kimliği paylaşan herkes 'bunlardan biri' olarak tavsif edilir.

1915 olayları, tıpkı müteakip Pontus hadiseleri gibi, yanlış politikaların, gerçekçi olmayan isteklerin, dış kışkırtmaların da hızlanmasıyla yaratılmış, geliştirilmiş boğazlaşmalar, acı tarihi sayfalardır. Bunları soğukkanlı biçimde incelemek ve sağlıklı sonuçlar elde ederek, birbirine çok *yakın yönleri olan iki halkın* yakınlaşmalarını temin etmek icab eder. Ermenistan ve Türkiye, bir arada yaşaması ve karnını doyurması gereken iki devlettir.

Soykırım için gerekli olan olumsuz bir ayırımcılık, Osmanlı-Türk kültüründe yoktur.

SOYKIRIM NEDİR?

Her boğazlaşma, her etnik çatışma, 'genocide' olarak nitelendirilemez. Reich Almanya'sının bu özgün suçu, rastgele dönemleri ve kavimleri nitelendirmek için uygun değildir ve beşeriyetin her kesimini bu suça ortaklıkla itham *etmek de, sağlıklı ve adil bir değerlendirme değildir.* Soykırım için gerekli olan önyargılar, küçümseyici ifadeler, olumsuz bir ayırımcılık (negative discrimination) Osmanlı-Türk kültüründe yoktur. Hatta Ermeniler hakkında birtakım Hıristiyanların kültüründe var olan önyargıların onda birine, Müslümanlar ve Türkler arasında rastlanmaz. 1914'te harbe giren Osmanlı hükümetinde, *Ermeni nazırlar vardı* (bunların, savaşın ilanına karşı vatanperverane bir tepki göstererek, istifa ettiklerini de belirtmeliyiz).

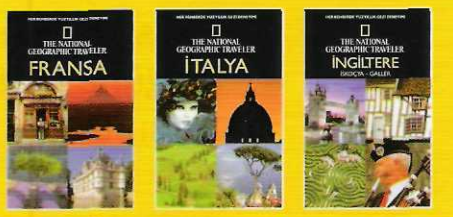
Hayat görüşlerini ve yaşam biçimlerini paylaşan iki kavmin arasında, 'genocide'i uygulatacak bir münâferet (soğukluk) ortamı yoktu. Dahası, bizzat İttihat ve Terakki çevrelerinde, tehcir kararını tasvip etmeyen kimseler vardı. Ermenilerin tarihi gelişimleri *ve ulaşacakları hedef, zamansız* ve gereksiz bir harple sapmaya uğramıştır. Çoğunlukta olmadıkları bir bölgedeki gerçekleşmesi zor siyasi amaçları, diğer grupların tepkisini yaratmıştır. Harbin *getirdiği ani yıkımın yarattığı* panik, bu olaylar zincirini ortaya çıkartmıştır. Bunu böyle bilmeli, olayların tarihini, olduğu gibi konuşmalı, yazmalı ve soykırım suçlamasını devletten önce halk olarak reddetmeliyiz. ■

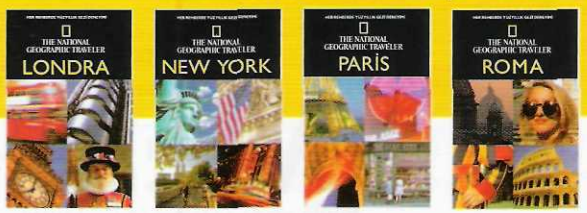
Seyahate çıkarken, dünyanın en iyi gezginlerini yanınıza alın!

NATIONAL GEOGRAPHIC GEZİ REHBERLERİ

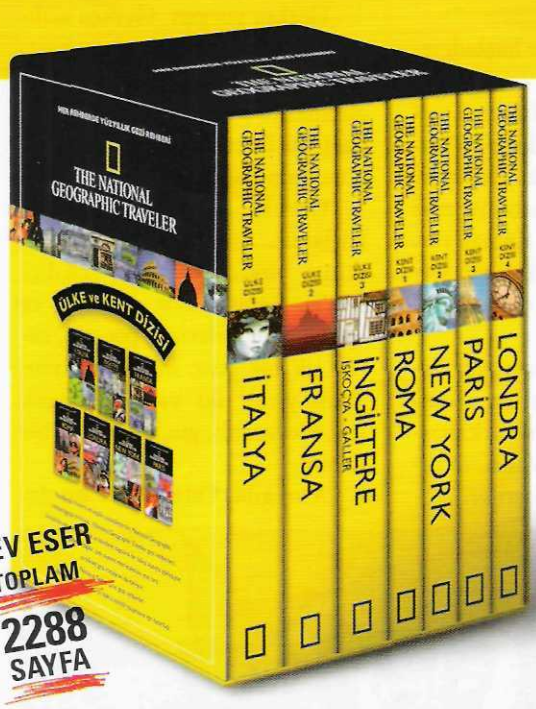
Gittikleri her ülkeyi karış karış gezen dünyanın en iyi gezginlerinin hazırladığı National Geographic Gezi Rehberleri, artık Türkçe. Bir sonraki yolculuğunuzda, yine turist gibi kalmak istemiyorsanız, hemen şimdi siparişinizi verin!

Ülke Rehberleri her bir kitap 16.500.000 TL

Kent Rehberleri her bir kitap 14.000.000 TL

Tüm set
7 Kitap birarada
~~105.500.000 TL~~ yerine
sadece **75.000.000TL**

Ülke dizisi
3 Ülke rehberi birarada
~~49.500.000 TL~~ yerine
sadece **40.000.000TL**

Kent dizisi
4 Kent rehberi birarada
~~56.000.000 TL~~ yerine
sadece **45.000.000TL**

Hemen arayın! Siparişinizi verin, evinize teslim edilsin.

ister telefonla 0212 ***630 17 00*** *ister faksla 0212* ***347 03 02***

NATIONAL GEOGRAPHIC

NATIONAL GEOGRAPHIC ürünlerinin Türkiye Lisansörü DOĞUŞ İLETİŞİM'dir. Doğuş İletişim bir DOĞUŞ GRUBU kuruluşudur.

SİPARİŞ KUPONU

Ülke Rehberleri (İtalya, Fransa, İngiltere) : Her bir kitap 16.500.000 TL • Kent Rehberleri (Roma, New York, Paris, Londra) : Her bir kitap 14.000.000 TL
Ülke Rehberleri Dizisi (3 kitap): 40.000.000 TL • Kent Rehberleri Dizisi (4 kitap) 45.000.000 TL • Ülke ve Kent Rehberleri (Tüm Set 7 kitap) 75.000.000 TL

☐ ROMA ☐ NEW YORK ☐ PARİS ☐ LONDRA ☐ İTALYA ☐ FRANSA ☐ İNGİLTERE
☐ ÜLKE SETİ ☐ KENT SETİ ☐ TÜM SET (Peşin) ☐ TÜM SET (Taksit, 40 milyon TL peşin, 20 milyon TL x 2 taksit): 80.000.000 TL

AD SOYAD : TEL:0( ) ☐ EV ☐ İŞ GSM: 0( )

ADRES :

Posta kutusu : Şehir:

Lütfen kredi kartımdan işaretlediğim seçeneğe tekabül eden tutarı tahsil ediniz.

No: Son kullanma tarihi:

Yılda kaç kez yurtdışına çıkıyorsunuz: ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Daha fazla

En çok ziyaret ettiğiniz ülkeler:

TÜM FİYATLARA KDV DAHİLDİR
Bu fiyatlar 31 Aralık 2000 tarihine kadar geçerlidir.
Taksit seçeneği sadece TÜM SET (7 kitap birarada) alımında uygulanır.

merakediyorum@googlegroups.com

Latife Hanım ile Mustafa Kemal...

Nasıl evlendiler?

1923 yılının 29 Ocak günü başlayan Latife Hanım ile Gazi Mustafa Kemal'in evlilikleri, uzun sürmemişti. Konu hakkında bugüne kadar, çok yazılıp çizildi. Ama bu evliliğin en ilginç yanı, evlilik düşüncesinin hangi şartlarda, nasıl şekillendiği idi.

NEZİHE ARAZ

Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'e giriş öyküsünü Lord Kinross, o serin İngiliz üslubuyla şöyle anlatıyordu: "Mustafa Kemal zeytin dallarıyla bezenmiş bir dizi açık otomobilin başında İzmir'e girdi. Her zamanki gibi, üzerinde rütbesini belirleyen hiçbir işaret yoktu. Günlerden Eylül'ün 10'u. Kafileyi şehrin kapısında bir süvari alayı karşıladı. Alayın erleri son dokuz günü at üstünde, Yunan hatları arkasında, durmadan dövüşmüşlerdi."

İzmir'e giriş böyle başladı işte.

Salih (Bozok), Ruşen Eşref (Ünaydın), Halide Edip (Adıvar), öndeki arabada. Ardında, zeytin dallarıyla donatılmış eski arabasında Mustafa Kemal var. Yollarda, kafilenin üstüne serpantinler, konfetiler, çiçekler yağıyor.

Sonunda, önde başyaver Salih Bey ve diğer yaverler, ardından Mustafa Kemal ve arkadaşları, Paşalar, İzmir Valisi ve diğerleri Karargah'a ulaştılar.

Herkes yorgun. Herkes acıkmış, acele yemekler yeniyor. Kahveler içiliyor. Kimsenin, yorgunluktan şikayeti dile gelmiyor. Saat iki buçukta, hemen herkes görevinin başında.

Hızlı bir çalışma ve kaynama başlamış. İşte tam bu sırada, ikinci yaver Muzaffer (Kılıç) Bey'in kapısı hızla açılıyor ve içeriye mor pelerinli, peçesiz, zarif, şık bir genç hanım giriyor. Yirmi-yirmi iki yaşında ancak var. Heyecanlı, güçlü, kararlı bir hanım.

Ateş gibi. Odadakiler bu da-

Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım, Edremit yolu üzerinde kurulan çadırda yorgunluk kahvesi içiyorlar (altta).

vetsiz, ama dikkatleri hemen üzerine çeken hanıma şaşkın ifadelerle bakıyor.

'BENİ SAVAMAZSINIZ PAŞAM'

Bu olayı o an şaşkınlıkla izleyen Salih Bozok, daha sonraları, yakın dostlarına o anı, şöyle anlatıyor:

"Muzaffer'in şaşırmış, hatta ürkmüş yüzü bile bu zarif hanımı durduramadı. O anda, içeri girenin, savaşın ortasına yeni bir yaşam müjdesi gibi düşen bu genç hanımın, yalnız Mustafa Kemal'in değil, herkesin talihine hükmedeceği; hatta bu talihi değiştirebileceği, hiç kimsenin aklına gelmemişti. Ama herkes nedense hem şaşkındı, hem hayran."

Genç hanım kız ise, yaver Muzaffer'in önünde olanca zarifliği ile durmuştu:

"Bonjur efendim," dedi: "Gazi Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek istiyorum efendim".

Genç, ama deneyimli yaver duyduklarına inanamıyordu. Ancak, "Yani nasıl?.." diye sorabildi karşısındaki hanıma. Ama nafile. Genç hanım anlaşılıyor ki bu konuda iyice kararlıydı.

Hiçbir mazereti kabul etmiyordu. Sonunda ikinci yaver Muzaffer Bey, Paşa Hazretleri'ne durumu bildirmek için yanına girdi. Paşa ayakta, sigarası elinde, yorgun, kahvesini içiyordu. Yaver Muzaffer, Paşa'sına durumu anlattı. Ama Mustafa Kemal biraz öfkeyle, "İşte! Tam sırası! Görmüyor musun be çocuk, başımı kaşıyacak vaktim mi var benim? Sav gitsin" derken... Genç hanım, aralık kapıdan uçarcasına odaya girdi ve "Beni savamazsınız paşam!" diye dikildi.

"Adım Latife. Uşakizade Muammer Bey'in büyük kızıyım efendim. Ahdım var. Önce ellerinizi öpeceğim ve sonra yüreğimdeki ateşi size arz edeceğim!"

merakediyorum@googlegroups.com

Gazi ile Latife Hanım'ın nikah törenleri

Mustafa Kemal, 1923 yılının 29 Ocak günü, İzmir'de, Uşakizadelerin Göztepe semtindeki 'Beyaz Köşk'ünde bir çay partisi verir. Köşk, 'Gazi'ye yabancı değildir. İzmir'in kurtuluşu günlerinde, Uşakizadelerin evi, Mustafa Kemal'in karargahı olmuştur... Köşkteki bu partiye, İzmir'in bazı ileri gelenleri ile, Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşları ve Uşakizadelerin yakın akrabaları çağırılır.

Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım, Afyon'da gençlerin süslediği faytonla belediyeye gidiyorlar (üstte). Mustafa Kemal, kayınpederi Uşşakizade Muammer Bey'in İzmir'deki evinde (altta). Soldan sağa; baldızı Rukiye Hanım, Mustafa Kemal, kayınvalidesi Adviye Hanım, diğer baldızı Vecihe Hanım, kayınpederi Muammer Bey ve Latife Hanım.

Davet, bir 'çay toplantısı' biçiminde duyurulduğundan, hiç kimse, o gün bir 'nikah' töreninin gerçekleşeceğinden haberli değildir. Hatta, İzmir Kadısı bile, neden çağırıldığını, köşkün kapısına gelip de Başyaver Salih (Bozok) Bey'le konuşunca öğrenir.

'Beyaz Köşk'te gerçekleşecek olan bu nikahın en büyük özelliğini, Medeni Kanun'un kabulünden çok önce yapıldığı halde, sonradan bu kanuna girecek olan 'Nikah Biçimi'ni başlatması; ayrıca nikahı bir dini bağlantıdan çıkarıp, bir hukuki bağlantı haline getirmesi oluşturur. Öyle ki, İsmet Bozdağ, Atatürk'ün evlilik öyküsünü aktardığı 'Gazi ile Latife' adlı kitabında, Mustafa Kemal'in nikah töreni için, kentin müftüsünü değil, kadıyı davet ettiğini yazar...

Başyaver Salih Bozok ile Muammer Bey, köşkün kapısında davetlileri karşılarken, Mustafa Kemal de, arkadaşlarıyla ilgilenir, onları büyük bir odaya alır. İzmir'den çağırılmış olanlarla Uşakizadelerin akrabalarını Muammer Bey karşılar, onları ayrı bir odaya buyur eder. Latife Hanım, üst katta hazırlanmaktadır... Bu sırada Başyaver, Kadı'ya nikahın hangi odada kıyılacağını gösterir. Kadı, şaşkınlıkla, "Kadın-erkek bir arada, burada mı?" der. Başyaver ise, "Gazi Paşa Hazretleri'nin emri böyledir. Kaç-göçsüz bir evlenme olacak" diyerek kestirip atar.

Atatürk'ün yakın silah arkadaşı ve o günlerde, 'Albay' rütbesinde olan Asım Gündüz bu 29 Ocak gününü, anılarında şöyle aktarır: "İki gün önce aldığım davet üzerine Fevzi Paşa'yla birlikte Beyaz Köşk'e gittik. Vali Abdülhalik (Renda) Bey ve Kâzım (Karabekir) Paşa bizden önce gelmişler. Bir saat kadar büyük salonda oturduk. Kahvelerimizi içtik. Bu davetin sebebini resmen bilmiyorduk ama tahmini kolaydı. Sonunda, seryaver Salih Bey salona girdi ve Mustafa Kemal'e bildirdi: 'Paşam, kadı efendi geldi." O zaman Gazi neşeyle ayağa kalktı, Fevzi (Çakmak) Paşa'nın önünde durdu ve 'Hoca Paşam,' dedi, 'Lütfen siz benim, Asım da Latife'nin vekili olunuz, şu işi bitirelim.' Sonra, nikahın kıyılacağı odaya doğru yürüdüler." Evlendiklerinde, Mustafa Kemal 42, Latife Hanım 23 yaşındaydı. Tam bin gün evli kaldılar: 2 yıl, 6 ay, 4 gün sonra, 25 Ağustos 1925 günü Latife Hanım, 'Latife Kemal' olarak çıktığı İzmir'e, sadece 'Latife' olarak döndü.

BİRBİRLERİNİ ÖLÇÜYORLAR

İlk anlar, birbirini hayretle süzen ev sahibi ve de onun davetsiz konuğu, sanki birbirlerinin gücünü ölçüyor gibiydiler. Sonra, gösterilen yere oturan genç kız, "Paris'te hukuk okuyordum efendim" diye söze başladı, "Güzel İzmir'imizin işgali beni kahretmişti. Hemen her gece sizi rüyamda görüyordum. Bana hep 'Korkma Latife, ben memleketi de, İzmir'i de kurtaracağım' diyordunuz" diye devam etti.

Konuşma uzun sürüyor; Paşa, acele işlerini bir tür askıya almış, genç kızı dinliyor.

Boynundaki madalyonun içinde duran Mustafa Kemal resminden başlayarak her istediği şeyi Paşa'ya anlatıyor bu genç hanım. O kadar ki, sonunda Paşa, "Özür dilerim Latife Hanım. Yabancı misyon temsilcileri epey bir zamandır beni bekliyor" demek zorunda kalıyor: "Biliyorsunuz, İzmir'e ben de bugün geldim."

"Ama Paşam, ben daha sözümü bitirmemiştim ki... Beş dakika daha beklesinler lütfen efendim. Sizi görmeden önce ahd etmiştim: 'İzmir'e giren Türk ordusu başkumandanını Uşakizadeler'in evinde ben misafir edeceğim bugün' diye!"

İçini boşaltarak rahatlayan genç kız, Mustafa Kemal'e, "Sizi tanıdığıma çok memnun oldum" diyor ve "Beni kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim" diyerek, biraz mahsun, biraz doyum-

suz, "Evimizin adresini ve telefon numarasını yaverinize bırakacağım" derken... Bir anda dayanamayıp Mustafa Kemal'in boynuna sarılarak yanaklarından öpüyor.

Mustafa Kemal, şaşırmış, hatta belki de genç kızın bu beklenmeyen cüretinden biraz da utanmış ve korkmuştu.

BİRAZ PAŞA'YA BENZEMİYOR MU?

Tam bu sırada Ruşen Eşref Bey telaşla odaya girince, gördüğü manzara onu öylesine şaşırtıyor ki, o anda dışarı çıkan genç kızın ardından kapıyı kapatırken Paşa ona, "Gel be çocuk, gel" diyor mahcup mahcup: "Bakalım daha neler göreceğiz, gel."

Mustafa Kemal'in odasından fırtına gibi çıkan bu mor çarşaflı, yüzü peçesiz ve yanakları pençe pençe kızarmış, kocaman kahverengi gözlerinde şimşekler çakan genç hanımdan, kapının önündeki iki yaver de öylesine etkileniyorlar ki...

Genç hanım, yaver Salih Bey'in odasına işte böyle gidiyor. "Beyefendi" diyor; "Bir kalem verirseniz lütfen, size adresimi ve telefon numaramı bırakmak istiyorum. Bunların yakında bir gün size lazım olacağını sanıyorum."

Heyecanlı bir hızla adresini ve telefon numarasını yazıp ve sanki ok gibi, odadan fırlayıp dışarı çıkıyor. Yaverin biri, 'Fırtına gibi', derken adeta şok geçiriyor şaşkınlıktan, "Ne protokol tanıyor, ne yasak tanıyor, birader" diye mırıldanıyor.

Salih Bey, "Muzaffer! Seni de, beni de bir güzel atlattı; ama bak, biraz paşamıza benzemiyor mu?" diyor...

İZMİR YANIYOR

Olaylar sürüyor. İzmir o akşam tuhaf bir gece yaşıyordu. Gecenin sessizliği içinde birden parlama olmuştu. Önce uzaktan

Çok iyi derecede İngilizce ve Fransızca bilen Latife Hanım Çankaya'da vaktini okuyarak geçirirdi (üstte). Latife Hanım Ata'nın çok sevdiği Sakarya adlı ata biniyor (en solda). Latife Hanım kardeşleri ve annesi ile birlikte (solda). Latife Hanım Çankaya'da dinleniyor (altta).

kabarıveren bir alev dağı, sonra acı sesler, çığlıklar ve "Yan-gınvaaar... Yetişin, İzmir yanıyor" feryatları.

Mustafa Kemal karargahta. Dışarıyı acıyla, çaresizlikle seyrediyor. Dişlerini sıkmış, kaşları çatık... Ve kapı usulca açılıyor. Yaver Salih giriyor: "Muammer Bey'in kızı şimdi telefon etti efendim. Yangın karargaha doğru yürüyormuş. Çok telaşlı!"

Ama Mustafa Kemal'den bu habere herhangi bir yanıt yok. Neden sonra, "Salih," diyor, "Ben bunu bekliyordum. Biliyor musun? Şu sıra İzmir'de olan General Populas, Aya Fatini Kilisesi'ndeki toplantıda ne demiş biliyor musun?.. 'Anadolu'yu terketmek zorunda kalırsak, her yeri yakıp yıkıp geride yıkıntılar ve kül yığınları bırakacağız' demiş. İşte bak!"

Salih de ona iyi haberlerini hemen ulaştırdı, fırsattan yarar-

merakediyorum@googlegroups.com

Mustafa Kemal Paşa, Latife Hanım'la 17 Mart 1923'te Mersin Millet Bahçesi'nde, (üstte). 1923 kışında Çankaya Köşkü (sağda).

lanarak: "Ama Paşam," dedi, "Kınık, Karacabey, Soma kurtuldu, haber az önce geldi. Inanın paşam. Telgrafla geldi!"

Mustafa Kemal, "Ver o telgrafı bana" diye haykırdı sevinçle, "Ne söylemiyorsun bana a çocuk!"

'O KIZIN KARA GÖZLERİ...'

Ortalık kaynıyor. Asker şimdi de yağmayı durdurmaya çalışıyor. Karargah'ın Kordon Boyu'nda kalmasını çok tehlikeli bulan komutanlar harekete geçmişler. İsmet Paşa, Bornova'ya gitmeyi aklına koymuş. Mustafa Kemal'e, "Siz de lütfen hemen Göztepe'ye geçmelisiniz" diye rica ediyor. Ama Mustafa Kemal, bu meseleyi konuşmayı hiç istemiyor. Bir yandan da, "Neden anlamıyorlar beni" diye öfkeleniyor içinden. Sonra da düşünüyor ince ince: 'O kız... (Latife yani)... Cesaretli ve de cüretli bir kız. Gözünü budaktan sakınmıyor. Onun evine gidersem, dedikleri gibi... İşin arkası nasıl gelir bilemiyorum. Gördüğüm kadar onun değişik bir yapısı var. Doğrusu... Pek hoşlanmıyorum galiba ben bu yapıdan! Ama şu sıra, benim böyle şeylerle uğraşacak vaktim mi var? O kızın kara gözleri korkutuyor beni sadece. Başına iş açma Kemal, unut bu işi!'

Bu sözler, bu düşünceler, 'roman sözleri' değil... Sonradan en yakın arkadaşlarıyla dertleşirken Mustafa Kemal'in anlatmış olduklarının gerçek ifadeleri.

Ve Mustafa Kemal yorgun, dalgın, içi dolu. O sıra İsmet Paşa, bu yorgun arkadaşına, "Saatler geçiyor. Geceyi uykusuz geçirmişsiniz. Şimdi biraz istirahat edin. Sonra gelip sizi alalım. Göztepe'ye götürelim" diyor.

Yorgun, durgun bir soru: "Öyle mi?" Sonra, kendi iç sesini dinliyor Mustafa Kemal şaşkınca: "Korkuyorsun Kemal! Yunanlıdan bile korkmadın oysa sen! Bir yandan da hoşuna gidiyor bu korku, bu heyecan. Bu madalyonlu kız! Yalan mı?"

Ve hemen yaver Salih Bey'e bir telefon: "Salih! İsmet ve Fevzi Paşa'lar burada. Evet Ruşen'in odasından geçip geldiler. Herhalde onun için sen görmedin. Şimdi sen bize üç kahve gönder lütfen. İsmet Paşa'nınki sade olsun. Sonra biz Göztepe'ye geçeceğiz. Paşalar saat 4'te gelip beni alacak. Ona göre hazır olun!"

'HANIMLARA EL ÖPTÜRTMEM'

Daha sonra olup bitenleri, bir gün Ruşen Eşref'e şöyle anlatacaktı Salih Bey:

"Beyaz Ev'in önünde arabadan indi Mustafa Kemal. Kapıyı yaver Resuhi açtı. İsmet ve Fevzi Paşalar ve onların da yaverleri sıralandılar.

Beyaz Ev'in bahçesi mor salkımlar, güller ve menekşelerle donatılmış. Merdiven sahanlığında Latife Hanım bekliyor. Paşa heyecan dolu. Sinirli, 'Eviniz çok güzel Latife Hanım!' diyor. Cevap şu: 'Hiçbir ev size layık bir ev olamaz, Paşa Hazretleri. Ama... Sanırım şimdilik en emniyetli ev burası galiba.'

Paşanın elini öpmek üzere uzandı. Ama... ciddi ve heyecanlı bir ses: 'Ben hanımlara el öptürtmem hanımefendi, bunu unutmayın' diye bildirdi, ciddi bir tavırla."

KÖŞK, İLGİ MERKEZİ

Ruşen Eşref de olayların canlı tanığı idi aslında ve o da daha sonraları, şu satırları kaleme alacaktı:

"İzmirli Türk kızının baba evinde misafir olarak ağırladığı Başkumandan ve de Beyaz Köşk, birdenbire dünyanın en ilgi uyandıran merkezlerinden biri olacaktı.

Dağları, denizleri aşarak, memleketin ve dünyanın dört bucağından ziyaretçi gelen, yerliler ve yabancılarla dolup boşalan o köşk; şenliğin kırk gün kırk gece sürdüğü, masallarda duyup hayal ettiğimiz peri saraylarına dönüşmüştü. O günlerde İzmir, O'nun kaç yönden haz duyduğu, mutlu yurt bölgesi ve yeryüzü cenneti oldu. O, kavuştuğu İzmir'e, İzmir ise kavuştuğu yüce Kurtarıcı'ya işte böyle zafer ve sevgi günleri yaşattılar." ■

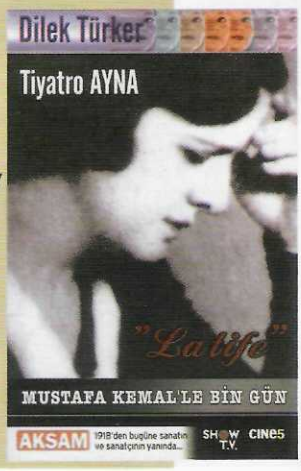
Edremit'te kenti gezerlerken (üstte). Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım, Tarsus'un Yenice istasyonunda Kuzey Afrikalı halk lideri Şeyh Sunusi'yi karşılıyor (solda).

'Latife' tiyatro sahnesinde

Nezihe Araz'ın yazdığı ve Hakan Altıner'in yönettiği 'Latife, Mustafa Kemal'le Bin Gün' adlı oyun, Tiyatro Ayna tarafından, Akatlar Kültür Merkezi'nde tiyatroseverlerle buluşuyor. Dilek Türker'in (soldaki fotoğrafta) canlandırdığı Latife Kemal Hanım, oyunda, 60 yaşındaki haliyle ele alınıyor. Nezihe Araz'ın, Latife Hanım'ın yakınlarıyla ve o dönemleri yaşamış insanlarla konuşarak, 6-7 yıllık bir araştırma evresinin ardından yazdığı 'Mustafa Kemal'le Bin Gün' adlı kitabına dayanan oyunun, dekor ve kostümünü Osman Şengezer, ışık tasarımını da Yüksel Aymaz üstleniyor.

Latife Hanım'ı sahnede canlandıran Dilek Türker, Latife Hanım ile Mustafa Kemal'in beraberliklerine dair şunları söylüyor: " Latife Hanım'ın bütün istediği, Mustafa Kemal'le daha çok vakit geçirmek, ona daha çok dokunmak. Ama bu o kadar kolay mı? Bir ülke sıfırdan inşa edilirken..."

merakediyorum@googlegroups.com

Piyanoda Aleks Keleci!

20'li yıllarda Şişli'den Şehzadebaşı tiyatrolarına uzanan hatta, mekanlar ve insanlar... 30'lu yılların başında Darülbedayi... 40'lı yıllardan 60'lara, İstanbul'daki gece kulüplerinde müzik... Kantocu ve tiyatro sanatçısı Şamram Hanım'ın torunu piyanist Aleks Keleci, Gökhan Akçura'ya anlattı.

Babannem Şamram Hanım'ın üç çocuğu olmuş. İkisi erkek, biri kız. Bunlardan Sahak Keleci, yani babam, Almanya'da elektrik mühendisliği eğitimi almış. Bu nedenle ben de kardeşim gibi, Berlin doğumluyum. Annemiz Alman asıllıdır; adı Maria. İstanbul'a geldiğimizde, ben dört yaşındayım...

Babam Belçikalıların elinde olan İstanbul Elektrik Şirketi'nde çalışmaya başladı. Şirketin müdürünün adının Hansen olduğunu, hatta Minerva marka bir otomobil kullandığını hatırlıyorum. O zamanlar otomobiller yollarda tek tük görünmekteydi. Şamram Hanım'ın Şişli'deki evinde iki yıl oturduk, ailecek. Sonra Babıali'ye, şirketin lojmanına geçtik.

Şişli'deki evi Şamram Hanım'ın bizzat kendisi inşa ettirmişti. Yılını bilmiyorum, hatırlamıyorum. Şişli'nin bittiği noktadaydı. Bizim evin yerinde şimdi Ziraat Bankası var. Meydan bomboştu o zamanlar. Çevremizde sadece birkaç apartman bulunuyordu. Bunların bazılarında ahbaplarımız otururdu, onları ziyarete giderdik. Karşımızda kocaman bir bahçeli gazino vardı. Gazinonun sahnesinde gösteriler de yapılırdı.

Aleks ve ailesi Bomonti Bira Bahçesi'nde: En solda Aleks, ortada siyah elbiseli kadın, babaannesi, ünlü sanatçı Şamram Hanım.

BİR ZAMANLAR ŞİŞLİ

Şişli'de o zamanlardan bugüne kalan, bir tek Bulgar Kilisesi var. Oradan aşağıya doğru, ahşap evler uzanırdı. Harbiye'ye doğru giderdi. Yol şoseydi ve tramvay vardı. Arada Benz arabaları geçerdi. Mercedes-Benz değil ama. Ayrıydı bu iki şirket, sonradan birleştiler. Benz arabalar geçtiği zaman, tozu dumana katarlardı. Şişli'de daha çok azınlıklar ve Levantenler otururdu.

Bizim ev, tramvayın son durağındaydı. Az ileride tramvay deposu vardı. Daha sonra da dut bahçeleri. Oraya gündüz, okullar piknik yapmak için giderlerdi. Gazinolar vardı. Akşam karanlık basmadan herkes evine dönerdi. Geceleri pek tekin sayılmazdı.

Daha ileride ise Boğaz'a giden ağaçlı, daracık bir yol yer alırdı. Arabayla giderken karşıdan gelen araca çok dikkat etmek lâzımdı. Kaza yapmamak için elbette.

ŞEHZADEBAŞI'NDAKİ BÜYÜKANNE

Dediğim gibi, biz Şişli'den Babıali'ye, Elektrik Şirketi'nin lojmanına geçtik. 10 yaşına geldiğim yıllarda, beni Şehzadebaşı'ndaki Millet Tiyatrosu'na götürürlerdi. Büyükannem Şamram Hanım, Naşit'le sahneye çıkardı. Millet Tiyatrosu'nun üst katı da sanatçıların lojmanıydı. Büyükannem temsil verdiği zamanlar orada otururdu. Ancak arada bir, Şişli'ye gelirdi. Temsil olmadığı günler mesela.

Millet Tiyatrosu'nda kulise girerdim, sanatçıların arasına, onlar temsile çıkarken seyrederdim. Temsilden evvel sırayla herkes kantoya çıkardı. Ardından oyuna geçilirdi. Şamram Hanım da çıkardı temsile...

Ben Gedikpaşa'daki 'Amerikan Mektebi'ne giderdim. Buradan mezun olanlar Robert Kolej'e gidiyordu. Çoğu arkadaşlar da öyle yaptılar. Okulda pek tembeldim, çalışmazdım. Hep piyano çalmak isterdim. Hatta orada oditoryum denilen yerde, bir piyano vardı, yağmurlu havalarda çalarak pratiğimi geliştiriyordum.

Evde piyanomuz yoktu. Annem kirayla bir piyano aldı. Bir iki sene dışarıdan ders aldım, ondan sonra pek tatmin olmadım hocalarla. 14 yaşında Belediye Konservatuvarı'na gittim. Yıl 1929 galiba. Belediye Konservatuvarı, Millet Tiyatrosu'nun arkasında bir konakta yer alıyordu. Babam oraya yazdırdı beni, hatta şirketin bir memuruyla götürdü, kaydolduk. Ben evvela orada arp dersi almak istemiştim. Kâtip Selahattin [Davran] Bey vardı, "Arp dersi yok bizde, istersen piyano var" dedi. Pekiyi

1959-1960 sezonunda Aleks Keleci Topluluğu: En solda, piyanoda, Aleks. Diğer müzisyenler, soldan sağa; trompette Neşet, davulda Dadik, kemanda Giray, basta Talat.

'Özgür'ün Ateş Böceği' kulübü

'Tarihte İstanbul Şehri' adlı bir broşüründe (1944), Aleks Keleci'nin 1956 ve sonrasında, birkaç yıl çalıştığı İbrahim Özgür'ün barı 'Özgür'ün Ateş Böceği' adlı mekan, şöyle tanıtılıyor (1955 yılının kaynaklarında ise kulübün adı sadece 'Özgür' olarak anılmaktadır): "Üç beş ayak merdivenden inilen bu gece kulübüne girdiğim zaman, Türkiye'nin en fevkaladesi diyebileceğim bir salonuna girmiş olduğumu hissettim. Öz be öz Türk ve İstanbullu bir genç olan [İbrahim] Özgür'ün İstanbul'un yüksek sosyetesinin çoktan beri ihtiyaç duyduğu bir gece kulübünü açmış olduğunu gördüm. (...) Büyük masraf ve eşsiz bir zevkle döşenmiş ılık ve samimi bir salon, temiz ve çabuk servisler derhal göze çarpıyordu. Ankara Radyosu'ndan çok iyi tanıdığımız Özgür'ün Ateş Böceği'nde neşeli süving [swing] ve içli tangoları arasında gözümü etrafta gezdirirken şunu gördüm: Özgür'de konsomatris ve artist kadın yok. Buradan anlıyorum ki, Ateş Böceği tam bir gece kulübü. Özgür'ün bu işteki ihtisası bunu ispat ediyor. Gerek Amerika'da ve gerekse Avrupa'daki gece kulüpleri ayarında bulunan Özgür'ün Ateş Böceği'ni hiç bir zaman aklımızdan çıkarmamamız lazım gelir."

merakediyorum@googlegroups.com

50'li yılların mekanlarında

Aleks Keleci, ellili yıllarda çaldığı mekanları şöyle sıralıyor: "Çaldığımız mekanlar nerelerdi? Mesela, Orhan Avşar'la, 'Normandia' diye bir yer vardı, Sıraselviler'de, orada çalardık. Normandia çok güzel bir yerdi, bütün ecnebiler ve aileleri gelirdi ve çok iyi orkestralar olurdu. Orada da birkaç sene çalıştım. 'Kulüp 12' oldu adı sonra. Şevket Uğurluer çalışırdı aşağıda da... Şevket Uğurluer de eskilerdendir; ama pek eskilerden göstermez kendisini. Taksim'de 'Belediye Gazinosu'nda da Zekai Apaydın'la çalıştım. Orkestrada Alaeddin vardı saksafoncu, kemancı ise operadan birisiydi, Stefon Papaziyon. 'Canlı Balık'ta çalıştığım arkadaşlar ise yok artık, vefat ettiler onlar da. Kâmuran Birsel diye bizim konservatuvardan mezun olan bir saksofonist vardı, akerdeon da çalardı. Onunla çalıştım orada, Muammer Arcayürek vardı, bateri çalıyordu, şarkı söylüyordu, sonra fabrikatör oldu. O da çok kabiliyetli birisiydi. Canlı Balık'ta üst üste birkaç sene çalıştım, 1958-59 yılları galiba. Tam karşısında bir bina vardı, orada oturuyorduk."

İstanbul Radyosu'nda programlar yapan Aleksandr Zamboğlu'nun 'Gitar Kuarteti. Yıl, 1953.

dedik; piyanoya kaydolduk. Biraz çalmayı bildiğim için, beni Madam Hegue adında bir hocaya verdiler. Aslen Rum olan bu kadının kocası tanınmış Macar piyanistlerden Mösyö Hegue idi.

O zamanlar sinemalarda biliyorsunuz, orkestralar vardı; o da orada piyano çalardı, ayrıca ders verirdi. Bu madam da onun talebesiymiş, sonra evlenmişler. Hatta şimdi torunu da operada kemancıdır, 1. kemancı. Madam Hegue'den 2-3 sene ders aldım. Ondan sonra Madam Hegue konservatuvardan ayrıldı, emekli oldu. Ben de ona alıştığım için, bir süre ben de ayrıldım konservatuvardan.

Sekiz yıl okudum konservatuarda. 1939-40'a kadar. Aslında dokuz yıldı eğitim süresi. Ama ben başarılı olduğumdan sınıf atladım. Okul yıllarında profesyonel olarak çalışmaya da başladım. Şamram Hanım vasıtasıyla. Millet Tiyatrosu'nda Muhlis Sabahattin'in bir opereti oynuyordu. 'Ayşe' miydi, 'Emine' mi; öyle bir şey işte... Neyse, bunlar piyanist bulamıyorlar. 1934 mü, 35 mi? Daha öğrenciyim. Telefon geldi, ben hemen gittim Muhlis Sabahattin'in yanına. "Aman gel, bize yardım et, nota okuyor musun bari," dedi. "Tabii, konservatuvar talebesiyim," diye cevap verdim. "Çok iyi" dedi. O zamanlar notalar elle yazılmış, okumak çok zor. Ama ben sırf tecrübe olsun diye, paraya da bakmadım, 2 ay devam ettim bu işe. 2-3 operette çaldım. Adlarını iyi hatırlamıyorum ama, galiba 'Kerem ile Aslı', bir de 'Eminem'. [Ezgi'nin bu adda bir opereti yok. Belki, 'Gül Fatma'yı hatırlıyor.]

Muhlis Sabahattin'i de çok az hatırlıyorum. Yalnız sinirli bir adam olduğunu biliyorum. Meselâ sahnede ters giden küçük bir şey olduğu zaman, piyanonun üstüne yumruğuyla vururdu.

30'LARDA MÜZİK PİYASASI

Başka nerelerde çalıştım?..

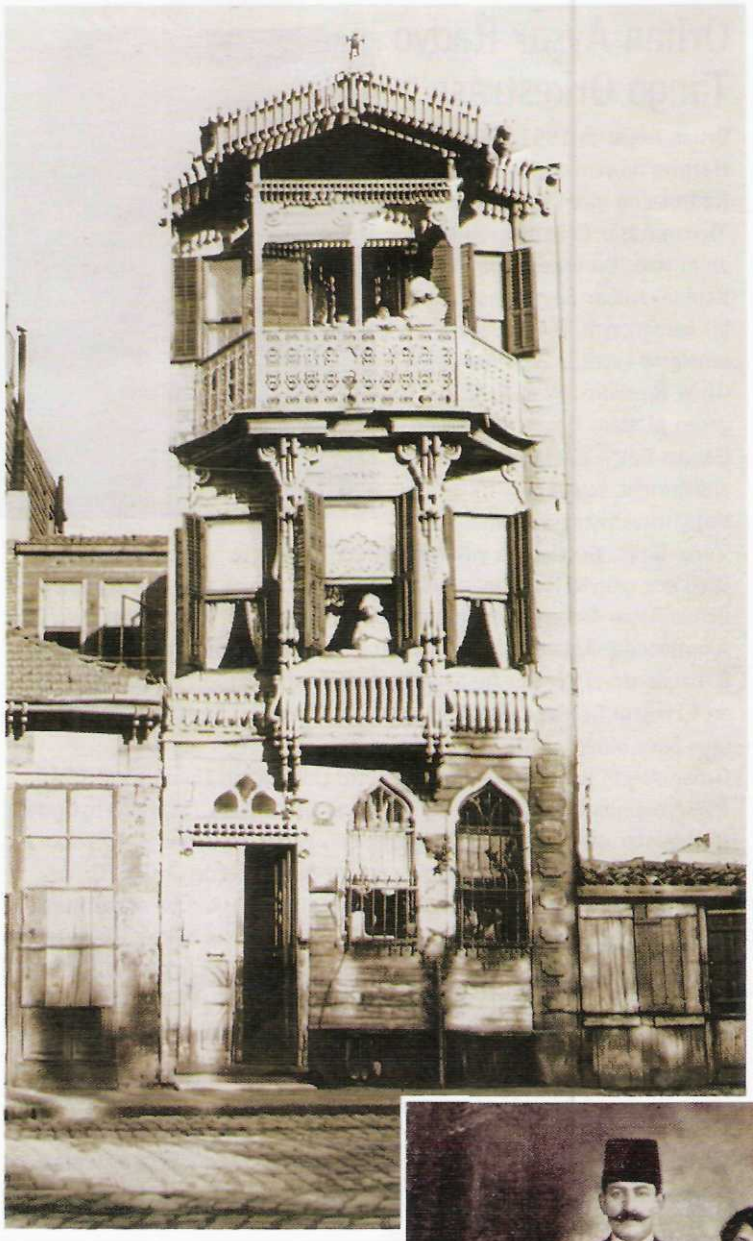
Aslında o zamanlar piyasada, piyanist kıtlığı vardı. Tangocular, meselâ Fehmi Ege ya da Necdet Koyutürk, konservatuardan piyanist kullanırlardı. Fehmi Ege böyle bir ihtiyaç sonucu, bizim eve gelmişti. O zamanlar Beyoğlu'nda 'Londra Bar' diye bir yer vardı, Fehmi Ege orada çalışıyordu. Ama 'bar' dediğimiz, şimdiki barlar gibi değil, aileler giderdi oraya. Çok güzel bir yerdi, büyük orkestra, güzel program vardı. Bir de İstanbul Şehir Tiyatrosu operetlerinde çalmışlığım var. Orkestrada Ferdi von Statzer de vardı. Ama bazen git-

mezdi, "Aleks benim yerime git çal" derdi. 'Mırnav' operetiyle başladım, sonra hoşuma gitti. Yeni bir şeyler öğreniyorum, kuvvetleniyor nota okumam. Para filan da almıyorum, hocamın yerine çalıyorum ya...

Ondan sonra Cemal Reşit'in müzikalleri başladı. 'Lüküs Hayat', 'Deli Dolu' ve diğerleri... Ama bunların içinde, en güzeli 'Lüküs Hayat' biliyorsunuz...

Radyoda da ilk olarak yine talebeyken çaldım. Nihat Esengin'e refakat ettim. Ankaralıydı. İsmet İnönü'nün hediye ettiği altın kaplama saksafonuyla pek övünürdü. O zamanlar radyo, Sirkeci Postanesi'nin üst katındaydı. Hatta bir şirketti: Telsiz Telefon Şirketi. Müdürü Hayreddin Bey'di, 'Yoyocu Hayreddin Bey' derlerdi. O zamanlar 'yoyo' diye bir oyuncak vardı, iple çekerlerdi. Bu adam, nerede görseniz, devamlı yoyo oynardı. Spikeri de Mesud Cemil'di.

Sonra mezun oldum. 39'da beni askere aldılar. Üç sene askerlik yaptım. O yıllar hâlâ babaevinde oturuyorum. 1951 senesine kadar Bakırköy'deydik. O yıl Bakırköy'deki yalı yandı. Biz de Yeşilköy'e geçtik. Orada birkaç sene kaldık sonra annem vefat etti. 1955'te ise Şamram Hanım öldü. 8-10 senedir çalışmıyordu zaten. Ben de 56 senesinde evlendim. Birkaç sene İbrahim Özgür'le çalıştım. İbrahim Özgür'ün, 'Özgür'ün Ateş Böceği' adlı bir barı vardı Galatasaray'da, Galatasaray Lisesi'nin yanında bir sokak var, aşağıya iniyor. Yolun sağ yanında bir bina vardı, işte onun altındaydı bu bar. 3-4 sene orada çalıştım. Çok iyi bir sanatçıydı. Ankara'dan Konservatuvar'dan mezundu. Yurtdışında çalışmıştı daha çok. Bize hep Hindistan yıllarından bahsederdi. Ne yazık ki, son zamanlarında alkolikti. Öyle tek başına bir odada vefat etti gitti, yani sefil bir vaziyette öldü. Bu 'Özgür'ün Ateş Böceği' kulübünde, İlham Gencer'le de çalıştım.

Şamram Hanım'ın Şişli'deki evi, 1920 başları (solda): Üst balkonda, Aleks ve kardeşi Hans ile annesi Maria görülüyor; alt balkonda ise Aleks'in halası Anjel... Alttaki fotoğraf ise 'babaanne' Şamram Hanım'ın (sol başta oturan) bir gençlik anısı.

ORHAN AVŞAR'LI YILLAR

Rejans'ta ise Orhan Avşar'la birlikte çalıştım. Ben Orhan Avşar'ın değişmez piyanistiydim. Arjantin tangolarının piyanistiydim yani. Orhan Avşar'la 1951 senesinde, Harbiye'de yeni açılan İstanbul Radyosu'na girdik. 'Orhan Avşar Orkestrası' kuruldu. O zaman yevmiyeler 6 liraydı. Mühim bir paraydı ama bu. Her hafta bir emisyonumuz vardı...

1955-56'da ise Necdet Koyutürk çağırdı beni, gene radyoda çaldık. Bir ara Orhan Borar'ın

merakediyorum@googlegroups.com

Orhan Avşar Radyo Tango Orkestrası

Orhan Avşar Radyo Tango Orkestrası (sağda), 1960-1961 sezonunda: Soldan sağa, Aleks Keleci (piyano), Orhan Avşar (bandoneon), *Yusuf Güler* (keman, ikinci kemancının adı hatırlanamadı), Necati Giray (kontrbas), Nami Şenel (bas, esas sazı flüt) Rafael de Luna (vokal). Alttaki fotoğrafta ise, Keleci ailesi 1922'de, Babıali'deki evlerinde: Soldan sağa Maria, Sahak, Hans ve Aleks Keleci.

Orhan Avşar'la 1951 yılında Harbiye'de yeni açılan İstanbul Radyosu'na giren Aleks Keleci, 'Orhan Avşar Orkestrası'nı şöyle anlatıyor: "Bu orkestrada, 1. Keman, Nubar Seynur adlı çok iyi bir kemancıydı. O vefat etti senelerce evvel... 2. Keman, Giray Rasenfos. (Yazıda sözü geçen Madam Hegue'nin torunu. Babası Belçika sefaretinde kâtip olduğu için, soyadını değiştirmemişti.) 3. Keman, Vural Doğu. Geçtiğimiz yıllarda, Ayhan Yünkuş'la beraber Divan Oteli'nde çalıyordu... Çigan müziği çalarlardı daha çok. Zaman içinde, Orhan Avşar Orkestrası'nda bazı değişiklikler oldu; kemancılar değişti. Akerdeonda, Ankaralı Sabahattin Özbaş vardı. Orhan Avşar'dan sonra, 2. bandoneonu Turhan Avşar çalardı, Orhan'ın kardeşi; 3. bandoneonu da Ertuğrul Soysal çalardı. İş adamıydı, Ertuğrul Soysal. O da 7-8 sene önce öldü.

Orhan Avşar, bandoneonun sürmesi için çok uğraştı (fotoğrafta; 1960-61 sezonunda Orhan Avşar Radyo Tango Orkestrası). Talebe yetiştirmek için dersler verdi. Ama hiç yetiştiremedi, çünkü ders alan 3-4 ay sonra bıraktı, zor diye. Bir Edward Aris vardır bu derslerden kalan. Orhan Avşar'dan kalan bandoneonu da o aldı. Selçuk Kaskan bu orkestrada şantördü. Şişman, iri yarı biriydi. O da yaşamak için birçok işler yaptı; radyoda 'Bizimkiler' diye skeçleri vardı. Selçuk Kaskan'dan sonra tango orkestrasında Rafael de Luna'yla da epey çalıştık. Şan için daha yumuşak sesi vardı Rafael'in, Selçuk'un sesi ise biraz sertti. Rafael İspanyoldur, sonra Madrit'e gitti zaten. İstanbul'a Edouardo Bianco'yla gelmişti. Fogel diye bir organizasyon acentesi vardı, o getirirdi böyle orkestraları İstanbul'a. Ama Rafael de Luna İstanbul'da kaldı. Kervansaray'ın santral memuresi vardı, Elmas Hanım. Ona âşık olup evlendi. Senelerce burada kaldı."

'Küçük Orkestra'sı ile de çaldım. Ondan sonra Sarıyer'de 'Canlı Balık'a transfer oldum, orada benim adım altında çalışıldı. Yani anlayacağınız İstanbul'da kalburüstü bütün yerlerde çalıştım.

Plak doldurdum mu?..

Tango plaklarında çaldım. Colombia Şirketi vardı, Yeşilköy'de. Necdet Koyutürk'ün bazı tangolarını gidip doldurmuştuk orada. Sonraki yıllarda Orhan Avşar Tango Orkestrası olarak da üç plak doldurduk, 78'lik; onların kalıpları da fabrikayla birlikte yandı gitti.

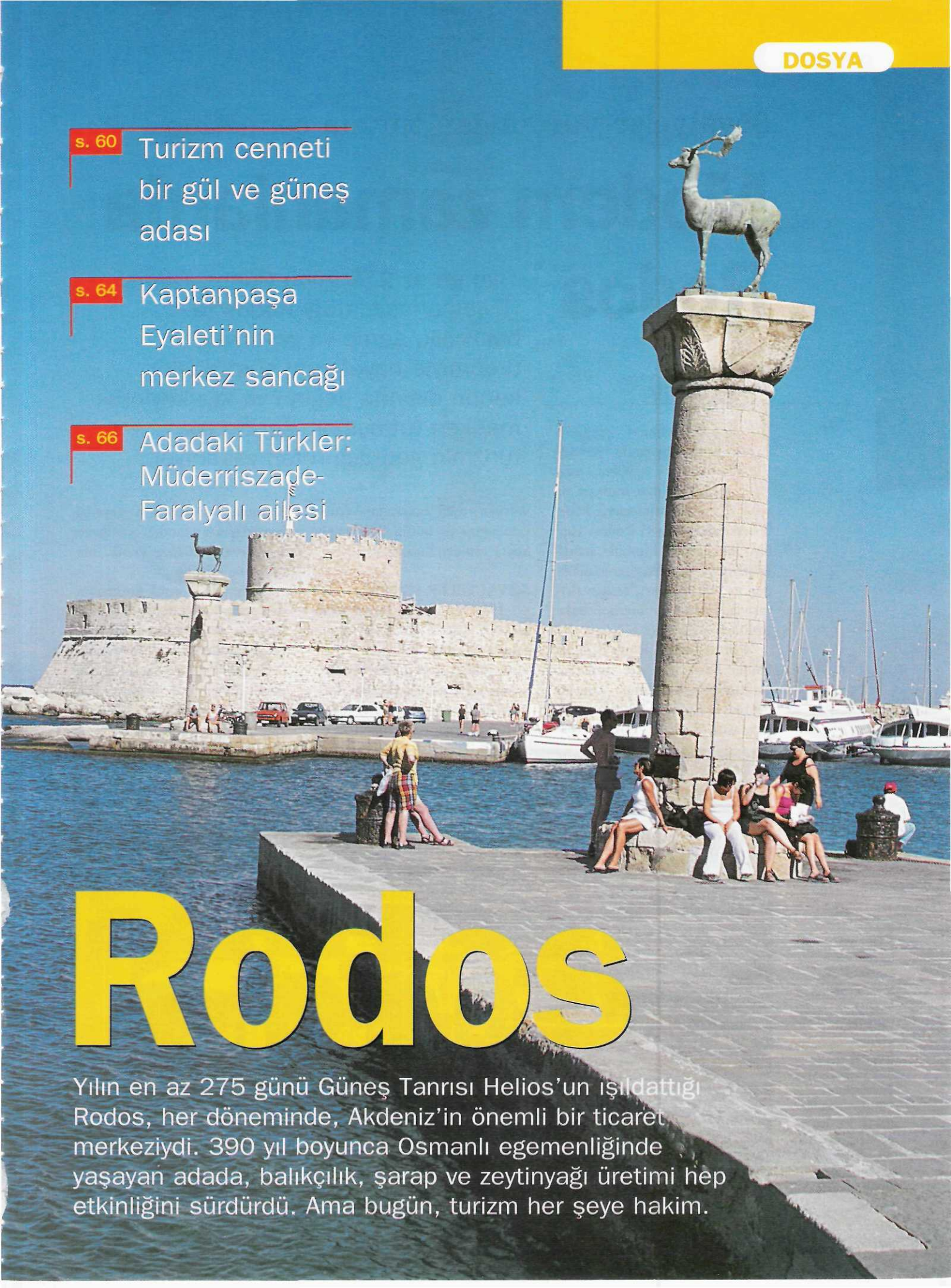
Cazcılarla da çalıştım. Sevinç Tevs'le çaldım, şimdi adı 'Paşam' olan bir gece kulübünde. Ayten Alpman da ilk kez bizimle sahneye çıktı. O zaman Yeşilköy'de 'Deniz Park Oteli'nde birkaç sene çalıştık, sonra 'Çınar Otel' oldu burası.

1960 senesinde öğretim üyesi olarak konservatuvara girdim. Korrepetitör olarak. Hocam Ferdi Statzer çağırdı. "Maaş önemli bir şey değil; ama emekli olduğun zaman garanti bir maaştır" dedi. Peki dedik, girdik; orada 22 sene korrepetitörlük yaptım. 1981'de emekli oldum, yaş haddinden. Sonra serbest piyanistlik yapmaya başladım. Uzun bir süre çaldım, özellikle büyük otellerde. Repertuvarım çok zengindir. Eee, bunca yıldan sonra, olmasın mı?..

s. 60 Turizm cenneti bir gül ve güneş adası

s. 64 Kaptanpaşa Eyaleti'nin merkez sancağı

s. 66 Adadaki Türkler: Müderriszade-Faralyalı ailesi

Rodos

Yılın en az 275 günü Güneş Tanrısı Helios'un ışıldattığı Rodos, her döneminde, Akdeniz'in önemli bir ticaret merkeziydi. 390 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde yaşayan adada, balıkçılık, şarap ve zeytinyağı üretimi hep etkinliğini sürdürdü. Ama bugün, turizm her şeye hakim.

merakediyorum@googlegroups.com

Şövalyeler yurdundan turizm cennetine

Modern zamanlarda Rodos

Yılın en az 275 günü Güneş Tanrısı Helios'un ışıldattığı Rodos'ta, balıkçılık, şarap ve zeytinyağı üretimiyle hayatlarını sürdürenler, kentin dışında dağları ve kıyı köylerini mesken tutmuşlar. Kentte ise turizmin getirdiği refah yaşanıyor.

MURAT KÜÇÜK

Masmavi denizin kıyısında yemyeşil ağaçlar, manolya, mimoza ve palmiyelerle kaplı bir Akdeniz cenneti Rodos. Her biri Akdeniz'in kimbilir hangi köşesinden getirilip özenle dikilmiş nadide ağaçları, zengin florasıyla, inanın bir botanik bahçesinden farkı yok!

Korsan ruhlu kent, belli ki daima uzak kıyıların anılarını biriktirerek varolmuş. Dönüp geldikleri Kudüs'ün haçlı dayanışmasını Rodos'ta yaşatan şövalyeler, aynı zamanda Avrupa ortaçağını da bütün ihtişamıyla adeta yeniden inşa etmişler.

ŞÖVALYELER SOKAĞI

1930'lu yıllarda İtalya Kralı Üçüncü Viktor Emanuel döneminde restore ettirilen saray; zırh, miğfer, top güllesi ve mızraklar arasında ortaçağın kasvetli dünyasını konuklarına hissettiriyor. Fransız, Aragon ya da Kastilyalı savaşçıların yaşadığı konutların sıralandığı Şövalyeler Sokağı alabildiğine Frenk, alabildiğine Katolik.

Limanda gümrük kontrolünden geçip kente doğru ilk adımlarımızı attığımızda, karşımıza çıkan camiler ve harita yardımıyla bulabildiğimiz sinagog, Osmanlı döneminde varolmuş başka dünyaların tanığı. Ada'nın Bizans'tan beri balıkçılık, şarap ve

FOTOĞRAFLAR: MURAT KÜÇÜK

Eski kent içindeki bugünkü çarşı, taverna ve kafeleriyle, turistlerin gözdesi (yanda). Sağ sayfada; Şövalyeler Sokağı'ndan bir detay: Hz. İsa ve Meryem Ana. Yine sağ sayfada, altta, surlar ve yat limanı.

zeytinyağı üretimiyle hayatını sürdüren kadim sakinleri ise kentin dışında dağları ve kıyı köylerini mesken tutmuş. Embona'nın, Faliraki'nin, Theologos'un şarap küplerini Lübnan kıyılarına ulaştıran Rum gemicilerin, her biri aylar süren uzun seferlerden sağ salim dönüp de yamaçtaki evlerin taraçasında ufukları izleyerek şaraplarını yudumladıkları Lindos, denizci bir geçmişin yüzüydü.

Dağda üzüm bağları, zeytin ve çam ağaçlarıyla çevrili küçük manastırlarda Ortodoks bir dünya mütevazı, kendi halinde sürüp gidiyordu.

GÜNEŞ TANRISI HELİOS

Bütün bunlar artık birer suret olarak var. Lindos, sözünü ettiğimiz balıkçı evlerinin pansiyon ya da hediyelik eşya dükkanına dönüştüğü bir açıkhava müzesi şimdi. Dağdaki en küçük köye kadar hemen her yerde karşımıza çıkan oteller, pansiyonlar, marketler, turizmle gelen refahın dağılımını simgeliyor.

Güneş Tanrısı Helios, sevdalanıp yılın en az iki yüz yetmiş günü Akdeniz'in herhangi bir köşesinden çok daha fazla ışığa boğduğu ada sakinlerine, modern zamanlarda rahat bir geçimlik sunmuş! Artık kimsenin gözü balıkçılığı, sünger avcılığını ya da zeytin hasadından gelecek üç beş kuruşu görmüyor.

ÇARŞI İÇİNDE

Dört yüzyıl süren Osmanlı yönetimi boyunca, Rodos'un surlarla çevrili 'kaleiçi'nde, Rumların ikametine güvenlik nedeniyle izin verilmemiş. Adada, 6.825 Türk'e karşılık 20.250 Rum'un yaşadığı kaydedilen 1890 yılı nüfus verileri, ikamet yasağının nedenini de açıklıyor.

Bugün 'eski şehir' olarak adlandırılan sur içinde, sadece

Nasıl gidilir?

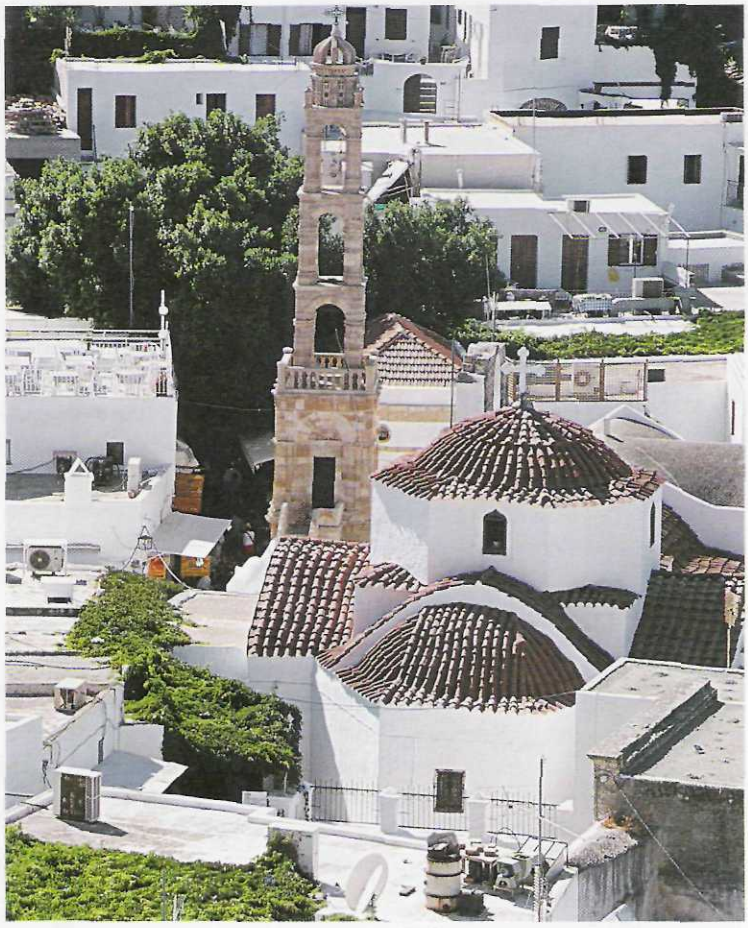
Rodos'a İstanbul'dan her gün Atina aktarmalı olarak gidebilmek mümkün. Marmaris'ten de her gün saat 09.30'da kalkan deniz otobüsleriyle yaklaşık bir saatlik bir yolculukla Rodos'a ulaşılabilir. Gidiş dönüş fiyatı, yaklaşık 40 ABD Doları artı Marmaris ve Rodos için 10'ar Dolar liman vergileridir. İstanbul ya da Ankara'dan hareket etmeden önce, rezervasyon yaptırmakta yarar vardır. Deniz otobüsü için Yeşil Marmaris *Tel: (0 252) 412 64 86.* Ancak Schengen Vizesi gerekmektedir. Hafta içi her gün saat 09.00-12.00 saatleri arasında İstanbul'da, Yunan Konsolosluğu'na başvurabilirsiniz. Konsolosluk telefonu: *(0 212) 245 05 96.* Aynı saatler, Ankara'daki Yunan Büyükelçiliği için de geçerlidir. *Tel: (0 312) 436 88 60.* Adayı gezmek için en hesaplı yol, bir günlüğüne araba kiralamak. Böylece kendi güzergahınızı kendiniz belirleyebilirsiniz. Lindos'u ve tarihi bir manastırın bulunduğu Tsampika koyunu (üstteki fotoğraf) mutlaka görmelisiniz. Kelebekler Vadisi ise doğa gezilerini sevenler için sürprizlerle doludur. Otantik Yunan mutfağı, çoğu turistik otellerde artık uluslararası bir mutfağa teslim olmuş vaziyette; ama siz adanın sakin köşelerinde yerel tatları keşfedebilirsiniz. Dolma, köftedis, musakka ve fırında soğanlı dana eti, Türk ve Yunan mutfağı için zaten ortak tatlar. Çoğu tanıdık mezelerin yanı sıra, liman kentlerinde deniz ürünleri yenilebilir. 'Uzo' her yerde size eşlik edecektir; ama buralara kadar gelmişken, adalara özgü reçinalı şarabı mutlaka tatmalısınız. Kalacak yer bahsine gelince, Rodos'ta her keseye göre otel ya da pansiyon bulunabilir. Güney kıyıları ve özellikle Faliraki çevresi, beş yıldızlı otellerle dolu. Ancak hem Rodos içinde hem de Lindos, Kalathos, Trianda, Afandou gibi kasabalarda ve adanın hemen her yerinde, hesaplı pansiyonlar bulunabilir. İstanbul'da çeşitli seyahat acentelerinin düzenlediği paket turların yanı sıra, Rodos'a vardığınızda kalacağınız yeri görerek de karar verebilirsiniz. Kent merkezinde turizm danışma bürosunun telefonu *(0 241) 23 655.* Son olarak, birkaç otel ve pansiyon önerelim: *Hotel Adonis (***): 7 G Papanikolaou Str. Rodos Tel: (0 241) 277 91 Chevaliers Palace (****): 3. Griva Str. Rodos, Tel: (0 241) 227 82 Minos Pansiyon: Omirou Str. Suriçi'nde Tel: (0241) 318 13*

merakediyorum@googlegroups.com

Türkler ve Yahudiler oturabilir, Rumlar sadece gündüz vakti ticaret yapmak için şehre girebilirlerdi. 1.513 Yahudi'nin yaşadığı Rodos'ta, aynı tarihlerde İtalyan tebaası 546 kişi bulunmaktaydı. 1912 yılında Trablusgarp savaşı sırasında İtalyanlar tarafından işgal edilen adada yaşayan Türkler, Rodos o yıllarda İtalyan toprağı sayıldığı için, mübadele dışında tutulmuş.

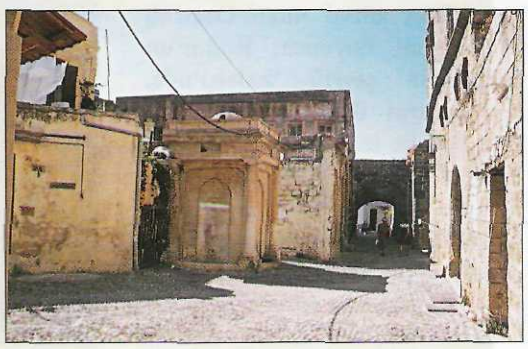
RODOSLU TÜRKLER

Halen 3.500 Türk'ün yaşadığı kentte, Osmanlı döneminden kalma cami, hamam, çeşme gibi pek çok anıt eser bulunuyor. Süleymaniye Camii bu eserler arasında önemli bir yere sahip. Kentin ilginç yapılarından biri de, çarşı içinde yer alan Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesi.

Kütüphanede görevli Yusuf Kıbrıslı, Osmanlı döneminden kalma 2.500 dolayındaki kitaptan 1.000'e yakınının orijinal el yazması eserler olduğunu belirtiyor. Yusuf Kıbrıslı, iki ülke ara-

Rodoslu Yahudilerden geriye kalan

Rodos'ta bir zamanlar varolmuş Sefarad dünyayı hatırlatan tek şey, henüz dört yıl önce müzeye dönüştürülen Kahal Şalom Sinagogu. Rodos Yahudi Müzesi'nin kurucusu Aron Hasson, ataları bir zamanlar bu güzel adada yaşamış bir Amerikalı. Sinagog'un hemen girişinde yer alan dev mermer tabelada, Alman işgali sırasında tutuklanıp Auschwitz'e gönderilen ailelerin isimleri yazılı. 1942 yılında işgale uğrayan Rodos'ta, 1.673 Yahudi tutuklanarak Selanik'e, oradan da büyük çoğunluğu Auschwitz'e götürülmüş ve sadece 151'i kurtulabilmiş sürüklendikleri cehennemden. Ege kıyılarındaki tüm Sefarad sinagoglarında olduğu gibi Kahal Şalom'da da orta yerde dört sütun arasında yüksekçe bir platform üzerinde Tevrat'ın yer aldığı 'tevya', yani okuma masası duruyor. Akdeniz'deki Osmanlı camiileri ya da Rum kiliseleri gibi küçük, mütevazı, insanın içini ısıtan bir yapı. Sinagogun kadınlar bölümünde yer alan fotoğraflarda ise adadaki günlerden görüntüler var. Düğünler, bayramlar, tertemiz elbiselerle stüdyolarda çekilmiş aile resimleri, yaşanmış anılar. Ve Rodos üzerine yazılmış özlem dolu kitap kapakları. Örneğin, 'I Remember Rhodes'. Yazan; Rebecca Amato Levy. Akdeniz güneşinin altında sürüp giden hayatlar çoluk çocuk, kadın erkek, yaşlı ya da genç, Auschwitz'in gaz odalarında sona ermiş. Rodos'ta bir Yahudi cemaatinden söz etmek mümkün değil artık. Kalanların çoğu, sonraki yıllarda İsrail'e göç etmiş. Altı-yedi aile ya var ya yok. Sinagogun yakınlarında çarşı üzerindeki Yahudi Mahallesi'nde (fotoğrafta) yer alan kuyumcu dükkanı Anna Cohen'in sahipleri gibi. Yusuf Sumalya, 1948-1986 yılları arasında 'konsoloshanede' çalışmış. O günlerde Rodos'ta görev yapan Türkiye Konsolosu Selahattin Ülkmen'in Rodoslu pek çok Yahudi'ye Türk pasaportu verdiğini, böylelikle toplama kamplarına götürülmekten kurtulduklarını anlatıyor. Pasaportu olmayanların bir bölümü İtalya'ya, çoğu ise Selanik'e götürüldü diyen Sumalya, Selanik'e gidenlerden kimsenin geri dönmediğini belirtiyor.

sındaki kültürel alışverişin artmasıyla birlikte burada bulunan yazma eserlerin de incelenmesi gerektiğini söylüyor.

"İngilizler, Fransızlar gelip buradaki belgeleri inceliyorlar. Ama Türkiye'den bir tek kişi gelip çalmadı kapımızı daha" diyen Kıbrıslı, Rodos'ta Osmanlı tarihine ilişkin önemli belgelerin Türkiyeli tarihçileri beklediğini sözlerine ekliyor.

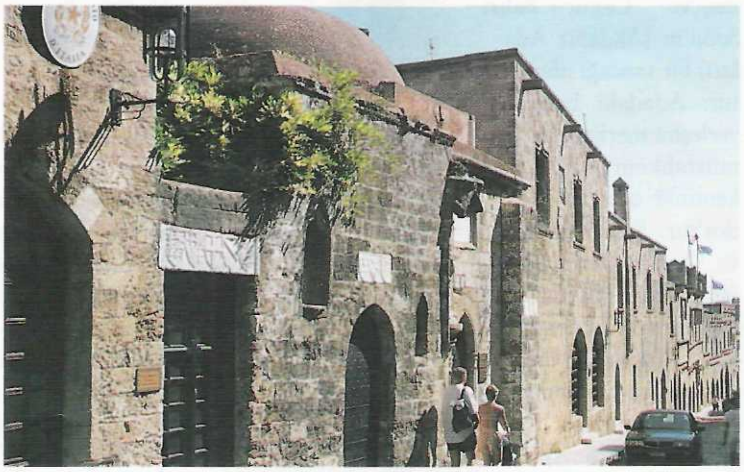
TÜRKÇE EĞİTİM

1956 yılında Rodos'tan ayrılıp İstanbul'da akrabalarının yanında okumaya başlayan Kıbrıslı, 1963 yılında henüz 16 yaşında iken Siemens'in bursu ile Almanya'ya gitmiş. Otuz yıl boyunca Frankfurt'ta çalışan Kıbrıslı, beş yıl önce emekli olup memleketine dönmüş. Rodos'ta kendisinden bir önceki kuşağın İtalyanca ve Türkçe okuduğunu anlatan Kıbrıslı, kendi çocukluk yıllarında ilkokulda Rumca ve Türkçe okuduklarını, altıncı sınıfa kadar Türkçe eğitim imkanı bulunduğunu ancak bu hakkın 1971 yılından itibaren kaldırıldığını belirtiyor. "Rodos'ta İtalyanca, Rumca, Almanca, İngilizce hatta Japonca'ya kadar her dilin eğitimi veriliyor; ama Türkçe yok!" diyen Kıbrıslı yine de umutlu. Kentte bulunan Ege Üniversitesi bünyesinde Türkoloji bölümünün açılacağını belirtirken, "İnşallah Türkçe eğitim verilen okullarımız da açılacak" diyor.

POLİTİKACILAR VE BASIN

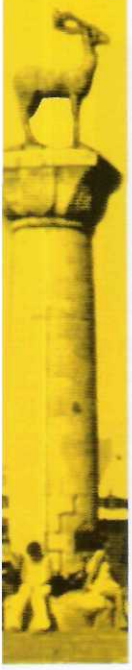
Kıbrıslı'nın yanı başında oturan 80 yaşındaki adaşı Yusuf Sumalya daha karamsar: "Çocuklarımız Türkçe bilmiyor artık" diyen Sumalya, minareden ezan okunmasına izin verilmediğini, hocanın ezanı caminin avlusunda okumak zorunda kaldığını anlatıyor. Rodos'ta Türkler ve Yunanlılar arasında hiçbir sorun yaşanmadığını belirten Sumalya ekliyor; "Birbirimizin düğününe gideriz, bayramını kutlarız. Aramız çok iyi. Ama dışarıdan gelen fanatik Yunanlılar, politikacılar ve basın, zaman zaman düşmanlığı körüklüyor."

Bir üst sokakta bulunan ve Kanuni döneminde yapıldığı belirtilen Süleymaniye Camii bugünlerde Avrupa Birliği ve Yunanistan Kültür Bakanlığı'nca restore ediliyor. Adada yaşayan Müslümanlar eskiden bayram namazlarını Süleymaniye Camii'nin avlusunda kılar ve burada bayramlaşırlarmış. "Restorasyon tamamlanana kadar İbrahim Paşa Camii'nde kılıyoruz namazımızı" diyor Kıbrıslı. Bayramlaşma için de şimdilik Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi'nin avlusu kullanılıyor. Recep Paşa Camii, Murat Reis Camii, Mustafa Paşa Hamamı ve kentin içinde karşımıza çıkıveren çeşmeler, Osmanlı döneminin diğer yadigarları arasında. ■

Rodos limanı (üstte). Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesi'nde görevli Yusuf Kıbrıslı (solda). Şövalyeler Sokağı (altta): Buradaki her ev, Avrupa'nın farklı ülkelerinden gelmiş savaşçıları barındırıyordu. Sol sayfada, Lindos kasabasından tipik bir görüntü.

merakediyorum@googlegroups.com

Kaptanpaşa Eyaleti'nin merkez sancağı Rodos

Gül ve güneş adası

Hıristiyanlığın Akdeniz'deki en güçlü karakolu rolünü üstlenmiş olan Rodos Adası, 'Cem Sultan olayı' ile Osmanlı iç siyasetini de etkilemişti.

Necdet Sakaoğlu

Rodos, Daraçya Yarımadası'na 9 mil, Marmaris'e 25 mil mesafededir. Korsanlığı meslek edinen Saint Jean Şövalyeleri'nin üssü olması ve kıyıya yakınlığı nedeniyle de, Kıbrıs ve Girit'ten daha önce, Osmanlı egemenliğine alınmış ve Cezair-i Bahri Sefid'in (Akdeniz Adaları) bir sancağı olmuştur. Adadaki başlıca yerleşim merkezi olan müstahkem liman kentinin adı da Rodos'tur. Rodos adası ve liman kentinin stratejik önemi, tarih boyunca Akdeniz-Ege deniz yolları üzerindeki konumundan kaynaklanmıştır.

Mitolojide Apollon'un, "güneş kadar güzel olan bu adayı Akdeniz sularından çıkardığı" anlatılır. Eski ozanlar, kıyılarının güzelliği ve göz kamaştırıcı ışıkları nedeniyle, buraya 'zengin ve şanlı ada' derlermiş. Rodos adının ise gül diyarı olması nedeniyle 'rhodon'dan (gül) geldiği söylenir. Eski Rodos paralarının bir yüzünde gül, öbür yüzünde güneş vardır.

19. yüzyılda Rodos Adası (üstte). Rodos Adası uzun süre Saint Jean Şövalyeleri'nin (sağda) üssü olarak kullanıldı.

1291'de, Memlûk Sultanı Halil tarafından Akkâ'dan çıkartılan ve bir süre Kıbrıs'ta kalan Kudüs Saint-Jean de l'Hospitalier Şövalyeleri, Rodos'u, tarikatleri için ideal bir üs olarak seçtilerse de ancak 1310'da, şefleri Foulques de Villaret'in yönetiminde ve 'koyun postlarına bürünerek' Rodos'u işgal etmeyi başarmışlardır.

İlginç bir rastlantı, Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin de o yıllarda yoldaşlarını inek, koyun postlarına büründürüp Bilecik kalesini fethettiğini de bizim, gazavatnâme üsluplu tarihlerimiz yazmaktadır.

İslâm dünyası her ne kadar onları, 'bağırlarına batmış diken' saysa da Rodos'un Saint-Jean Şövalyeleri, Hıristiyanlığın Akdeniz'deki en güçlü karakolu rolünü üstlenerek güçlü filolarıyla Müslümanlara karşı korsanlıklarını sürdürdüler. 1522'ye kadar kaldıkları adada, Rodos kentini amaçlarına uygun tarzda şatolar yaparak tahkim ettikleri gibi, yaşlılar ve yoksullar için de hastahane yaptılar. Lombardia başrahibi

Jean de Biandra komutasındaki tarikat filosu, 1345'te İzmir'i zaptetti. Alman şövalye Pierre Scheegelhold ise 1404'te, Türklerin 'Bodrum' dedikleri Halikarnassos'u alıp buradaki dünyanın yedi harikasından ünlü Artemis Mozoleumu'nu yıkarak yeni bir şato yaptı. Diğer yandan Memlûklerin adaya yönelik saldırıları sonuçsuz kaldı.

1453'te İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmed, magnus magister (üstad-ı azam) Jean de Lastic'den, haraç ödemesini ve bağlılık bildirmesini istedi. İstekleri geri çevrilince 1455'te Hamza Bey komutasındaki Osmanlı Donanması, Rodos'u kuşattı. Ancak bir başarı elde edilemedi.

Mesih Paşa'nın 1479-1480 yıllarındaki kuşatmaları, özellikle de 23 Mayıs 1480 çıkartması ve izleyen günlerdeki kara ve deniz savaşları da karşılıklı savrulan top gülleleri, kaya parçaları, kükürt, zift, balmumu ve başka yanıcı maddeler, içi barut ve demir parçaları dolu torbalara; ölen onca şövalye ve Türk levend ve yeniçerisine; kalenin neredeyse bir yığın haline gelmesine; yeniçerinin büyük üstad Pierre d'Aubusson'u ağır biçimde yaralamalarına karşın, Mesih Paşa'nın yağma izni vermemesi yüzünden, bozgunla noktalandı. Osmanlı Donanması, geride dokuz bin ölü bırakarak çekilirken şövalyeler de hendeklerdeki ölüleri toplayıp yaktılar.

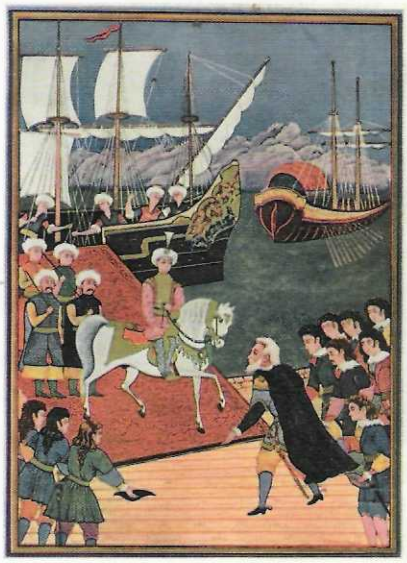
Rodos'un Osmanlı iç siyasetini etkileyici bir rolle sahneye çıkışı ise 1482'dedir. Fatih'in ölümü üzerine, büyük oğlu II. Bayezid'in tahta çıkışıyla tahtı elde etme şansını yitiren küçük oğlu Cem Sultan, ağabeyine karşı açtığı mücadeleyi de yitirdikten sonra, magnus magister Pierre d'Aubusson'a sığındı. 'Zizim' dedikleri Cem Sultan'ı, II. Bayezid'den ödünler koparmak için bir süre adada tutan şövalyeler, sonunda onu Papa VIII. Innocentius'a teslim etmek zorunda kaldılar. Kanunî Sultan Süleyman, 1521'de Belgrad'ı fethettikten sonra, sıranın Rodos'a geldiğini hatırlatmak üzere, usulen büyük üstat Villiers de l'Ile-Adam'a mektup göndererek teslim olmasını önerdi. Öneri geri çevrilince, 300 parçadan oluşan Osmanlı Donanması, 1522 baharında Rodos'a hareket etti. Padişah da yüz bin kişilik kara ordusu ile Marmaris'e gelip buradan Donanma'ya geçti. 1 Ağustos'ta başlayan kuşatma, kışa kadar sürdü. 1 Ocak 1523'te padişahla görüşen Villiers de l'Ile-Adam, tarikatinden hayatta kalan şövalyeleri ve dört bin kadar Rodosluyla, gemilere binip adadan ayrıldılar. Bir süre vatansız dolaştıktan sonra; 1530'da V. Karl'ın onayıyla Malta adasına yerleştiler. Diğer yandan, Cem Sultan'ın, Kahire'de kalan ailesinden oğlu Murad, olasılıkla Yavuz'un 1517'deki Mısır seferi sırasında, eşi ve çocuklarıyla kaçarak Rodos Şövalyeleri'ne sığınmış bulunuyordu. Ada, Osmanlı egemenliğine geçerken, Şehzade Murad ve oğlu, Kanunî'nin kendilerini boğdurtacağını bildiklerinden, Hıristiyan giysileriyle şövalyelere katılıp adadan ayrılmak istemişlerse de adanın teslim koşulları gereği, Osmanlı karargâhına götürülmüşler; Murad ve oğlu boğulmuş, eşi ve iki kızı, İstanbul'a gönderilmiştir. Kanunî de camiye çevrilen Saint Jean Kilisesi'nde Cuma namazı kıldıktan sonra, 2 Ocak 1523'te adadan ayrılmıştır.

Kaptanpaşa Eyaleti'nin merkez sancağı olarak örgütlenen Rodos, 1911-1912 İtalyan savaşı sonunda, Ekim 1912'de Ouchy (Uşi) Antlaşması'yla İtalyanlara bırakılıncaya kadar, 390 yıl Osmanlı egemenliğinde kaldı. Rodos kenti, Anadolu'dan göçen Türk nüfusu, Süleymaniye, Hamza Bey, İbrahim Paşa, Receb Paşa, Sultan Mustafa, Murad Reis, Şadırvan, Ali Hilmi Paşa, Ağa camileri, bunların çevresindeki ulu çınarların gölgesinde kalan türbe ve mezarlık, namazgâh, hamam ve çeşmeleriyle bir ölçüde Türk-İslâm çehresi yansıtabilmiştir. ■

Dünyanın yedi harikasından biri: Rodos Feneri

Rodos Adası'nın, Miken döneminden başlayarak pek çok uygarlıkla tanıştığı; liman kentin ise MÖ 408'de, mimar Hippodamos'un planına göre inşa edildiği; MÖ 304'te, Makedonyalı Demetrios'un 8 ay süren çetin kuşatmasından kurtuluşun anısına, liman girişine, 32 metre yüksekliğindeki ünlü 'Kolos' heykelinin dikildiği (MÖ 280) bilinir. MS I. yüzyılda Roma İmpratorluğu sınırlarına katılan ada, Hıristiyanlığın tutunduğu ilk yerlerden olmuştur. 2. ve 4. yüzyıllarda yaşanan depremler sonunda, antik kent ve ünlü heykel, büyük zarar gördüğü gibi, ada tarihinin en uzun dönemi olan Doğu Roma-Bizans yüzyılları boyunca, Emevi ve Abbasi Müslüman güçlerinin geçici işgalleri yaşanmıştır. Rodos heykelinin bu işgaller sırasında yıkıldığı da söylenir. Tarihçiler dünyanın yedi harikasından biri olarak bilinen Rodos Feneri'nin bir zamanlar, liman girişinde, sütunlar üzerinde yer alan ve kentin simgesi olan geyik heykellerinin bulunduğu yerde inşa edilmiş olabileceğini belirtmektedirler.

Cem Sultan Rodos'ta (solda): Prof. Tahirzâde Hüseyin Behzad tarafından yapılmıştır. Gemiden atla çıkan Cem'i, Rodos şövalyelerinin üstad-ı azamı Pierre d'Aubusson karşılıyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Müderriszade-Faralyalı ailesi

Rodos'tan bir fotoğraf

Güç ve ihtişamlarının kaynağında, kuşaklar boyu yaptıkları kereste ticareti ve aile üyelerinin yine kuşaklar boyu Osmanlı bürokrasisinde aldıkları görevler var. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarından kalma aile fotoğrafları, bu ihtişamdan kimi enstantaneleri günümüze taşıyor.

ESRA DANACIOĞLU

19'uncu yüzyıldan itibaren dünyanın bu bölgesindeki 'büyük uluslaşma projeleri', küçük yaşamları farklı coğrafyalara savurdu. Türkler, Rumlar, Ermeniler, Boşnaklar, Çerkesler ve diğerleri, doğdukları toprakların çok ötelerinde, yeni hayatlar kurmak zorunda kaldılar. Çoğu durumda, bir denke sığıştırılabilmiş birkaç eşya ile yeni fideliklerde kök salmaya çalıştılar. Bu süreçte, ister zadegan sınıfından olsun, ister avamın kentli-köylü unsurlarından; Türk veya Müslüman olanlara, 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun artık 'portatif' hale gelen sınırlarını takip etmek düştü.

Rodos'un belli başlı Türk ailelerinden birisi olan Müderriszade-Faralyalılar, yüzyılın başlarında Rodos Şövalye Caddesi'ndeki kemerli evde mukimdiler. Aile söylenceleri, Müderriszadelerin kökenini bir yandan Kırım Hanı Şahin Giray'a , öte yandan Fethiye'nin Faralyalı köyüne dayandırmaktadır.

Ailenin güç ve ihtişamının kaynağında, kuşaklar boyu yaptıkları kereste, palamut ticareti (Fethiye Bölgesi) ve aile üyelerinin -özellikle 12 Ada bölgesinde- Osmanlı bürokrasisinde aldıkları görevler bulunmaktaydı. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarından kalan aile fotoğrafları, bu ihtişamdan kimi 'an'ları günümüze taşıyor.

Bu anlar giysiler, aksesuarlar ve beden dilleriyle, yüzünü Batı'ya dönmüş bir Osmanlı üst-sınıf ailesini göstermekte. Rodos'ta 1941 yılına kadar aile üyelerinin yaşamayı sürdürdükleri Şövalye Caddesi'ndeki 'Kemerli Ev' hakkındaki aile anlatıları, fotoğrafların gerisindeki hayatın da farklı olmadığını bize söylüyor: Gösterişli mobilyalar, çok sayıda hizmetkâr, piyano dersleri, kız çocukların devam ettiği Fransız ve İtalyan Okulları gibi.

Ailenin zengin fotoğraf koleksiyonunun kaynağında, kendisi de fotoğraf çeken 'Beydede' Şevket Mahir Müderriszade var. Şevket Mahir Müderriszade'nin fotoğrafa ilgisi, hobiden de öte bir uğraş; öyle ki, Şehbal Dergisi'nin 10 Eylül 1328 tarihli sayısındaki Rodos yazısı, Şevket Müderriszade'nin fotoğraflarıyla süslenmiş. 1868 doğumlu

olan Şevket Müderrizade, Namık Kemal'in Rodos Mutasarrıflığı sırasında (1884-1887) Namık Kemal'in kalem-i mahsus müdürlüğünü yapan babası Mahir Müderrizade'nin yanında tahrirat katipliği yapmış, daha sonra Kerpe ve Rodos adalarında, Bayındır, Bergama ve Edremit kaymakamlıklarında bulunmuş.

Şevket Mahir Müderrizade'nin, Müderrizadelerle zaten akraba olan Faralyalı'lardan Hesna Hanım ile evliliğinden Havva, Leyla, Şivekat, Emine Nigar ve Mahir doğmuş.

YÜZ YILLIK FOTOĞRAF

Rodos'ta, Şövalye Caddesi'ndeki 'Kemerli Ev'de, 20. yüzyılın başlarında çekilmiş bir fotoğrafta, ailenin üç kuşak üyelerini bir arada görmek mümkün. Fotoğrafın ortasına kurulmuş olan kişi, Emine Bacı. Elinde büyüttüğü nesiller onu, 'ailenin merkezi' kılmış. Bu yüzden o fotoğrafın merkezinde iken, evin hanımı Hacı Adile Faralyalı, sağ köşeye ilişivermiş.

Bu iki aile büyüğünün arasında duran Emine Nigar Hanımefendi, evlenip İzmir'e gelin geleceğini, kocası A. Şevki Çavdar'ın önce İttihat ve Terakki'de, sonra Milli Mücadele'de çalışacağını, kendisinin zor bela Eylül 1922'de doğum yapacağını henüz bilmiyor.

En solda iri yeşil gözlerini hafif bir tebessümle objektife çeviren Havva Hanım. Eğer doğum merkezkaç kuvveti ile yaşamboyu dönerek uzaklaştığımız bir nokta ise, Havva Hanım, 93 yaşında Karşıyaka'da ölünceye kadar hep en yakın halkada dirayetle dönecek. Üç yaşında bakıcıları düşürdüğünden beri, o yaşa kilitli kalan bir çocuk olarak ömrünü tamamlayacak.

Emine Bacı'nın solunda duran Leyla Müderrizade, İzmir'in sayılı tüccarlarından İbrahim Etem Maro ile evlenecek.

En sağda, arkada ayakta olan Mahir Müderrizade, tütün eksperi olacak, Faralyalılar'dan kız alacak, Karşıyaka-İzmir'e yerleşecek.

Arkada kucağındaki Şivezat ile poz veren 1878 doğumlu Hesna Hanım, gençliğinin baharında bir anne. Şivezat, Fransız okullarında okuyacak, piyano dersleri alacak ve Antalyalı büyük toprak sahibi Ahmet Tuğayoğlu ile evlenecek.

Şövalye Caddesi'ndeki 'Kemerli Ev'de çekilmiş olan ve Müderrizade ailesinin üç kuşak üyelerini bir arada gösteren fotoğraf (üstte). Müderrizade ailesi 1930'ların başında Rodos'ta piknikte (altta). Sol sayfada, Şövalyeler Caddesi ve Mahir Müderrizade, çocuklarıyla.

merakediyorum@googlegroups.com

Rodos'taki milliyetler mozayiği

Osmanlıların döneminde her ne kadar Rodos'a Türkler yerleştirilmiş olsa da, adadaki Türk yerleşimi surlar içerisindeki kentle sınırlı oldu. 1671 yılında hacca giderken Rodos'a uğrayan Evliya Çelebi kentin surlar içerisindeki kısmında 24 mahalle olduğunu, bunlardan sadece 4 mahallenin Rumlara ve 2 mahallenin Yahudilere ait olduğunu belirtmektedir. Vital Cuinet ise 1890'ların başında ada genelinde 6.825 Müslüman, 20. 250 Rum-ortodoks, 546 Katolik, 14 Ermeni ve 1.513 Yahudi olmak üzere toplam 29. 148 kişinin yaşadığını belirtmektedir. Adada bu dönemde 54 Rum ve 2 Müslüman köyü bulunmaktaydı. Rodos'taki Türk nüfus tarımdan ziyade ticaret ve memuriyetle geçinmekteydi. Marmaris, Fethiye Limanlarıyla yapılan ticaret ve özellikle palamut ticareti, bir takım Rodoslu Türk aileleri ön plan çıkardı. Müderrizade ve Faralyalılar bu ailelerden başlıcalarıdır. Öteyandan benzeri bir ticari ilişki İskenderiye ile de kurulmuştu. Bu ticari ağ aynı zamanda insan sirkülasyonunu da sağlıyordu. Bu nedenle evlilikler yolu ile Rodos'a gelen Mısırlılar da mevcuttu. Nitekim bu karışmanın bir göstergesi olarak bazı Türk aile adları Arapçadır: Fahran gibi.

19. yüzyıl sonlarından itibaren Girit'te yaşam koşullarının giderek zorlaşması ve nihayetinde 1909'da Yunanistan'ın Girit'i ilhakı, Girit'ten Rodos'a doğru bir mülteci akınını doğurdu. Giritlilerin Rodos'ta yaşadıkları "Giritliler Mahallesi" bugün hâlâ mevcut ve adada yaşamını sürdüren az sayıdaki Türk bu mahallede mukim bulunmakta. Rodos'taki Türk nüfusun büyük oranda azalışı, II. Dünya Savaşı yıllarında ve adanın 1947 yılında Paris Barış Antlaşması ile İtalya'dan Yunanistan'a geçmesi sonrasında yaşandı. Savaşın sonunda 6 bin civarında olan Türk nüfusun bugün 2000 dolaylarında olduğu tahmin ediliyor.

Şevket Mahir Müderrizade fotoğrafta yok, o, objektifin arkasında. Muhtemelen aynı gün çekilen bir diğer fotoğrafta, Müderrizade kardeşler boy sırasında. Havva Hanım'ın gözlerini farketmemek imkansız. Ailenin zenginlik göstergesi sıra sıra inci gerdanlıklar, tüm kız çocukların boyunlarını süslüyor, Şevket Müderrizade zerafetle elinde bir gül tutuyor.

İTALYAN İŞGALİ

Rodos'taki yaşamın ritmini değiştiren ilk gelişim, adanın 1912 yılında İtalya tarafından işgali olacaktır. İtalyan işgali sırasında Kerpe Kaymakamı olan Şevket Mahir Müderrizade esir edilecek ve daha sonra Rodos'a geri dönebilecektir. Şehbal Dergisi, 10 Eylül 1328 tarihli sayısındaki Rodos yazısında, Şevket Mahir Bey ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Bırakılmış bir esir:

Rodos kentini saran surların iç limandan görünüşü (üstte): Bugün bu nokta, bir yat limanı. Müderriszade-Faralyalı ailesinin orta direği, Mahir Müderriszade (sol sayfada).

Kerpe Kaymakamı Şevket Mahir Bey. Bu nüshamızda Rodos'a müteallik olarak derç ettiğimiz fotoğrafları çıkarmış olan Şevket Mahir Bey, İtalyanlar tarafından esir edilerek Kampanya Kasabası'na sevk olunmuş ve sonra tekrar Rodos'a gönderilip nihayet orada salıverilmiştir."

Aile, işgale karşı ilk önlem olarak, yeni kuşak üyelerini evlilikler yolu ile Türkiye'ye yönlendirecek. En azından yeni kuşakların Anadolu'da kök salmasına çalışılacak. Şivezat Antalya'ya, E. Nigar ve Leyla, İzmir'e gelin edilecekler.

E. Nigar Hanım'ın evlendiği Şevki Çavdar Faralyalı-Müderriszade sülalesinin bir diğer kolunun üyesi. Rodos Defterdar Muavinliği, Sakız ve Bergama Mal Müdürlükleri yapan Şevki Çavdar İtalyan işgalinden sonra İzmir vilayetinde çalışmayı sürdürecek.

Aile anlatıları, Şevki Çavdar'ın Yunan işgali sırasında kabzımallık yaptığını ve Anadolu'daki harekete domates kasaları içerisinde bilgi sızdırdığını aktarıyor.

TÜRKİYE'YE İLTİCA

Aile üyeleri artık Türkiye'de yaşasa da, 1920 ve 1930'lu yıllarda ailenin yaşlı üyelerinin yaşamayı sürdürdüğü Rodos'un Şövalye Caddesi'ndeki 'Kemerli Ev' hâlâ babaocağı olmayı ve taşlı avlusu, aile fotoğraflarının fonunu oluşturmayı sürdürecektir. Ancak 1941 ilkbaharında Alman kuvvetleri Yunanistan'ı ve peşi sıra adaları işgale başladıklarında, Müderriszade ailesinin Rodos'ta kalan son üyeleri, taşıyabildikleri her şeyi yanlarına alıp bir kayıkla Türkiye'ye iltica edecektir.

Müderriszade ailesinin son üyeleri, II. Dünya Savaşı'nda Rodos'u bir kayıkla terkettiler.

Müderriszade ailesinin üyeleri hayatlarının geri kalan kısmını, Rodos'taki 'Kemerli Ev'in ve orada süren yaşamın uzağında, İzmir Karşıyaka'da tamamladılar. 1950'de Şevket Mahir Müderrizade, 1962'de Hesna-Faralyalı Müderriszade, 1968'de kardeşi Eda Faralyalı, 1973'de Mahir Müderrizade, 1975'de Emine Nigar Çavdar, 1980'de Havva Müderrizade, Karşıyaka'da Banka Sokağı'ndaki evlerinde ölürler.

Bazen zaman, bazı hayatlardan daha hızlı koşar ve gerisinde kalanlara şimdiki zamanı geçmişte yitirmek düşer. Köklendikleri topraklardan uzakta, yeni bir fidelikte tutunmaya çalışanlar için bu -özellikle- böyledir.

Fiillerin geniş ve gelecek zamanları unutulur, tüm fiil çekimleri geçmiş zamanda yapılır: "Mutluydum, mutluyduk...." ■

merakediyorum@googlegroups.com

Ekmek karnesi günleri

Şu uğursuz 1942 yılı!

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmedi. Ama uzun savaş yılları, Türkiye'yi de derinden etkiledi. Özellikle de 1942 yılı, ülke ve halk için, çok zor günler getirdi. Ocak 1942'de başlayan 'ekmek karnesi günleri' bu zorlukların adeta bir sembolü oldu.

ESER TUTEL

Uğurluya, uğursuza pek inanmam; ama o yıl, peş peşe gelen olayları düşündükçe, 1942'nin uğursuzluğuna neredeyse benim bile inanacağım geliyor... Zira o yıl, içinde o kadar çok tatsız olay meydana geldi ki, yalnız ben değil, kim olsa 42 yılının uğursuzluğuna inanır sanırım!

Suikastler mi olmadı, Türkiye'nin savaşa girmesine ramak mı kalmadı! Ekmek vesikaya mı bağlanmadı! Milâs mı bombalanmadı! Salgın hastalıklar mı çıkmadı!

KARARTMA GECELERİ

İlkokulun ikinci sınıfındaydım. Bütün yurtta İkinci Dünya Savaşı'nın buhranlı günleri yaşanıyordu. Nazi orduları çoktaaan Trakya hududumuza dayanmıştı. Alman uçaklarının hava saldırısından korkulduğu için, bir süreden beri geceleri karartma uygulanmaktaydı. Bu durumda, isteyenlerin aileleriyle birlikte İstanbul'u terkederek Anadolu'ya gidebilecekleri bildirilmişti. Hem de Devlet Demiryolları ile ücretsiz olarak!

O günlerde bir sabah, bir de baktık ki ekmek karneye bağlanıvermiş! Zaten birkaç günden beri hükûmetin ekmeği vesikaya bağlayacağı söyleniyordu. İşte, sonunda vesikaya bağlanıvermişti ekmek!

Harb-i Umumî'de ekmek bulamayıp süpürge otu tohumlarından yapılmış sözde ekmeklerle açlıklarını bastırmak zorunda kalan bizimkilerin, o günlerde önce pek telâşlandıklarını hatırlıyorum. Ama sonra herkes gibi onlar da alıştılar ekmeği karneyle almaya... "Ne yapalım, elle gelen düğün bayram!" diyorlardı.

OCAK AYININ İLK GÜNLERİ

Ekmek üç gün sonra, 17 Ocak günü Ankara'da, ondan beş gün sonra da 22 Ocak'ta, İzmir'de karneye bağlandı. Daha sonraki günlerde öteki büyük şehirlerde de karne uygulamasına geçildi. Ekmeğin karneye bağlanmasındaki amaç, un tüketimini kontrol altına almaktı. Ül-

Beşiktaş Kaymakamlık binası önünde, ekmek karnesi almak için bekleyen kalabalık (altta).

kede çok sayıda gencin askere alınmasıyla buğday üretiminde önemli bir miktar düşüş olmuştu. Bu nedenle, ülkedeki ekmek tüketimini ciddî bir şekilde kontrol altında tutmak zorunluğu ortaya çıkmıştı. Tabiî bir de ekmek karaborsasını engellemek, bazı kişilerin ihtiyaçlarından fazlasını alarak ekmek ziyanına yol açmalarını önlemekti.

ÖNCE BEYANNAME, SONRA KARNE

İyi, güzel de, bunca insana karneler nasıl dağıtılacak, ekmek üretimi ve satışı nasıl kontrol altına alınacaktı? Uygulama şöyle yapılacaktı: Aile reisleri bir beyanname doldurarak mahalle muhtarına verecek, böylece muhtardan, ev halkından her kişi için, bir ekmek karnesi alacaktı. Alınca da nüfus cüzdanının kapağının içine, aldığına dair bir damga vurulacaktı. Geçenlerde eski nüfus cüzdanım elime geçti de şaştım kaldım: Savaş sona erdikten sonra bile sürüp giden uygulama yüzünden damgalar kapak içini doldurduktan başka, fotoğraflı sayfaya da taşmıştı. İşte, nüfus cüzdanımda gözüme çarpan ilk birkaç damga:

"II. Kânun ve Şubat Ekmek Karnesi Verildi", "Mayıs-Haziran Ekmek Karnesi Verildi", "Mart-Nisan 1944 Ekmek Kartı Verildi" gibilerden bir sürü damga... Yalnız ekmek karnesi damgaları olsa, yine iyi... Arala-

1942 yılının Ocak ayı içinde karneyle dağıtılmaya başlanan ekmeğin gramajı, Mayıs ayına kadar, 375 gramdan 150 grama inmişti (üstte).

Ve 1942 yılının diğer olayları

Daha daha neler mi oldu 1942 yılında? Gelin en önemlilerini kısaca sıralayalım:

24 Şubat günü Ankara'da, Alman Büyükelçisi Franz von Papen'e (fotoğrafta fötr şapkalı) bombalı bir suikast düzenlendi. Bomba, Papen'in on metre kadar gerisinde patladı. Büyükelçi hiç yara almadan kurtuldu; ama suikastçı patlamanın şiddetinden bir anda yok olup gitmişti.

15 Mart'günü İngilizler havadan yanlışlıkla Milas'ı bombaladılar. Bu olay gerçekten bir yanlışlık sonucu mu meydana gelmişti, yoksa Türkiye'yi savaşa sürüklemek için sinsi bir oyun muydu, aradan bunca zaman geçmesine rağmen, açıklığa kavuşmuş değildir!

Yıl sonunda, İstanbul'da halk arasında tifüs salgını başladı. Yalnız İstanbul'da değil, Adana ile çevresinde, Bursa, İzmit ve de başkent Ankara'da da...

Struma gemisi, 769 Yahudiye mezar oldu! 24 Şubat sabahı, Karadeniz'de meçhul denizaltılar tarafından torpillenerek batırıldı.

11 Kasım 1942 günü ise, Meclis'te uzun müzakerelerden sonra 'Varlık Vergisi' kabul edildi.

merakediyorum@googlegroups.com

İstanbul'da, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi'ndeki Kızılay aşevinde, yoksullara yemek dağıtılırken (sağda). Savaş süresince gazyağı da çok kısıtlı olarak dağıtıldı (sağda, altta).

Hayatın diğer cephelerinde 1942 yılı

● Türk sinemasında ilk kez yabancı bir yönetmen film yaptı. Çek sinemacı Adolf Körner'in, Mahmut Yesari'nin 'Sürtük' adlı romanını beyazperdeye uygulayarak yaptığı bu filmde, rolleri Refik Kemal Arduman, Halide Pişkin, Avni Dilligil, Muazzez Arçay, Yaşar Özsoy, Mümtaz Ener, Hulusi Kentmen ve Salahattin Moğol paylaştılar. İki film daha yöneten Körner, daha sonraki yıllarda, hayatını Elhamra Sineması'nda gişe memurluğu yaparak sürdürdü.

● İstanbul Şehir Tiyatroları'nda Ekrem ve Cemal Reşit Rey Kardeşler'in 'Deli Dolu' opereti bir kez daha sahneleniyor. Ayrıca Cevat Fehmi Başkut'un 'Büyük Şehir' adlı oyunu da o yıl oynanmaya başlandı.

● Yılın Oscar Ödülü'nü 'Mrs. Miniver' adlı Hollywood yapımı kazandı. En iyi erkek oyuncu: 'Yankee Doodie Dandy'deki (aşağıdaki fotoğraf) oyunuyla James Cagney; en iyi kadın oyuncu da 'Mrs. Miniver'deki oyunuyla Greer Garson .

● 5 bin Lira ikramiyeli 16. Gazi Koşusu'nda Salih Temel'in 'Çobankızı' adlı üç yaşlı dişi safkan İngiliz tayı birinci oldu. 'Demet' ikinci, 'Heybeli' de üçüncü oldular.

● Prof. Emin Orat ile Orhan Arda'nın 'Anıtkabir projesi' birinciliği kazandı.

rında daha neler neler yok ki! Kok kömüründen Sümerbank makarasına kadar, pek çok şeyin alındığına dair bir sürü damga daha dolduruyor sayfaları...

Ekmek karneleri bir aylıktı. Karnenin alt tarafında makasla kesilecek kuponlar sıralanmaktaydı: O ay 30 çekiyorsa, 30 kupon; 31 çekiyorsa, 31 kupon. Sabah oldu mu bu kuponlar makasla itina ile kesilecek, sonra fırına gidilerek ekmekler alınacaktı. Alınacaktı da, fırınların önündeki kalabalığa girip itiş kakış sıra beklemek her babayiğidin becerebileceği şey değildi!

Başlangıçta kişi başına tahsis edilen ekmek miktarı 375 gramdı. 7 yaşına kadar olan çocuklara bunun yarısı (187,5 gram), ağır işçiler için de bir misli ekmek verilecekti (750 gram). O zamanlar fırınlar genellikle 'somun' denen yuvarlak ekmek çıkartmaktaydılar. Fırıncı elindeki bıçakla ekmeği ortasından keserek ikiye ayırırken, hak geçmesin diye nasıl da dikkat ederdi. Çünkü, bir lokma ekmeğin bile sırasında büyük önemi vardı; tam ortasından kesmediği için sık sık fırıncıya çıkışanlar olur, 'vur tut' derken kavgalar bile çıkardı....

PASTA YASAK!

O yılın 30 Ocak günü pasta imali yasaklandı. 9 Mayıs günü de bütün yurttaki tahıl stoklarına hükûmetçe el konuldu.

1942 yılının sonlarına doğru, ekmek fiyatlarının iki ayrı şekilde saptanması halk arasında bir başka huzursuzluk yarattı. Ekmeğin memurlara 14, halka ise 27 kuruştan satılmaya başlanması üzerine pek çok kimse, "Bizleri ana-babamız bile birbirimizden ayırmadı. İnönü ise memurlara ayrıcalık tanıdı!" diyerek günlerce söylendiler, durdular.

Hangi tarihte kimlere ne kadar ekmek verildiğini hatırlamama elbette imkân yok. Ama sordum, soruşturdum, baktım, araştırdım, ansiklopedilerin birinde nihayet buldum: Ekmek miktarı 1942 Nisan'ında büyükler için 175 grama, Mayıs'ta da 150 grama düşürülmüş. Haziran'da 300 gram olarak belirlenmiş. 1944 yılı Eylül'ünde yeni-

den 375 grama, 1945 Ocak'ında 450 grama yükseltilmiş.

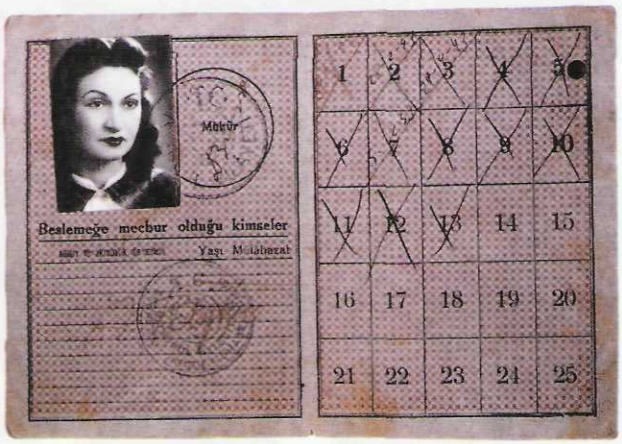
1944-45 ders yılında yatılı okulda okumaktaydım. Pazartesi sabahları okula gitmek üzere erkenden evden çıkmadan önce, annem altı günlük ekmek karnesi kuponlarını tek tek keser, sonra bunları düşürüp de o hafta boyunca okulda aç kalmayayım diye, bir güzel cekedimin iç cebine çengelli iğneyle de sımsıkı iğnelerdi. Okula vardığımızda muavinlerden biri gelir, herkesin ekmek karnesini bir bir toplardı.

Evde de, okulda da ekmek sıkıntısı çektiğimizi pek hatırlamıyorum. Artan ekmekler asla atılmaz, toplanır, sonra küçük küçük doğranarak yağda kızartılır, ve de çorbanın içine atılmış olarak yine bizlere yedirilirdi.

Pekiyi, ya lokantaya gidenler? Karınlarını lokantada doyuracak olanlar, ekmeklerini beraberlerinde götürmek zorundaydılar. O günlerde karne hırsızlığı ve sahtekârlığı da almış yürümüştü.

Ekmekle birlikte un satışı da yasaklanmıştı. Un olmayınca açma, çörek, simit ve de tatlı çeşitleri de fırınlardan, tatlıcılardan ellerini eteklerini çekmişlerdi.

Zaman zaman Rami ya da Orhaniye Kışlası'ndan bazı erlerin Fatih çarşısında ya da Beşiktaş pazarında el altından tayınlarını sattıkları duyulurdu. Bazen de şunun bunun, ekmek karnesi kuponlarını fahiş fiyatla sattıklarını işitirdik. Bir keresinde bizimkiler nasılsa bulabildikleri bir kilo kadar undan evde kol böreği yapmışlardı da, onu evimizin karşısındaki fırına gizlice götürüp pişirttirmek, inanın bayağı sorun olmuştu. Mahalle halkı ekmek isitihkaklarını alabilmek için itiş kakış sırada beklerlerken onların arasından geçerek tepsiyle börek götürmenin yakışık almayacağını sanırım siz de kabul edersiniz.

Savaş yıllarında kullanılan bir ekmek karnesi (üstte). Yavuz Zırhlısı'nın atış talimi sırasında (altta), bir mermisi yanlışlıkla Aksaray Meydanı'na düştü.

Misafirliğe gittiğimiz zaman, şeker de kayıplara karıştığı için, çoğu zaman çayımızı, kuru üzümle ikram ederlerdi. Ağzımıza önce birkaç kuru üzüm atar, sonra çayı üstüne yudumlayarak acısını gidermeye çalışırdık.

Üzümlü çay içmek biz çocuklar için haylı eğlenceli olurdu ama, çay tiryakisi olan büyükler için durum pek de eğlenceli olmasa gerekti. Ayrıca biz çocukların önüne, oyalanalım diye küçük tabaklar içinde kuru üzümle fındık ya da leblebi koyduklarını da hatırlıyorum. Kış sabahları okula giderken üşümememiz için paltomuzun içine haşur huşur gazete kâğıdı soktukları ve de çay yerine bir bardak pekmez içirdikleri hâlâ gözlerimin önünden gitmiyor.

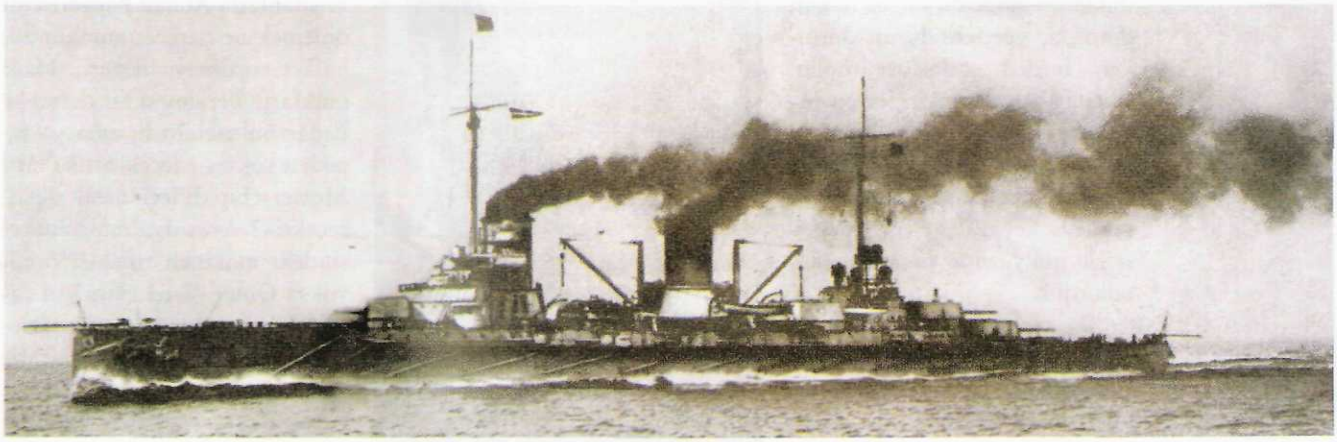
YAVUZ'UN MERMİSİ AKSARAY'DA!

Günler böyle geçip giderken, bir gün Aksaray Meydanı'na bir bomba düştü! Sonradan bunun büyük bir mermi olduğu anlaşıldı. Şaka değil, gerçek bir bomba!

Gerçek olduğu şuradan belliydi ki, Aksaray tramvay deposunun önüne düşen bu bomba, durakta tramvay bekleyen dört kişinin ölümüne, 17 kişinin de yaralanmasına neden olmuştu. Akşam babam eve geldiğinde, olayı bütün ayrıntılarına varıncaya kadar uzun uzun anlattı.

O sırada Aksaray'a yakın bir yerdeymiş; olay yerine gidip bizzat görmüş. Ama paralananlara fazla bakamamış, hemen oradan uzaklaşmış...

Olayın aslını astarını ise ancak ertesi gün, gazetelerden öğrendik. Meğer, 22 Mayıs 1942 Cuma günü, Yavuz zırhlısı Büyükada ile Hayırsız Adalar'ın arasındaki bölgede atış talimleri yapmaktaymış. Erlerden birinin her nasılsa yanlış hesaplaması sonucu, mermi Marmara'nın

merakediyorum@googlegroups.com

Ekmek fırını önünde karneleriyle sıra bekleyen vatandaşlar (üstte). Çanakkale açıklarında batan Atılay Denizaltısı (sağda).

mavi sularına düşecek yerde, Aksaray Meydanı'na, tramvay durağına düşünce olanlar olmuş! Bu olayın da günlerce evde konuşulduğunu çok iyi hatırlıyorum. Denizdeki bir başka acı olay da 14 Temmuz'da meydana gelmişti. Adlarını Atatürk'ün koyduğu 'Ay sınıfı' denizaltılardan Atılay, Çanakkale Boğazı'ndaki eğitim dalışı sırasında batmış ve 38 denizci şehit olmuştu.

ALEMDAĞ'DA İNGİLİZ UÇAĞI

Savaşa girmemiştik, ama savaş burnumuzun dibine kadar gelmiş, dayanmıştı. Geceleri sessizlikte uzaktan uzağa top seslerini duyduğumuzda, babam, Hadımköy taraflarında askerlerin gece atışları yapmakta olduklarını söylerdi. Bir de bakardınız ki, geceleri durup dururken, birden uçaksavar topları atışa başlayıvermiş! Hemen heyecana kapılır, olup bitenleri görmek için acele ışıkları söndürüp pencereye koşardık ve siyah perdeyi kenara sıyırıp gözlerimizle gökyüzünü taramaya koyulurduk.

Bir keresinde önce ışıklar sönüvermiş, ardından da 'Çat! Çat!!!' diye uçaksavarlar ateşe başlamışlardı. Balkona çıkıp baktığımızda, Eyüp taraflarında, gökyüzünde uçaksavar mermilerinin kandil kandil ışıklar saçarak havada açıldığını görmüştük. Ama annem bizleri, kolumuzdan çekerek hemen içeriye sokuvermişti! Eskaza bu şarapnellerden biri gelir de başımıza düşer diye!.. Romanya'daki petrol kuyularını bombaladıktan sonra geri dönen İngiliz uçaklarından biri arızalanmış, Malta'ya dönmek istemiş, dönemeyeceğini anlayınca da rotasını değiştirerek yolunu Türkiye üstüne çevirmiş. Bizimkilerin kuyruğundan vurmayı başardığı uçak, Alemdağ'a mecburi iniş yapmış. Bu olay da günlerce evde heyecanla konuşulmuştu.

ELLER TETİKTE!

O günlerde 'uçaksavar' yerine, 'hava dâfi' topu denirdi. Bu küçük topların Yıldız tepesinde, Rami kışlasında, Selimiye'de ve Kuzguncuk sırtlarında olduğunu söylerdi babam. Ayrıca Karaköy'deki Ömer Abed Hanı'nın tepesine de bir tane yerleştirilmişti.

Bir ahbabımız da, Ayasofya'nın minarelerinden birinin şerefesine bir makineli tüfek konduğunu, burada bir assubayla bir erin, gece gündüz düşman uçağı nöbeti tuttuğunu gözleriyle gördüğünü yemin-i billâhlar ederek anlatmıştı. 1944-45 ders yılında, Galatasaray'ın Ortaköy'deki ilk kısmında geçirdiğim kış günlerinde, hava kararınca Kuzguncuk sırtlarında mevzilenmiş ışıldaklarla gökyüzünün tarandığını merak ve ilgiyle izlerdik. Dendiğine göre, bir pır pır tayyare havadan aşağıya bir sepet atar, ışıldak başındakiler de gökyüzünü tarayarak onu bulmaya çalışırlarmış.

Düşünüyorum da, İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlayan çocukluğumda, daha neler neler yaşamadık... Çok soğuk geçen 1942 yılının kış aylarında, Alman ordularının Bulgar sınırına dayanıp Türk sınırını geçmek için tek bir emir bekledikleri o karanlık aylardı... Trakya'da karayollarının yanı başına ya da köprü başlarına çok sayıda korugan inşa edilmesine rağmen, o günkü imkan ve silahlarla Alman panzerlerini önlemek ne derece mümkündü, hâlâ tartışılmaya değer... Hadi tankların ilerlemesi bir dereceye kadar önlenebilirdi; ama ya tepeden sökün edecek Stuka'ları, Messerschmidt'leri nasıl düşürecektik? Ayasofya'nın minaresindeki makineli tüfeklerle mi, yoksa Ömer Abed Hanı'nın çatısındaki mitralyözle mi? Bizleri savaşa sokmadığı için bir yiyelim de bin şükredelim İsmet Paşa'ya! ■

9. SAYI

DÜNYANIN EN ÇOK SATAN FORMULA 1 DERGİSİ

F1 RACING

F1 RACING

100% FORMULA 1

Yılın en iyi fotoğrafları

Gözlerinize inanamayacaksınız

OCAK 2001 • SAYI 9 • 1.500.000 TL

MCLAREN'DEN TÜRKİYE'YE TEKLİF

Türkiye'ye, Hakkinen ve otomobil üzerindeki reklam yerlerini önerdi

HILL, BUTTON'I SORGULUYOR

SEZONUN İLK TESTLERİ

Hangi takım ve hangi pilot daha hızlı

OCAK'TA

TÜM SATIŞ NOKTALARINDA

merakediyorum@googlegroups.com

Üniversite reformunda bir dönüm noktası

'Alman hocaların' Türkiye macerası

Cumhuriyet'in 10. yılında yapılan üniversite reformuna paralel olarak, İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde görev alan toplam 139 Alman ve Avusturyalı akademisyen, Türkiye'deki yüksek öğrenimde derin bir iz bırakmışlardır.

A. Hilmi Hacaloğlu

Geleli ancak iki hafta olmuştu. Alışmak istiyordu; ama kolay değildi, yeni bir ülke ve bambaşka insanlar... Umutsuz, küskün ve yalnız bir dönemin ardından yabancı topraklarda her şeye sıfırdan başlıyordu. O gün limana yanaşan gemiden aldığı sandıklarını açtı. Buruşmuş fırağını sırtına geçirdiği gibi kendini sokağa attı. Karanlık basmıştı. Havai fişekler altında İstanbul'un Boğaziçi, bir ışık deryası gibiydi.

Sonunda, davetli olduğu muazzam yere vardı: "Ve işte ben," diye düşündü, "Kendi Alman vatanında, Yahudi olduğu için hor görülen, 'aşağılık' ırka mensup olduğu için kovulan, evini terk edip yabancı ülkelere kaçmak zorunda bırakılan ben, 'mülteci' ben, 'dünyanın öbür ucundaki' Türkiye'de, ülkenin ilk bin seçkininden sayılan, 'saygıdeğer bir Alman profesör' sıfatıyla, hazır bulunmaktayım..."

Sürgünde sosyal dayanışma; İstanbul'daki Alman göçmenlerin İzmir gezisi (üstte). Prof. Ernst Reuter ve eşi Hanna Reuter (sağda).

PROFESÖR HIRSCH, 10. YIL TÖRENİNDE

Bu sözler, Cumhuriyet'in 10. yıl kutlama törenine çağrılan Profesör Hirsch'in sözleriydi. Hirsch, onlarca başka Alman profesör gibi, 'Ankara Hükümeti tarafından' Türkiye'ye çağrılmıştı.

Kurtuluş Savaşı'nı kazanan-

lar şimdi yeni bir savaş için kolları sıvamışlardı. Ancak bu savaş için ne muharebe kazanmak lazımdı ne de top, tüfek, mermi edinmek. Savaş, geleceği kurmak, 'Cumhuriyet'i payidar kılmak' ve 'fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yaratmak' içindi...

İktisat profesörü Fritz Neumark'ın Türkiye Cumhuriyeti hizmet pasaportu (solda). Tıp profesörü Philip Schwartz, Türk meslektaşıyla birlikte (altta).

Eldeki yüksek öğrenim kurumu, Darülfünun, değişime kayıtsız hatta yer yer, yeni rejimin uygulamalarına tepkiliydi. Dönemin Maarif Bakanı Reşit Galip'e göre, "Ne Yazı Devrimi'ne destek vermiş ne yeni Tarih yazımına ne de iktisat politikalarına... İstanbul Darülfünunu, en sonunda sustu, kendi kabuğuna çekildi; adeta bir Ortaçağ yalıtılmışlığıyla dış dünyadan tamamen koptu."

ALBERT MALCHE'IN RAPORU

Cumhuriyet'in 9. yılında, İsviçreli bir pedagoji profesörü, Albert Malche, 'Türk eğitim sistemi hakkında bir rapor yazmak üzere' Ankara'ya davet edildi. Malche, raporunu üç ayda hazırladı. Albert Malche'ın saptamalarına göre, "Türkçe bilimsel yayınlar eksik, ders metodu çağdışı, öğrencilerin yabancı dilbilgisi yetersizdi... Her şeyden önemlisi de, düşük ücret alan - çoğu yetersiz- profesörler, ders dışı işler yapıyorlardı. Durum ciddi; ama ümitsiz değildi..."

DARÜLFÜNUN'DA TASFİYE

Üniversite Reformu, hızla uygulamaya konuldu. Darülfünun'un 240 hocasından 157'si görevden alındı. Darülfünun'un adı, 'İstanbul Üniversitesi' olarak değiştirildi, yurtdışında ihtisaslarını tamamlayan Türk akademisyenleri göreve çağrıldı ve yabancı hocaların Türkiye'ye getirilmesi için çalışmalara başlandı. Ancak bir türlü istenilen nitelik ve kalitede hoca bulunamıyordu ki... Hitler, Türkiye'nin imdadına yetişti!

'Ari' ırkı dünyaya egemen kılmayı hedefleyen Hitler, önce ülkesini ari olmayanlardan temizleyecek "devlet memuriyetinin meslek olarak ifasına yeniden dönüş" adlı kanunu çıkardı. Kanun, -ari ırka mensup olmayan- Yahudileri ve Nazi rejimine muhalif liberal ve sosyaldemokratları hedef alıyordu. Kanunun üniversitelerde etkisini göstermesi pek uzun sürmedi. Ari ırka mensup olmayan ve bu kavramı reddeden akademisyenler emekliye sevk ediliyor, ihtar veriliyor, üniversiteden kovuluyor, hatta hapsediliyorlardı.

SCHWARTZ, TÜRKİYE'DE...

Almanya'dan iltica edenler arasında, Zürih'teki kayınpederinin yanına giden tıp profesörü Andreas Schwartz da vardı. Schwartz, mülteci akademisyenlerin iş bulabilmeleri için örgütlenmek gerektiğini düşündü ve 'Yurtdışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti'ni kurdu. Cemiyet, Malche için bulunmaz bir fırsattı. Malche, önce temkinli yaklaşan Schwartz'ı Türkiye'ye gitmeye ikna etti. Ankara'ya yapılan iki seyahatin ardından, taraflar şartlarda anlaştılar.

Böylelikle 'Alman hocaların' Türkiye macerası başlıyordu. Kimi yirmi yıl ve daha uzun süre kaldı Türiye'de, kimi de ancak birkaç yıl... Ama yine de Cumhuriyet Türkiye'sinde, çağdaş bilim anlayışının temellerinin atılmasında, 'Alman hocalar'ın çok önemli bir payı oldu.

İlk yıllarda tüm profesörler, ders anlatırken çevirmen kullanmak zorunda kalıyorlardı. Hoca

Kimler, hangi şartlarla geldiler?

1933-1945 yılları arasında, İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde, profesör, doçent, asistan, bilimsel yardımcı personel olarak, toplam 139 Alman ve Avusturyalı mülteci akademisyen görev yaptı.
Bu kişiler arasında, Kessler, Neumark, İsaac, Von Aster, Mises, A. Schwartz, P. Schwartz, Spitzer, Nissen, Arndt, Röpke, Reichemberg, Kosswig, Hirsch, Reuter, Carl Ebert, Dessauer, Arndt gibi tanınmış akademisyenler de vardı.
Bakanlık ile mülteci hocalar arasında imzalanan sözleşmelerin birkaç temel maddesi vardı: Profesörler, üçüncü yılın sonunda, derslerini Türkçe vermek için ellerinden geleni yapmak, kendilerinden sonra kürsünün başına geçecek doçent ve asistanları yetiştirmek, temsil ettikleri branşlarla ilgili ders kitabı ve bilimsel makaleler yazmakla yükümlüydüler. Bu maddeler arasında en zor olanı, kuşkusuz, dersleri 3 yıl sonra Türkçe olarak vermek şartıydı. Bazı hocalar zor dönemlerinde kendilerine kucak açan bu ülkeye bağlılıklarını göstermek için, özel öğretmenler tuttular, asistanlarıyla çalıştılar ve kendi deyimleriyle, 'sabrın sonu selamet' dediler...
Hirsch, Neumark, Arndt, Reuter, Isaac gibi profesörler, zamanı geldiğinde, Türkçeye, ders verecek kadar hakimdiler.

merakediyorum@googlegroups.com

Tıp profesörü Rudolf Nissen, İstanbul Cerrahi Hastanesi'nde meslektaşları ile (üstte). Prof. Leo Spitzer ve öğrencileri piknikte (altta).

dersi Almanca anlatıyor; bazen asistanı ama çoğu zaman çevirmen, anlatılanları öğrenciye aktarıyor, hatta çoğu çevirmen Almanca bilmediği için, üçüncü bir dil devreye giriyordu.

ÜNİVERSİTEDE DERS NASIL VERİLİR?

Bir diğer sorun, dersin verilme biçimiydi. Fransız ekolüne bağlı eski hocalar, kürsüde oturuyor, notlarını okuyor ve sınavda da harfiyen kendi ders notlarını öğrenciye soruyorlardı. Özellikle hukuk ve iktisat dersleri veren yabancı profesörler, bu yöntemin 'çağdışı' olduğunu düşünüyorlardı. Onlara göre ders, özgür bir ortamda, öğrencilerin katılımı sağlanarak işlenmeliydi. Yani hoca dersi ayakta anlatmalı ve konuyu soru cevapla derinleştirilmeliydi. Sınavda ise öğrencilere kendi düşüncelerini aktarma olanağı verilmeliydi.

Hukuk dekanı Fazlı Pelin ile Ernst Hirsch arasındaki yöntem tartışması, araya giren Malche'ın yeni tarzdan yana tavır almasıyla sonuçlandı. Eski hocaların yerine getirilenlerin çok yüksek ücretler alması, Türk hocalarla mülteciler arasında gerilim yarattı. Zamanla sürtüşme azalsa bile, özellikle Tıp Fakültesi'nde hiç kesilmedi.

ÜCRETLER KONUSU...

"Muasır medeniyetler seviyesine erişmenin yolunun" eğitimden geçtiğine inanan Cumhuriyet kadrosu, tüm dünya ekonomisinin içe kapandığı bir dönemde, mevcut ekonomik çıkmazlara karşın, mülteci hocalara ayda 500 ile 600 lira (o zamanki rakamlarla, 1.000-1.200 Alman Markı) maaş ödemeyi taahhüt etmişti. Bu rakam, iktisat profesörü Neumark'ın Türkiye'ye iltıcasından önce Berlin Üniversitesi'nden aldığı ücretin üç katıydı. Aynı dönemde, Türk hocaların maaşı 40-100 Lira, milletvekilleri aylığı ise 300 Lira idi. Ancak sözleşmeler yabancı hocaların muayenehane açmak, danışmanlık yapmak, özel ders vermek gibi ek işler yapmalarını yasaklamıştı. Yani varsa yoksa sadece eğitim...

Alman ve Avusturyalı hocalar nitelikli akademisyen yetiştirmek konusunda da ellerinden geleni yaptılar. Macit Gökberk, Cahit Arf, Azra Erhat, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ekrem Akurgal, Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Muammer Aksoy, Memduh Yaşa, Sabri Ülgener, Orhan Cavit Tütengil gibi, Türkiye'de bilim dünyasına yön verecek isimler, hep mülteci hocaların 'rahle-i tedrisinden' geçtiler.

AKADEMİK YAYINLAR

1928 yılında yeni alfabe kabul edilmiş, ardından da dili sadeleştiren öztürkçeci dil reformu, dönemin önde gelen hedeflerinden biri haline gelmişti. Bilim dili ise Farsça, Arapça, Latince ve Yunancanın kuşatması altındaydı. Bilim dilinin sadeleştirilmesi için Alman hocalar büyük bir çaba içine girdiler.

Freundlich'le birlikte 'Astronomi Ders Kitabı'nı kaleme alan Gleissberg, "Türkçede hiçbir astronomi terimi mevcut değildi. Tabii uluslararası Latince ve Yunanca terimlere başvurulup bunlar Türkçeye alınabilirdi. Genç Türk meslektaşlarımla tartışıp Türkçe kelime hazinesinden eksik terimler

Dönemin rakamlarıyla...

1933-34 ders yılında üniversite öğrencilerinin sayısı, 3.417 idi. Bunların ancak beşte biri kız öğrenciydi... 1943'teki rakamlara baktığımızda ise, 10.178 üniversite öğrencisi görüyoruz. Bunların da yarısı, kız öğrenciydi... Bu yıllarda, üniversitelerin fakülte ve enstitülerindeki yönetici akademisyenler arasında da 'Alman hocaların' ağırlığını görebiliyoruz: Tıp fakültesindeki 12 kürsünün 9'unu Alman profesörler yönetiyordu. Fen Fakültesi'nde bu rakam daha yüksekti: 13 kürsünün 12'sinin başında Alman akademisyenler vardı. Edebiyat Fakültesi'ndeki 12 bölümden 8'i, Hukuk ve İktisat fakültelerindeki 8 kürsüden 5'i yine Alman hocaların yönetimindeydi.

seçtim, bazı durumlarda kelimenin kökenine indim" diye yazar anılarında...

Alman hocaların, bilimsel terimlerin Türkçeleştirilmesine yaptıkları katkı, su götürmez. Alman hocalar Türkiye'ye geldiklerinde, üniversitenin kütüphanesinde 109.387 cilt kitap vardı. Bu kitapların hemen hepsi eski dille yazılmış, birçoğu bilimsellikten uzak, dağınık, 'küflenmiş' yapıtlardı. Bu nedenle onlardan, kalıcı eserler bırakmaları isteniyordu. Alman hocalar, 99 ders kitabı, 59 bilimsel kitap ve çeviri, yurtiçi ve yurtdışında yayımlanmış yüzlerce makale kaleme aldılar. Üç yıldan fazla Türkiye'de kalan hocaların tümü, bilimsel kaynakları zenginleştirmek için kitap yazarken, bazıları da buna ek olarak, fakültelerin kütüphanelerini işlevsel hale getirmek için kolları sıvadılar.

Hirsch ve Kessler, biri Hukuk diğeri İktisat Fakültesi'nde, kitapların kartlarını kendi elleriyle yazarak fakülte kütüphanelerini 'kütüphane' haline getirdiler; tabii bazı asistanlarının yardımıyla...

TIPÇILARIN ÖZELLİĞİ

Tıp Fakültesi'ndeki Alman hocalar, yalnızca öğrencilerini yetiştirmek, kitap yazmak ya da kütüphane oluşturmakla yetinmediler. Anadolu'nun dört bir yanından üniversite hastanesine gelen hastaların ameliyatlarını da aksatmadılar. Nissen, Liepmann, Igersheimmer gibi hocalar, kimi zaman bütün gün ameliyat yaptılar.

Profesör Philip Schwartz o günleri bize şöyle aktarıyor: "Operatörlerimizin yarattığı harikalar tüm yurda yangın hızıyla yayılmıştı. Ağır hasta olan yaşlı, genç, çocuk erkek, kadın sıhhatlerine kavuşmak için soğuk kış günlerinde hastanenin bahçesinde, merdivenlerde yatıyordu. Asistanlar üç ayda, bütün öğrenimlerinde gördüklerinden daha fazlasını (ameliyatla) görmüşlerdi."

ANILARDAKİ İZLER

1933 yılında 47 Alman hoca geldi İstanbul'a; bunlardan 19'u ordinaryüs ya da profesördü. Mülteci göçü 30'lu yıllarda sürüp gitti ve toplam 86 Alman öğretim üyesi, İstanbul ve Ankara'yı mesken tuttu. Kimi ilk yıllarda Amerika'nın yolunu tuttu kimi Avrupa'da bir üniversiteye kapağı attı. Bazıları Türkiye'deki yaşama alıştı, bazıları evlendi. Arkadaşlarını kendi aralarından seçseler de, çok sayıda Türk dostları oldu. Kendilerine kucak açan ülkeyi sevdiler. 1941 yılında Alman vatandaşlığından çıkarıldıktan sonra Türk vatandaşlığına kabul edildiğini öğrenen Hirsch'in ağzından ilk dökülen sözler, "Ne mutlu Türk'üm diyene" oldu.

Reuter yazılarında Türkiye'den "Memleketim" diye bahseder. Braun, "İkinci vatan" der. Petrfi, "Sevgili Türkiye"sini "Dünya gözüyle bir kez daha görmek" ister. Kessler ise "Hürriyet, hak ve hukuk uğruna savaştığı için kürsüsünden kovulan ilk profesör oldum. Hapsedildim, özel izinle hapisten çıktım, sonra toplama kamplarına gönderilmek için günlerce arandım. Bu dönemde bana kucak açan asil Türk halkına hep minnettar kalacağım" sözleriyle bitirir anılarını. ■

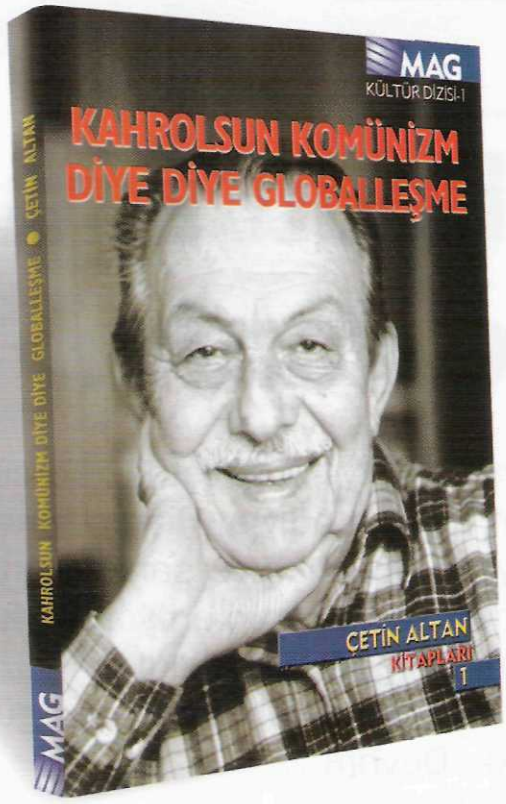
Prof. Ernst Reuter Ankara'da ayakkabılarını cilalatıyor (en üstte solda). Prof. Fritz Neumark ile Türk asistanı (en üstte sağda). Ankara Üniversitesi Senatosunda Prof. Ernst E. Hirsch ve Prof. Benno Landsberger (üstte). Ankara'da Carl Ebert'in sahneye koyduğu Fidelio operası (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

HER SAYI BİR ÇETİN ALTAN

"Usta kalem Çetin Altan'ın yarım yüzyıllık yazı yaşamındaki çalışmaları, yazı dünyasının tüm alanlarını kapsar. Bugüne kadar 40'ı aşkın kitabı yayınlanan ve 65-69 yılları arasında milletvekilliği de yapan Çetin Altan halen Sabah gazetesinde köşeyazarlığını sürdürüyor... **NTV MAG** *usta kalemin kitaplarından bir seçkiyi yeni yılla birlikte okurlarına sunuyor..."*

NTV MAG KÜLTÜR SERİSİ

NTV MAG *her sayı Çetin Altan'ın bir kitabını okurlarına armağan ediyor.* **MAG** *okurları bu ay usta yazarın dünyadaki ekonomik ve politik gelişmeleri yorumladığı makalelerinden oluşan 'Kahrolsun Komünizm Diye Diye Globalleşme' adlı kitabına sahip olacak.*

ÇETİN ALTAN KİTAPLARI

1. **Kahrolsun Komünizm Diye Diye Globalleşme**
2. **Zurnada Peşrev Olmaz** cilt 1
3. **Zurnada Peşrev Olmaz** cilt 2
4. **Yeryüzü Tanrıçaları**
5. **Kullar ve Sultanlar**
6. **Viski** cilt 1
7. **Viski** cilt 2
8. **Tarihin Saklanan Yüzü** cilt 1
9. **Tarihin Saklanan Yüzü** cilt 2
10. **Büyük Gözaltı** cilt 1
11. **Büyük Gözaltı** cilt 2
12. **Atatürk'ün Sosyal Görüşleri**

NTV MAG'LA BİRLİKTE

merakediyorum@googlegroups.com

Dedikodu sütunlarında kalite vardı...

Orhan Tahsin 47 yıllık gazeteci. Tercüman gazetesinde 'Suna San' takma adıyla yıllarca 'Anahtar Deliğinden' köşesini yazdı. Politika ve sanat ağırlıklı bu köşede, siyasilere en sert eleştirileri yöneltirken Türkçenin inceliklerini kullandı, yolsuzlukları yazarken doğruları güzel üslubuyla okuyucuya aktardı. Tabii güçlü bir de rakibi vardı: Hakkı Devrim...

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

İSKENDER ÖZSOY

Konu bu kez Mine Söğüt'ün, Adalet Cimcoz'u anlatan kitabı ile gündeme geldi: Takma isimle sanat, siyaset ve toplumsal olayları yazmak.

Türkiye'nin ilk özel sanat galerisi Maya'nın sahibi, Türk sinemasının unutulmaz sesi, 'Dublaj Kraliçesi' Adalet Cimcoz'un 1950'lerin ilk yıllarında çeşitli dergilerde 'Fitne Fücur' takma adıyla yazdığı 'sosyete dedikoduları' ağırlıklı yazıları, akla gazeteci Hakkı Devrim'le Orhan Tahsin'i getirdi.

Hakkı Devrim'in 1960 yılında Yeni Sabah gazetesinde, önce imzasız olarak yazdığı 'Fısıltı Gazetesi'ne, sonra da 1 Ocak 1961'den itibaren 'Sabiha Deren' takma adıyla yazmaya başladığı siyaset ağırlıklı 'Fısıltı' köşesine rakip, aynı yıl Ragıp Kutmangil'in sahibi olduğu Tercüman gazetesinden geldi: 'Anahtar Deliğinden'. Yazarı da 'Suna

San' takma adını kullanan Tevfik Erol'du.

Tercüman, ekonomik zorluklar nedeniyle Kemal Ilıcak tarafından satın alındıktan sonra Tevfik Erol, 'Anahtar Deliğinden' köşesini yazmayı bir süre daha devam ettirdi.

İLK TEKLİF, İLK KÖŞE

O yıllarda kadrosunu güçlendiren Tercüman'a, mesleğe 1953 yılında Akşam'da başlayan Orhan Tahsin de yazar ve yazı işleri müdürü olarak girer. Ilıcak, muhabirlik yaptığı yıllardan arkadaşı Orhan Tahsin'den, 'Anahtar Deliğinden' köşesini yazmasını ister. Ve Tahsin köşeyi ve 'Suna San' imzasını Tevfik Erol'dan devralır.

Orhan Tahsin, Anahtar Deliğinden'i yazmaya başladığında önce köşeye kişilik kazandırmaya çalışır. Suna San artık politik ve sanat ağırlıklı yazacak, köşede 'sosyete dedikoduları' yer almayacaktır.

KİM BU SUNA SAN?..

Gerisini Orhan Tahsin'den dinleyelim:

"Anahtar Deliğinden'i yazmaya başladıktan sonra köşe o kadar çok ilgi gördü ki, Ankara'dan politikacılar, Suna San'ın kim olduğunu öğrenmenin peşine düştüler. Ben dedikodu değil, yu-

Gazeteci Orhan Tahsin, 'Suna San' takma adıyla 'Anahtar Deliğinden' köşesini kaleme aldığı yılları anlatıyor (sol sayfada). Adalet Cimcoz, 'Fitne Fücur' takma adıyla 'sosyete dedikoduları' yazdığı yıllarda, Maya Sanat Galerisi'nde (solda).

Hakkı Devrim'in köşesi doğuyor...

Türk basınında 'Fısıltı' ve 'Anahtar Deliğinden' türü köşeleri başlatan gazeteci, Hakkı Devrim'dir... Devrim, türün ilk örneklerini Yeni Sabah gazetesinde 28 Şubat 1960 tarihinde imzasız olarak yazmaya başladı. O zaman köşenin adı, 'Fısıltı Gazetesi'ydi. İmzasız yazılar 20 Mart 1960 tarihine kadar yayımlandı. 'Fısıltı' ve Sabiha Deren adları Yeni Sabah'ta ilk kez, 1 Ocak 1961 tarihinde görüldü. Bir hafta süren duyurulardan sonra 8 Ocak 1961'de Hakkı Devrim, 'Sabiha Deren' müstear adıyla, 'Fısıltı' köşesini yazmaya başladı. Fısıltı'yı tanıtan ve birinci sayfadan yayımlanan anonsta şöyle denilmişti: "Yeni Sabah'ın Fısıltı Gazetesi bir tarihte bir iktidarın mensuplarını çileden çıkarmış, gazete bu yüzden türlü tazyiklere maruz bırakılmış ve nihayet Fısıltı'yı durdurmak zorunda kalınmıştı. Halbuki Fısıltı, tatlı, zarif haberler veren, leblebi-çekirdek yer gibi okunan masum birkaç sütundan ibaretti. Artık latifeye, iyi niyetli iğnelemelere bile tahammülü olmayanların idaresinde değiliz. Bu yüzden Fısıltı tekrar ve hem de yazarının adını da açıklayarak huzurunuza çıkıyor. Bugünden itibaren tekrar Fısıltı okuyucusu olacak ve Sabiha Deren'in tiryakiliğinden kolay kolay kurtulamayacaksınız."

BUGÜN Yeni Sabah'ta

FISILTI

YENİ SABAH'ın «Fısıltı Gazetesi» bir tarihte bir iktidarın mensuplarını çileden çıkarmış, gazete bu yüzden türlü tazyiklere maruz bırakılmış ve nihayet «Fısıltı»yı durdurmak zorunda kalınmıştı. Halbuki «Fısıltı», tatlı, zarif haberler veren, leblebi-çekirdek yer gibi okunan masum bir kaç sütundan ibaretti.

Artık latifeye, iyi niyetli iğnelemelere bile tahammülü olmayanların idaresinde değiliz. Bu yüzden «Fısıltı» tekrar ve hem de yazarının adını da açıklayarak huzurunuza çıkıyor. Bugünden itibaren tekrar Fısıltı okuyucusu olacak ve Sabiha Deren'in tiryakiliğinden kolay kolay kurtulamayacaksınız.

merakediyorum@googlegroups.com

Adalet Cimcoz'un Fitne Fücur'undan

Dostlarının 'Ada' adını taktıkları Adalet Cimcoz'un 'Fitne Fücur' imzasıyla Aydede, Salon, 20. Asır, Hafta, Tef gibi dergilerde ve Cumhuriyet gazetesinin pazar ekinde, 1946-1960 arası kaleme aldığı sosyete dedikoduları, o dönem İstanbul'unun sosyal yaşamına ışık tutar. Bu yazılarından birinde Adalet Cimcoz, kendisinin açtığı ünlü Maya Galerisi'ndeki bir kokteyli anlatır: "Adet olmuş artık, her 15'te bir, Maya Galerisi'nde limonlu votka varmış. Daha ziyade gazetecileri avlamak için yapılan bu davete İstanbul'un şık ve güzel hanımları da iştirak ediyor. Galeri yeni elbise giymiş, duvarları hasırlar içinde. Bu kokteyl, 17 yaşındaki heykeltraş Aloş'un tahta ve seramik tabakalarının teşhiri münasebetiyle veriliyor. İki oda da kalabalık, şık hanımlar, bu arada sanatkârlar da var. Bizde aristokrasi var mı bilmiyorum ama varsa şayet, Maya'da bohem sanatkarlarla aristokrasi pek içli dışlı ve çok candan kaynaşmış. Mesela Prenses Mevhibe, nam-ı diğer Sarışın Mevhibe, bütün haşmetiyle odaların birini kaplamış, yanında heykeltraş Aloş parmak çocuk gibi kalıyor. Sahnede hayran olduğumuz Bedia Muvahhit böyle kalabalık hususi yerlerde inadına mahcup,çekingen bir taze oluveriyor, oturduğu yerden kaldırabilene aşk olsun. Nevin Akkaya da öyle, mamafih Küçük Sahne onu biraz serbest kılmış. Uzun yeşil eldivenlerini, nefis kahverengi tayyörünü ve sarı şapkasını dolaşırken göremedik ama kahkahasını işittik hiç olmazsa. (...) Ankara Caddesi'nde bir romans yaratmış olan ve Bütün Dünya'yı elinde tutan Baron Nebioğlu, yanında akşamcı Şövalye dö Bakırköy Adnan Tahir'le beraber geldi. Adnan Tahir gözünü bir saniye Gülümser'den ayırmadı. Gülümser de kim diyeceksiniz? Sarışın avukat Fahamet'in güzel kızı.

Mutlaka Vatan'ın güzellik müsabakasına girmesi şart. Fakat ne olur dudaklarını boyamasın, bu işi yapması için önünde daha çok uzun seneler var. Ahmet Hamdi Tanpınar, Bedia Muvahhit'i görünce pek sevindi, tam iki saat yan yana diz dize oturdular, resim çektirdiler ve bir şeylere karar verdiler. Haydi hayırlısı." (Hafta dergisi, 11 Nisan 1952, sayı: 133)

muşak bir üslupla doğruları, gerçekleri yazıyordum. Mesela bir kurumda yolsuzluk mu var, ben onu güzel bir üslupla okuyucuya aktarıyordum. Elimde o yolsuzlukla ilgili belgeler var, yolsuzluğu biliyorum, ama o yolsuzluğu okuyucuya aktarmayı da biliyorum. Suna San olarak doğru olmayan hiçbir şeyi yazmadım. Onun için, bir sefer hariç, mahkemeye verilmedim. Mahkemelik olduğum tek davadan da beraat ettim."

NEDEN KADIN ADI?..

Hakkı Devrim de, Tevfik Erol ve Orhan Tahsin de köşelerinde kadın adlarını, takma ad olarak kullanmışlar.

Ad seçiminin özel bir nedeni olabilir mi?

Tahsin bunu şöyle açıklıyor:

"Politikacılar kadına karşı daha saygılı. Gazetelerde o zaman kadın adı pek görülmüyordu. Politikacılar kadın gazetecilere dava açmak da istemiyorlardı. Kadın adı kullanmak, biraz da bundan kaynaklanıyordu. Köşelerin ilgi görmesinin nedeni biraz da yazanın kadın olmasının arkasında gizliydi."

BAKANI SİLEN YAZI

Her yazısına 'Efendim' sözcüğüyle başlayan, böylece daha ilk cümlede okuyucuyu avucunun içine alan Orhan Tahsin, köşesindeki yazılarıyla dönemin Turizm Bakanı Nihat Kürşat'ın yeniden milletvekili seçilememesine neden olmuş.

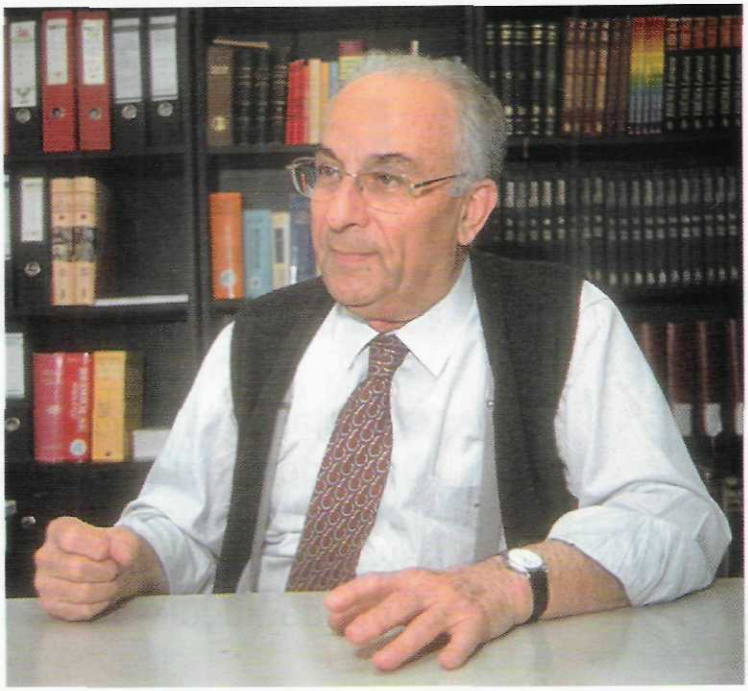
Anahtar Deliğinden'in ve Suna San'ın gücünü gösteren bu ilginç olayı Orhan Tahsin şöyle anlattı:

"Yıl 1969. O yıl Gazeteciler Cemiyeti gemiyle Akdeniz gezisi düzenlemişti. Geziye davet edilen Kürşat, kendi gitmeyince kızıyla köpeğini yollamış. Bunu öğrendim ve Anahtar Deliğinden'de, 'Köpek kimin adına geziye katıldı, köpek gemide kimi temsil ediyordu?' diye bir yazı yazdım. Kürşat, yazım üzerine İzmir'de yayımlanan Ege Ekspres gazetesinde, 'Benim köpeğim asildir' diye beni hedef alan bir yazı yazdı. Ben de yazıyı köşemde aynen kullandım. Yazı yayımlandığı gün, dönemin Sanayi Bakanı Mehmet Turgut, Nihat Kürşat'ı görmüş ve 'Orhan Tahsin'le uğraşma, senin için iyi olmaz' demiş. Ancak Kürşat, 'Ben onu Bâbıâli'den sileceğim' yanıtını vermiş. Daha sonra Anahtar Deliğinden'de Nihat Kürşat dizisi başladı. Derken bir gün, Kürşat'ın köpeğini gezdirdiği haberini aldım. Hemen Ankara Bürosu'ndaki foto muhabirlerine fotoğrafını çektirdim. Fotoğraf geldi. Köşeye fotoğrafı koydum, üstüne 'Nihat Kürşat benim köpeğim asildir dedi' diye yazdım. Köpeğin altına asil, kendisinin altına da vekil notunu düştüm. Kürşat daha sonra İzmir'e gitti. Türkiye 1969 seçimlerine hazırlanıyordu. Nihat Kürşat ön seçimlerde 13'üncü oldu. Kürşat, o dönemde milletvekili seçilemeyen tek bakandı."

HAKKI DEVRİM'LE REKABET

Anahtar Deliğinden'i yazdığı dönemde kimsenin kendisine baskı yapmadığını belirten Tahsin, "Tercüman, Adalet Partisi'ni tutuyordu; ama ben Adalet Partisi aleyhine yazı yazdım. Çünkü ben tarafsızdım, gazeteciydim" dedi.

Tahsin, Anahtar Deliğinden'in, Yeni Sabah gazetesindeki rakibi Fısıltı'yla yarış halinde olduklarını da söyledi. Orhan Tahsin'e göre, "Sabiha Deren (Hakkı Devrim) yarışı 'edebi' yapıyordu, Suna San 'edebli.' Ama Suna San'ın asıl başarısı, köşesini hem 'edebi' hem de 'edebli' hazırlamasındaydı".

Hakkı Devrim (solda), Türk basınında 'Fsıltı' ve 'Anahtar Deliğinden' türü köşeleri başlatan gazetecidir. Mesleğe 1953 yılında başlayan Orhan Tahsin ise (altta), 'Suna San' takma adıyla yazmayı 1975 yılına kadar sürdürmüştür.

BİR SÜRE DE YAVUZ DONAT YAZDI

Suna San olarak yazmayı 1975 yılına dek sürdüren Orhan Tahsin, köşeye sadece gazeteden ayrılmak zorunda kaldığı yıl, altı ay ara vermiş. Anahtar Deliğinden'i onun yokluğunda, Ankara'dan Yavuz Donat yazmış.

Adalet Cimcoz'la arasının çok iyi olduğunu söyleyen Orhan Tahsin bu konuda da şunları söyledi: "Adalet iyi dostumdu. Ona, 'Abla' derdim. Kaliteli bir insandı. Bir kez beni de yazdı. İyi bir aileden geliyordu. Adalet'i anlatmaya gerek yok. Resim sanatını onun Maya Galerisi'nde öğrendim. 'Fitne Fücur' imzasıyla yazdığı yazılar da çok iyiydi. Ancak Adalet yazılarında politikaya girmezdi." ■

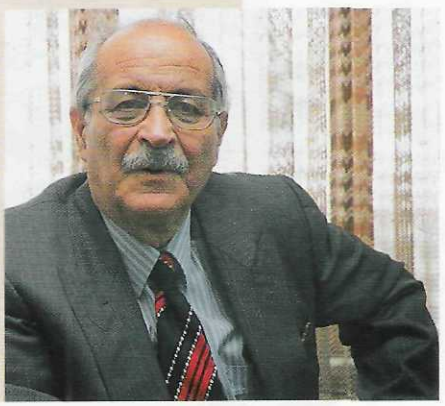
O günlerin dedikodu sütunlarından

Sabiha Deren'den (Hakkı Devrim) bir 'Fısıltı': Astraganın hikayesi

DP iktidarının son kabinesine mensup vekillerden biri, Menderes'le Kabil'e gitmiş ve heyet azaları meyanında o da parçalar halinde bir takım astraganı dönüşte hediye olarak karısına getirmişti. Ankara'da birleştirilerek mükemmel bir manto haline getirilmiş, hele yakasına bir de vizon oturtulduktan sonra hanımlar arasında bir gıpta (*huyuna göre*) *haset mevzuu haline gelmişti.* Zaman geçti, sözü geçen *hanımın kocası DP ile birlikte* devrildi ve aile mali sıkıntıya düçar oldu. Bu arada bir de vergi borcu kapıyı çalınca hanım kürk mantoyu satışa çıkardı. Ve bu satış niyeti bir başka hakikati daha meydana çıkardı. Meğer mantoya en fazla göz koyanlar senelerdir hasedinden çatlayanlar arasında bir ileri gelen CHP'linin karısı da varmış. Daha satış lafını duyar duymaz, kimse parmağını kımıldatamadan o öne atıldı ve 27.000 lirayı bir nefeste sayıp mantoyu sırtına geçirdi. Şimdi başkentte meşhur "Bir Frankın Hikayesi" gibi "Bir astraganın hikayesi" konuşuluyor.
(Yeni Sabah, 24 Şubat 1961)

Suna San'ın (Orhan Tahsin) 'Anahtar Deliğinden': Şak şak

Efendim, yeni açılan yazlık şarkılı gazinolardan birinin ön sıraları hep ünlü kişilerle doluyor. Mesela geçen gece sinema yıldızı Pervin Par, şarkıcı Muallâ Mukadder, şarkıcı Feriha Tunceli vardı. Bunlar, sahneye çıkan arkadaşlarını gönüllerinden koptuğu kadar alkışladılar. Ancak, ikinci sıradaki bir masa, gazinoyu 'Futbol masası'na çevirdi. Bütün *şarkıcı ve türkücüler okurken 'Ulan'lı, 'Herif'li konuşma ve çığlık çığlığa kahkahalarla,* onları millete dinletmediler. Üstelik bu masa kadın doluydu. 'Ulan' diyenler de kadındı. Sıra Ajda Pekkan'a gelince sesleri solukları kesildi. 'Ajda... Ajda...' diye feryat ederek Ajda Hanım'ı, isteniyormuş gibi sahneye çıkardılar. Bir tek masa 100 masanın zevkine feryatlarla hükmetti. Hele Ajda Pekkan'ın şarkılarından sonra bu masaya gelişi ve oturuşu, alkış ve isteklerin sadece 'Dost hatırı' olduğunu ve şakşakçıların kimliğini ortaya koydu. *(Tercüman, 3 Temmuz 1967)*

merakediyorum@googlegroups.com

Takvimi Ragıp'tan Ece Muhtırası'na...

Hepsi küçük birer ansiklopedi

'Cep ajandası' ya da 'cep takvimleri' denilen küçük defterler bir zamanlar, ceplerimizden hiç eksik olmazdı. Randevuların, hesap dökümlerinin 'not edildiği' bu ajandalar aynı zamanda küçük birer ansiklopedi gibiydiler.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Yeni bir yıla daha girdik. Bu kez sadece geçen yıla değil, geçen yüzyıla da veda ettik. Ve bu yüzyılın ilk yılı olan 2001'e girdiğimiz ay, bir 'zaman' yazısı, bir 'takvim' yazısı yazalım dedik.

Selim Nüzhet Gerçek'in 1942'de 'Yedigün' dergisinde yayımlanan 'Takvim' başlıklı yazısından bir bölümü okuyarak takvim tarihine bir göz atalım:

"Dünyanın en eski takvimine Britiş Müzeum sahiptir. Milattan on bir asır evvele ait olan bu takvim bir Mısır papirosudur. Üzeri sütunlara ayrılmış, günlerin ismi kırmızı ile yazılmış, kenarlarına, o günkü muhtemel havayı göstermesi melhuz, üç şekil çizilmiştir. (...) Bizde ilk basma takvim 1826'da intişar etmiştir. O zamana kadar hep yazma takvimler kullanılmakta idi. Bunlar muhtelif renkli mürekkeplerle gayet itinalı yazılmış ve yaldızlanmıştı.

İlk basma takvimimizin tarihi 1826 olduğuna göre, basma takvim bu 1942 senesi, yüz on altı yaşına basmış oluyor. (...) Türk menbalarında ilk basma takvim hakkında hiçbir malûmat olmadığı gibi henüz bu mevzuya dair herhangi bir neşriyat yapılmamıştır..." (Yedigün dergisi, 5 İkincikânun 1942, cilt 18, no 461.)

Takvim denilince akla ilk gelen bir gelenek, bir efsane Saatli Maarif Takvimleri oluyor elbet... Sonra Ebüzziya Takvimleri var... Sonra 'Almanak'lar var ki, onlar kitap boyunda ve kitap gibi takvimler. Ancak bizim söz etmek istediğimiz, takvimlerden çok, 'cep ajandası' ya da 'cep takvimleri' denilen küçük defterler...

Hani eskilerin ceplerinden hiç eksik etmedikleri, bir küçük ansiklopedi gibi kullandıkları, randevularını, hesaplarını not ettikleri defterler...

'Hepsi birer küçük ansiklopedi' derken, abarttığımı düşünenler için işte bir cep ajan-

dasının içindekiler: "Aile bütçesi, arz ve tul daireleri, askerlik hizmeti, ay ve güneş tutulması, beynelminel teşekküller, burçların hükümleri (takvim sayfalarında), bütçemiz, cihetlerin tayini, demiryollarımızın uzunluğu, dini günler, dünyadaki devletler, dünyanın en büyük şehirleri, ecnebi devletlerin milli bayramları, faydalı bilgiler, fotoğrafçılık, göllerimiz, günlerin uzama ve kısalması, hava değişmesini anlamak, il ve ilçeler, iplik istihsalimiz, İstiklal Marşı, karayollarımızın uzunluğu, kısa uzun gün ve geceler, kimya bilgileri, Latin rakamları, lekeler nasıl çıkarılır, memur aylıkları..."

Hangi yılın cep ajandası mı? Hemen birlikte okuyalım: "Uluğ Takvimi Ragıp, 1952, Kanaat Kitabevi İstanbul. Kurucusu: M. Ragıp Uluğ, Sahibi: Turgut Ragıp Uluğ."

Cep ajandasının sayfalarını çevirmeye devam edelim. İlk sayfada M. Ragıp Uluğ imzalı '29'uncu Yıl' başlıklı bir sunuş yazısı var:

"Takvimi Ragıp takdirdâr okuyucularının kıymetli teveccühleri sayesinde bu yıl yirmi dokuzuncu yılına girmiş bulunmaktadır. Senelerin verdiği tecrübelerle gittikçe olgunlaşan bu küçük eserimiz, içindeki faideli malûmat ve lüzumlu bilgilerle, herkesin yanından ayırmak istemediği kıymetli bir arkadaş olmuştur."

'Başka neler var?' diye, cep ajandasının sayfalarını hızla karıştırıyoruz. 'Faydalı Bilgiler' bölümünde bulduğumuz bir 'faydalı bilgiyi' sizle paylaşmadan edemedik! O zamanlar şimdiki gibi 'wap'lı cep telefonları' olmadığından, birini yılan soktuğunda, cep ajandasını çıkarıp okuyormuş! İşte 'yılan ısırması' maddesi:

"Yılan ısırması: Vakit geçirilmeyerek yaranın üstünü bir bağ ile kuvvetlice sıkmalı. Ağıza zeytinyağı alarak yarayı emmek faydalıdır. Keza yarayı kızdırılmış demir parçasile dağlamalı, üstüne limon suyu damlatmalı, sıcak şeyler içirerek hastayı terletmeli..."

Başka neler var bu küçücük defterde... Neler yok ki, namaz saatleri, futbol terimleri... ve daha neler neler, 250 küçük sayfaya sığmış.

Bu cep ajandaları, çeşitli 'firma' ve kişiler' tarafından yayımlanmış; ancak aşağı yukarı birbirlerine benziyorlar. Hepsinde, olmazsa olmaz -elbette takvim bölümü değil!- sayfaların sonuna, 'özlü sözler' yazma geleneği var, her güne bir tane. Pekiyi, takvim bölümü nasıl? Merak edenler için aktaralım, yılın ilk ayından başlayalım: "Ocak, 1951 yılının ilk ayıdır. Eski adı (Kânunusani) idi. Pazartesi başlar,
Çarşamba biter ve 31 gün sürer. Güneş, ayın başında 7.26'da ve sonunda 7.13'de doğar; batması ise ayın iptidasında 16.51'de ve sonunda 17.21'dedir. Şu halde günler bu ay içinde 43 dakika kadar uzar."

Bitmedi, bu sayfayı takip eden sayfalarda fırtınalar, önemli günler, bayramlar hep bir bir işaretlenmiş. Bu küçük ansiklopedi hayat kılavuzu olmaya devam ediyor. İşte her kadının 'Bugün ne pişireyim?' kabusuna yanıt oluşturan 'yemek listeleri'... İşte 'burçların durumu'...

Bu cep ajandalarının en ünlüleri günümüzde de çıkmaya devam eden 'Ece Muhtırası'... Siz bu yıl da, bu yeni yüzyılda geleneği bozmayın, çantanızda, cebinizde, bu şirin küçük defterlerden bulundurun.

Yazıyı 1952 yılında çıkan 'Salih Zeki Takvimi'nin önsözünde, Salih Zeki Ekimci'nin kaleme aldığı satırlarla noktalayalım: "Sayın okuyucularımıza;

Yeni yılınızın ailece sağlık ve varlık içinde geçmesini ve aziz yurdumuzun da barış, bolluk ve ucuzluk nimetlerine ermesini candan dileriz..." ■

İlk basma takvimlerden bir örnek: 1826 yılına ait tomar biçimindeki takvimin ilk sayfası.

merakediyorum@googlegroups.com

Dokuz sezon oynanan İstanbul Hokey Ligi'nde, 4 kez şampiyon olan Fenerbahçe takımı (üstte).

Türkiye'de çim hokeyi

Bir zamanlar biz de oynardık

Türkiye'de, 1914 ile 1926 yılları arasında, 6 takımlı bir ligi bile bulunan çim hokeyi çok sevilmişti. Ancak kulüplerin bütçe ayırmaması nedeniyle, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bu gözde olimpik spor dalı yok olup gitmiştir.

VÂLÂ SOMALI

Hatayname adlı, yazarı bilinmeyen kitaba göre, hokey sporu, 13. yüzyılda Orta Asya'dan göç edip Hatay'da yerleşen 'Reyhanlı Kabilesi' tarafından Türkiye'ye getirildi. Etraflarındaki diğer insanlarla fazla diyaloğa girmeden saf kalmayı, örf ve adetlerini korumayı prensip edinen bu kabile, uzunca bir zaman bu oyunun yaygınlaşmaması için de planlı hareket etmiştir...

İşte bu kabilenin harman yerlerinde oynadıkları, yalnız kendilerine özgü olan ve 'hök' diye adlandırdıkları bu oyun, Batı'nın 'hokey' dediği, Kanada'da Kızılderililer tarafından 'çayırda', Avrupalılar tarafından ise 'buz' üzerinde oynanan oyunun aslıdır...

ORTA ASYA'DAN AMERİKA'YA

Gerçek şudur ki, bu oyun Orta Asya'dan Kızılderililer'e, oradan da Amerika ve Avrupa'ya geçmiş, bize göre de, aslının Türklerin milli sporlarından biri olduğu açıkca belirtilmemiştir!

Çayır hokeyi, 1914-15 sezonu ile beraber birkaç kulübün birden faaliyete geçmesiyle başlamış, ama tüm iyiniyetlere rağmen, ancak 12 yıl devam edebilmiştir...

Altı İstanbul kulübünün oluşturduğu 'Hokey Birliği', 1915'ten itibaren şampiyonalar düzenlerken, T.İ.C.İ.'nin (Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı) kurulması üzerine 1923'te, 'Hokey Heyeti' oluşturulmuş ve bu spor, 1924'ten itibaren bir numaralı emektarı Taip Server Bey'in başkanlığında özgür bir federasyona kavuşturulduktan sonra da Ankara, İzmir, Adana gibi illerimizde de mahalli birincilikler icra edilerek sürdürülmüştür. Ancak tüm bu aşamalara rağmen, 1926'ya kadar sürdürülen hokeyde, bir Türkiye Şampiyonası gerçekleştirilememiştir.

Galatasaray, Fenerbahçe, Altınordu, Beşiktaş, Gürbüzler ve Anadoluhisar İdman Yurdu Kulüpleri'nden kurulan Hokey Birliği, 1915 yılının Mart ayında, *iki devreli bir lig kurmuş*, 10 Nisan 1915'ten itibaren Şişli, Kadıköy, Bakırköy ile Anadoluhisar Sahaları'nda maçlara başlanmıştır.

LİG ŞAMPİYONLARI

İstanbul Hokey Ligi Maçları, 1925'e kadar 9 kez organize edilmiştir. Bu dönem içinde en fazla başarıyı Fenerbahçe takımı elde etmiştir. 9 sezonun biri hariç, 8'inde şampiyonlar bellidir: Fenerbahçe'nin 4, Altınordu'nun 3 ve Galatasaray'ın da 1 defa birincilik kürsüsüne çıktığı 'Hokey Ligi'nde, kulüplerin şampiyonluk yılları da şöyledir: 1915, Fenerbahçe; 1916, Altınordu (İst.); 1917, Altınordu (İst.); 1918, Altınordu (İst.); 1919, Fenerbahçe; 1920, Galatasaray; 1921 *yarım kalmış*; 1922 ve 1923 yıllarında ise organize edilmemiş. Hem 1923-24 sezonunda, hem de 1924-25'te ise Fenerbahçe, şampiyonluğu elinde tutmuştur.

1936 Berlin Olimpiyatları sırasında bir Çim Hokeyi karşılaşması (solda).

HOKEYCİ REFİK'İN DRAMI

'Çayır hokeyi' sporunu benimseyen ve yaşatmaya çalışan ilk kulüplerimizden biri de Beşiktaş'tır. 1911 ile 1922 yılları arasında faaliyette bulunan Beşiktaş Hokey Takımı, ekseri oyuncularının subay olması dolayısıyla, devrin savaşlarında birer birer şehit düşmeleri yüzün-

Galatasaray'da 'patenli hokey'

Dünyanın birçok ülkesinde yıllardan beri büyük rağbet gören, adına devamlı şampiyonalar düzenlenen 'patenli hokey'i, Türkiye'de ilk defa oynayanlar Galatasaraylılardır. 1911 yılından 1923 yılına kadar, adeta rakipsiz olan Galatasaray Patenli Hokey Takımı (fotoğrafta), mütareke senelerinde İstanbul'u işgal etmiş olan yabancı kuvvetlerin oluşturdukları takımları açık farklarla yenmişti. İşte bu zaferler, o acılı ve onur kırıcı dönemden arda kalan birkaç güzel olaydan biri olarak, daima belleğimizde kalacaktır... Galatasaray dışında yeterli sayıda takım olmadığı için bir şampiyonası bile düzenlenemeyen bu sporun, üç çeyrek asır uykuda kaldıktan sonra, 21. yüzyıla girmek üzere olduğumuz şu son dönemde, gençler arasında yeniden oynanmaya başlanması, sevindirici bir olgudur...

Patenli hokey'de, 1911 ile 1923 yılları arasında Sarı-Kırmızı forma altında bu sporu yapan Galatasaraylılar şunlardır: Mıgıdıç, Faik, Betüs, Adil Akşizade, Hasnun Galip (Merhum), Ahmet Robenson, Bekir Sıtkı, İsmet, Vahit, Edip, Nihat, İbrahim, Haydar, Ahmet Cevat, Mahmut, Haldun, Raşit, Hamit, Orhan, Kemal, Rıza, Sadi, Hayati, Neşet, Muhsin, Nusret ve Ahmet...

merakediyorum@googlegroups.com

Çim hokeyi Olimpiyatlar'da

Bizdeki ilk adıyla 'Çayır Hokeyi', Avrupa'daki genel adlandırmayla 'Çim Hokeyi', yüzyıllar önce Beni Hasan'da (Mısır) yapılan bir kazı sonucunda, 17 No'lu mezardan çıkarılan metal bir resimdeki görüntülerle, 'Eski Mısır Medeniyeti'ne dayanan bir spor olarak belgelendi. Ellerinde eğri sopalar bulunan iki oyuncunun betimlediği bu resmin, MÖ 2050'den kalma olduğu saptandı. Tüklerin haklı iddiaları bir yana, 1277'de Lincolnshire'de (İngiltere) hokey oynandığını gösteren önemli kayıtları kimse göz ardı edemez. Zaten bu sporla ilgili modern kurallar, 1860 yılında Londra'da belirlendi... Kökeni nereye dayanırsa dayansın, 'hokey' sporunu modernleştirip dünyaya yayan, Olimpiyat Oyunları'nda yer almasını ilk sağlayan, İngilizler'dir... İlk 'Hokey Birliği', 18 Ocak 1895'te İngiltere'de kuruldu. Uluslararası Hokey Federasyonu (FIH) ise 7 Ocak 1924'te tesis edildi. İngilizler, 1908 Londra Olimpiyat Oyunları'nda bu branşın organizasyonda yer almasını sağladılar ve ilk Olimpiyat Şampiyonluğu'na ulaştılar (Üstteki fotoğraf). Hokey'in 1928 Amsterdam Olimpiyat oyunları ile beraber, artık kesintisiz bu büyük organizasyonda devamlı yer almasıyla birlikte, Hindistan, çim sahalarında bir kuyruklu yıldız gibi parıldamaya başlamıştı. 1928 Amsterdam, 1932 Los Angeles, 1936 Berlin, 1948 Londra, 1952 Helsinki ve 1956 Melbourne Olimpiyat Oyunları'nın hokeydeki en büyük armadası Hindistan'dı artık (solda). Sömürgeci zihniyetle, 'medeniyet götürüyoruz' diye girdikleri her Asya ve Afrika ülkesinde, yeraltı, yerüstü zenginliklerine el koyan İngilizler'in Hindistan'da yaptıkları tek müsbet atılım, bu sporun bu ülkere sevdirilip yaygınlaşmasını sağlamak olmuştu. Çim Hokey'inde 'Bayanlararası Turnuva' ise ilk defa 1980'de kuruldu. İlk şampiyon Zimbabwe oldu. Erkekler Dünya Kupası 1971'de, Bayanlar Dünya Kupası ise 1974'te organize edilmeye başlandı. Birincilik rekoru, erkeklerde 3 kez ile Pakistan'a; bayanlarda 5 kez ile Hollanda'ya aittir.

Galatasaray'ın hem patenli hokey, hem de çim hokeyi takımlarında yer alan Vahit Bey (sağda). Galatasaray Çim Hokeyi takımı (altta, sağda).

den, çayırlardan ilk çekilen takım olmuştur.

Milli Mücadele yıllarında, Sakarya Harbi'ne katılan Beşiktaşlı hokeyci Refik, bir top güllesiyle iki ayağını birden kaybetmişti. Belden aşağısı tamamen yok olmuştu. Buna rağmen, Eskişehir Hastanesi'nde zamanında yapılan müdahale ile yaşama döndürülmüştü. Bir zaman sonra Mareşal Fevzi Çakmak, hastanede yatan gazileri ziyarete gelmişti.

25 Şubat 1338 (1922) tarihli 'Spor Alemi Dergisi', 10. sayısında olayı şu satırla duyurmuştu okuyucularına:

"Beşiktaş İkinci Takımdan Refik Bey'in Kahramanlığı... Hastanede başını dayadığı yastıktan, hatırını soran amirine, 'Bir şeyim yok komutanım' diyen bu genç, Sakarya Harbi'nde bir top güllesiyle iki ayağını birden kaybetmiş bir mülazımdı." ■

Türkiye'deki 500 modelin teknik ve donanım özellikleri, fiyatları

Ocak sayısı bayilerde...

Subaru Impreza WRX, Corvette Z06, BMW M3 ve Clio V6'nın 2001 maratonu

- Volkan Işık Ferrari 550 Maranello'yu İzmit Körfez Pisti'nde test etti
- Nissan Pathfinder araziye çıkmaya hazır
- Suzuki Vitara'ya hafif makyaj
- Citroen Xsara yenilendi
- Yeni Jeep Grand Cherokee Avrupa'da görücüye çıktı
- Subaru Impreza'nın en güçlü versiyonu: STI
- Özel Haber: Volvo S60 PCC
- İskender Atakan ile hayallerini ve projelerini konuştuk
- Modifiye: Porsche TechArt

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Nazlı Irmak
e-mail: peanaz@hotmail.com

Arkeolojiye, ulusal enstitü

İlk ulusal arkeoloji enstitüsü, bu ay açılıyor. Türkiye'de bir ulusal arkeoloji enstitüsünün eksikliğini gidermek amacıyla, 1991'de kurulan Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün, zengin içerikli dia arşivini ve kütüphanesini İstanbulluların hizmetine sunmasıyla çalışmalar hız kazandı. Tarlabaşı'nda kiralanan ve restorasyonu tamamlanmak üzere olan bina, Türkiye Ulusal Arkeoloji Enstitüsü'nün merkezi olacak.

Enstitü Başkanı Prof. Dr. Ali Dinçol, "1993'te kuruluş aşamasını tamamlayan enstitünün en büyük eksiği, etkinliklerin gerçekleştirileceği bir binaya sahip olmamasıydı" diyor. Devraldığında harap olan binadaki restorasyon faaliyetlerine, 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun projeye onay vermesiyle başlanmış, ancak kaynak konusunda büyük sıkıntılar çekilmiş.

Enstitü, üç bini aşkın kitabın yer alacağı bir kütüphaneye, arkeolojik kazılarla ilgili dokümanların bulunacağı bir dia merkezine, bilimsel etkinliklerin gerçekleştirilebileceği toplantı salonlarına ve kent dışından gelecek bilim adamlarının konaklayabileceği bir misafirhaneye sahip.

Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü için, 1998 yılında Tarlabaşı'nda Milli Emlak Müdürlüğü'nden kiralanan dört katlı binadaki tüm restorasyon çalışmaları, bugüne kadar gönüllülerin bağışlarıyla sürdürüldü. Bir anlamda bina, özel kuruluşların ve üniversite öğrencilerinin gönüllü yardımlarıyla hazırlanıyor. Restorasyon süresince devletten destek görmeyen Enstitü'nün dekorasyon için bütün ihtiyacı, özel kurumlar tarafından karşılandı.

Tarih Vakfı gezileri

Tarih Vakfı Seminerler ve Kültür Gezileri Birimi'nin, 2001 yılı ilk üç aylık gezi programı belli oldu. Ocak, Şubat ve Mart aylarında yapılacak gezilerin büyük çoğunluğunun ana başlığını, 'Ortaçağ'da Anadolu' teması oluşturuyor. Buna göre, Ocak ayının ilk gezisi, 25-28 Ocak tarihleri arasında yapılacak olan 'Bizans-Osmanlı Kültür Mirası' olacak. 3 gece 4 gün sürecek gezi kapsamında Antakya, Halep ve Antep'e gidilecek. İkinci gezi ise 27-28 Ocak tarihleri arasında yapılacak bir hafta sonu gezisi olacak. 'Beylik Dönemi' temasıyla yapılacak gezi çerçevesinde, İznik, Bilecik, Söğüt ve Mudurnu'ya gidilecek.

Voyvoda toplantıları

Osmanlı Bankası Bankacılık ve Finans Tarihi Araştırma ve Belge Merkezi tarafından organize edilen Voyvoda Caddesi Toplantıları'nda, 10 Ocak günü, Prof. Dr. Murat Çizakça'nın konuşmacı olarak katılacağı 'Osmanlı İmparatorluğu'nda finansal kurumların evrimi ve kültürler arası etkileşim' konulu oturum düzenlenecek. Her ayın çarşamba günlerinden birinde, saat 18.00-20.00 arasında düzenlenen söyleşilere, alanında isim yapmış akademisyenler katılıyor. Konuların genel çerçevesini iktisat tarihi oluşturuyor. Etkinlikler, Haziran 2001'e kadar sürecek.

Kültür Bakanlığı'ndan Loti mektupları

Kültür Bakanlığı, Ermeni iddialarına iki farklı cepheden bakan iki ayrı kitap hazırladı. Bakanlık, 'Ermeni Olayları'nı Alman kaynaklarından, Türklerin durumunu ise, Pierre Loti'nin mektuplarından anlatan iki yeni kitap yayımladı.

'Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü' adlı kitapta da, ünlü Fransız yazar Pierre Loti'nin Türkler ve Ermeni olaylarına ilişkin mektuplarına yer veriliyor. Pierre Loti, mektuplarında, batıda kötü tanınan Türk Milleti'nin "barbar, vahşi, kültürsüz ve medeniyetsiz" bir millet ol-

madığını, Türk insanının bazen yaralanıp ateşe düşse de büyüklüğünden ve iyi yürekliliğinden hiçbir şey kaybetmediğini ifade ediyor. Ramazan Çalık'ın yazdığı 'Ermeni Olayları' adlı kitapta ise Almanya'da hâlâ temel kaynak olarak kabul edilen Papaz Lepsius'un yazdığı 'Deutschland Und Armenian 1914-1918' adlı kitapta, Türk düşmanlığı yaptığı belirtiliyor.

Küba'nın en eskileri

Türkiye İş Bankası'nın 4. Leent'teki İş kuleleri komleksi içinde kurulan 800 kişilik Kültür Merkezi, ay boyunca oldukça hareketli günlere sahne olacak. 6 Ocak'ta İstanbul Devlet Opera

ve Balesi dansçılarının sergileyeceği 'Ballet Comique İstanbul', 9 Ocak günü piyanist Boris Berezovsky'nin klasik müzik konseri, 13 Ocak'ta ise Bezmera Topluluğu'nun 'Bobowski'den Kantemir'e Fasl-ı kadim' başlıklı konseri yer alacak. Müzikseverler 16 Ocak'ta ise Latin ezgileri eşliğinde Küba'nın en eski ve ünlü 'Charanga' orkestrası 'La Orquesta Aragon' ile coşacak. 1939'da kurulan topluluk, geçen yıl 'La Charanga Eterna' albümüyle 60. Sanat Yılı'nı kutlamıştı.

Noel Baba Kilisesi yenileniyor

Kültür Bakanlığı, ilk kez bir kiliseyi bir vakfa verdi. Fener Rum Patrikhanesi'nin her yıl ayinler düzenlediği Antalya'daki Aziz Nikolas Kilisesi, restorasyon çalışmalarını üstlenen Taç Vakfı'na 30 yıllığına devredildi. Antalya'nın Demre ilçesi, Hıristiyanlık dünyasının kutsal azizlerinden Nicholas'ın doğup yaşadığı yer... 'Noel Baba Kilisesi' olarak da bilinen Aziz Nicholas Kilisesi'nin onarım çalışmaları-

Eskidji'de yılın ilk müzayedesi

14 Ocak'ta Eskidji Müzayede Evi'nde yapılacak olan 'Özel Halı, Art ve Resim Müzayedesi'nde, dünyaca ünlü Kumkapı halılarından biri, antika meraklılarının karşısına çıkacak. Ayrıca ipek Hereke halıları, Karabağ halıları da müzayedede yer alacak parçalar arasında. Aynı müzayedenin Art bölümünde, altın varaklı ayna, 12. Louis oturma takımı, Hamit Görele ile İbrahim Safi'nin tabloları yer alacak. Eskidji Müzayede Evi'nde 18 Ocak'ta da, mobilya ve halı karma eserler müzayedesi yapılacak.

nın 5 milyon dolara malolacağı, bu paranın vakıf tarafından değil, sponsor firmalar tarafından karşılanacağı belirtildi. Vakıf Başkanı Doktor Sinan Genim, Noel Baba'nın kırmızı paltoluak sakallı imajının yerine, daha yeni bir imaj geliştirmeye çalışacaklarını da söyledi.

Doğu Karadeniz'in bilinmeyenleri

Son yıllarda dağ ve yayla turizmi ile ön plana çıkan Doğu Karadeniz'de, mevcut tarihi eserlerin yeterince değerlendirilememesi nedeniyle, kültür turizminden yeteri kadar pay alınamıyor. Türkiye'de ve dünyada, sadece Trabzon'daki Sümela Manastırı (üstte) ve Ayasofya Müzesi ile tanınan Doğu Karadeniz aslında, çok sayıda tarihi eser barındırıyor. Ancak bunlar, adeta kaderiyle başbaşa bir du-

merakediyorum@googlegroups.com

rumda ve 'kapalı'...

Restore edilerek turizme açılmayı bekleyen önemli eserler arasında, Trabzon'da Kızlar, Vazelon ve Kuştul manastırları; Rize'de Zil Kalesi ve küçük manastırlar; Gümüşhane'de Santa Harabeleri bulunuyor.

Konya halı ve kilimleri

Konya'da Kültür Bakanlığı'na bağlı Etnoğrafya Müzesi bünyesinde, 'Halı Bölümü' oluşturuldu. Konya Müze Müdürü Erdoğan Erol, dünyanın bilinen en eski ve önemli halı-kilim merkezlerinden birinin Konya olduğunu söyleyerek, ilk adım olarak Etnoğrafya Müzesi'nin bodrum katında 'Halı Bölümü' oluşturduklarını belirtti.

Aydın'ın gömülü tarihi

Kuruluşu MÖ 2000 yılına dayanan, Hint kaynaklarında adı 'Adria' olarak geçen antik Tralleis kentinde, 5. kazı dönemi tamamlandı. Kazı çalışmalarını yürüten Adnan Menderes Üniversitesi öğretim üyesi Yardımcı Doç. Dr. Rafet Dinç, Kemer Mahallesi'nde, Topyatağı mevkiinde bulunan Tralleis antik kentinde, 1996 yılında başlatılan kazılarda yaklaşık bin eserin günışığına çıkarıldığını açıkladı. Tralleis'in uzun zaman ihmal edildiğini, 1996 yılından bu yana yapılan çalışmalarla önemli adımlar atıldığını belirten Dinç, Batı Anadolu'nun 7 metropol antik kentinden biri olan Tralleis'te, 4 yıldır yapılan kazılarda günışığına çıkarılan bin eserden 128'inin müzeye konulduğunu dile getirdi.

Dumrul ile Azrail

11. Uluslararası İstanbul Tiyatro Festivali'ne 'Dumrul ile Azrail' adlı oyunla konuk olan 5. Sokak Tiyatrosu, 2001 sezonunda da aynı oyunla seyirciyi selamlıyor. Hebbel Theatre-Berlin ve İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın ortak yapımını üstlendiği oyun, Taksim Aziz Nesin Sahnesi'nde perde açtı. Yapıt, Mustafa Avkıran tarafından yönetiliyor. Murathan Mungan'ın öyküsü, Dede Korkut'un Deli Dumrul hikâyesine getirdiği yeni bir bakışı içeriyor.

NewYork'ta Bizans sergisi

New York'un önemli sanat müzelerinden Metropolitan Müzesi'nde, büyük çoğunluğu İstanbul'da yapılmış Bizans eserleri sergileniyor. Daha önce halka açık olmayan Mary ve Michael Jaharis Bizans Galerisi'nde sergilenen eserler, 2001 yılı sonuna dek ziyaretçilere açık olacak. Koleksiyonda, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'in Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1453'te fethedilip başkentin İstanbul'a dönüştürülmesini anlatan eserler de bulunuyor. Zengin koleksiyon, birkaç galeride, farklı temalar altında sergileniyor.

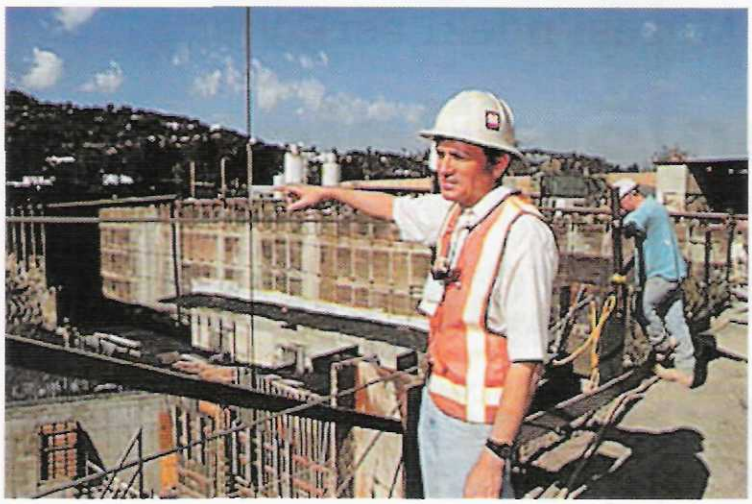

Zeugma Belgeseli tamam

Gaziantep'in Nizip ilçesinde bulunan ve bir bölümü GAP kapsamında inşa edilen Birecik Barajı gölü altında kalan Zeugma antik kentiyle ilgili, ODTÜ Tarihsel Değerleri Araştırma Merkezi'nin bilimsel desteğiyle gerçekleştirilen 'Keşfin Kıyısında' adlı belgesel dizi tamamlandı. Yönetmenliğini Hakan Aytekin'in, yapımcılığını Ahmet Hızarcı'nın üstlendiği ve iki bölümden oluşan belgeselde, tarih öncesinden günümüze kadar geçen döneme ait çok önemli eserler de dünyaya tanıtılacak. Belgeselin birinci bölümünün adı 'Su Düşleri', ikinci bölümünün adı ise, 'Sular Yükselmeden'. Bu arada eşsiz güzellikteki mozaiklerle birlikte günışığına çıkarılan, ancak ilgi görmeyen duvar resimleri (fresk), el emeği göz nuru bir çalışmayla sergilenecekleri günü bekliyorlar.

Başkent Üniversitesi Restorasyon-Konservasyon Bölümü'nden Dr. Yaşar Selçuk Şener'in proje başkanlığını yürüttüğü çalışmada görev yapan Dr. Bekir Eskici, 1,5 aydan bu yana yürütülen çalışmalarda, Zeugma'da toprak altından olduğu gibi çıkarılan duvar resimlerinin restorasyon çalışmalarının sürdürüldüğünü belirterek, "Duvar resimlerinde öncelikle arka harçlarda inceltme, sağlamlaştırma ve yapay harç olarak nitelendirdiğimiz bir karışımla tesviyesini yapıyoruz" dedi.

Metro fosilleri

Los Angeles Metrosu çalışmaları sırasında, aralarında daha önce bilinmeyen balık türlerinin de bulunduğu 2 binden fazla fosil ortaya çıkarıldı. Metropolitan Ulaşım İdaresi'nin paleontolog Bruce Lander'ın sunduğu rapora dayanarak verdiği bilgiye göre, fosiller on binlerce yıl önce Los Angeles'daki ormanlık arazide atlar, mamuta benzer filler ve geyiklerin dolaştığını gösteriyor. Kentte 28 kilometre uzunluğundaki metro hattında Lander ile birlikte 28 bilim adamı çalışıyor. Lander'ın raporunda, üzerinde çalışmalarda bulunulan soyu tükenmiş 69 balık türünden 39'unun, daha önce bilinmediği belirtiliyor.

Kitap kurtları çekişecek

Sahaf Halil Bingöl'ün hazırladığı kitap müzayedesi, Galatasaray'da, Mısır Apartmanı'ndaki Yüksek Ticaretliler Lokali'nde, 21 Ocak Pazar günü gerçekleştirilecek. Murat Uncu'nun yönettiği 'Kitap Kurtlarının Çekişmesi' adlı müzayede, saat 13.00'de başlayacak. Müzayedede Necip Fazıl'ın 1925'te basılan ilk kitabı Örümcek Ağı'nın, Ahmet Hamdi Tanpınar'a imzalanmış bir örneği yer alıyor. Ayrıca Yakup Kadri Karaosmanoğlu (fotoğrafta), Orhan Kemal gibi edebiyatımızın önde gelen isimlerinin kitapları ile nadir ephemera parçaları da müzayedeye katılanların beğenisine sunulacak.

Tokyo'da John Lennon müzesi

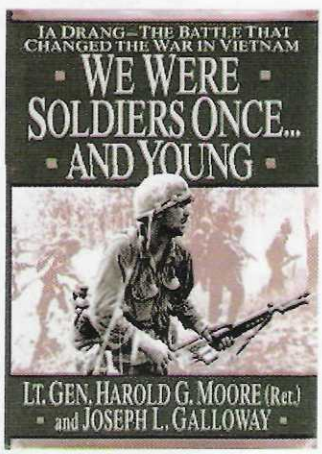
Japonya'nın başkenti Tokyo'nun 25 kilometre kuzeyindeki Yono bölgesinde John Lennon'ın anısına oluşturulan müze, üç ay önce açıldı. O günden beri 60 bin kişi tarafından ziyaret edilen müze, Lennon'ın eşi Yoko Ono'nun onayıyla 9 Ekim'de açılmıştı. Müzede, çoğu Yoko Ono tarafından bağışlanmış, aralarında aile fotoğrafları, sürücü belgesi, pasaport, elle yazılmış şarkı sözleri de bulunan Lennon'a ait 130 parça eşya sergileniyor.

Kent çalışmalarına burs

Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve Tarih Vakfı, 2001 yılında özgün ve yeni çalışmalara atılmış yeni araştırmacılara doktora veya doktora sonrası düzeyde üç adet araştırma ve yayın destekleme bursu verecek. Bursların 'Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet Türkiye'si kent tarihi', 'İstanbul'un kültürel, ekonomik veya sosyal tarihi', 'Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde kırsal kesimde yaşayan topluluklar ve taşra kentleri' ve 'Üçüncü bin yıl eşiğinde İstanbul: Kent gelişimine bağlı olguların incelenmesinde sosyolojik, antropolojik veya coğrafi yaklaşımlar' konulu çalışmalara öncelik tanınacak. Bursların her biri 8.000 Fransız Frangı değerinde olacak. Gerçekleştirilen çalışmalar, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün inisiyatifi ile yayımlanacak. Çalışmalar Fransızca veya Türkçe olabilecek. 15 Şubat 2001 tarihinde sona erecek olan başvuru süreci sonrasında projeler, Paul Dumont, Şevket Pamuk, Jean-François Perouse ve Zafer Toprak'tan oluşan jüri tarafından değerlendirmeye alınacak. Başvurularla ilgili bilgi için, Tarih Vakfı'nın (0 212) 227 37 33 no'lu telefonunu arayabilirsiniz.

Cesur Yürek savaşta

Mel Gibson komutasındaki ordular, yine savaş hazırlığına girişiyor. Oscarlı aktör, bu kez de Vietnam Savaşı'nda kıran kırana mücadele veren bir komutanı canlandıracak. 'Cesur Yürek' filminin senaryo yazarı Randall Wallace ile temasa geçen Gibson, bu yapımda bir tabur komutanı olarak izleyici karşısına çıkacak. Wallace'ın yönetmenliğini de üstlenmesi planlanan film, 'We were Soldiers Once. and Young' adlı öyküden beyazperdeye uyarlandı.

merakediyorum@googlegroups.com

Sadberk Hanım Müzesi'ndeki sergiyle...

Ayverdi'nin koleksiyonu günışığında

Yüzyılların geleneği ve İslam kültürünün bir yansıması olan hat sanatına ilişkin özel bir koleksiyon daha günışığına çıktı. Mimar-mühendis ve restoratör Ekrem Hakkı Ayverdi'nin özel hat koleksiyonu, Sadberk Hanım Müzesi'ndeydi.

DEVRİM ÇAKIR

'Hüsnühat' (güzel çizgi, güzel yazı) olarak da bilinen hat sanatının kökeni, Antik Roma döneminde, Arabistan'ın kuzeybatısıyla Ürdün'ün batısında yaşamış Sami asıllı Nebati kavminin yazısına dayanıyor. İslam dinini kabul eden ulusların kullanması nedeniyle Arap yazısı ve dolayısıyla hat sanatı, İslam yazısı olarak da adlandırıldı.

Yüzyıllar boyunca, çeşitli İslam topluluklarına mensup hattatlar aracılığıyla gelişimini sürdüren bu sanat, Osmanlı'nın 15. yüzyılında, zirveye ulaştı. Fatih Sultan Mehmed ile oğlu II. Beyazid'in hattatlığını yapan ve Osmanlı-Türk hattatlarının babası sayılan Şeyh Hamdullah, hat sanatının estetik eksikliklerini gidererek, 'hüsnühat'a, o zamana değin ulaşılamayan bir güzellik getirdi. 17. yüzyılda yaşayan Hafız Osman da, Şeyh Hamdullah'ın çalışmalarını tamamlayarak, yazıyı güzelliğinin en üst noktasına ulaştırdı.

'Hüsnühat'ın öyküsü, 1914'te, İstanbul'da açılan 'Medresetü'l-Hattatin' ile sürdü; artık hattatlık, okul eğitimiyle kazanılan bir meslekti...

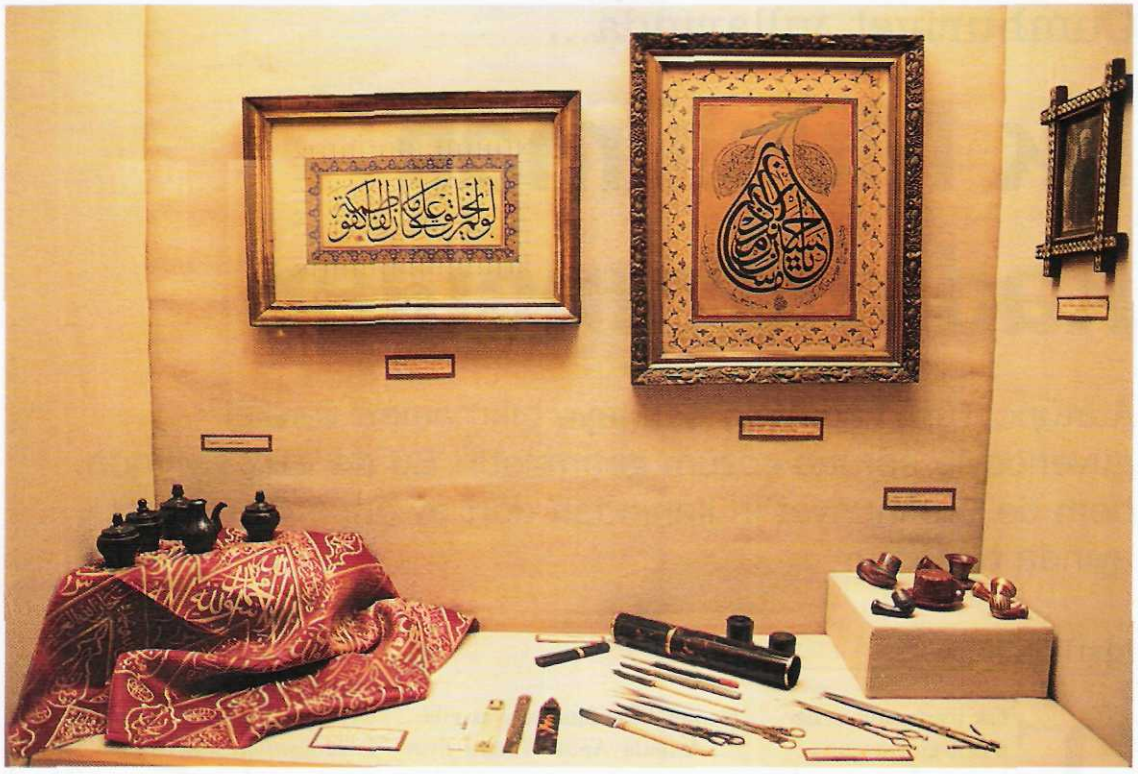
İşte, bu mesleğin ürünlerinden bir kısmı daha günışığına çıktı.

Yüzyılların geleneği ve İslam kültürünün bir yansıması olan hat sanatına dair özel bir koleksiyon daha sergilendi...

Ekrem Hakkı Ayverdi kimdir?

22 Aralık 1899'da İstanbul'da doğan mimar, mühendis ve restoratör Ekrem Hakkı Ayverdi, 1920'de Teknik Üniversite'den mezun oldu. Bir süre İstanbul Belediyesi Fen İşleri'nde çalıştı. 1950'ye kadar, inşaat müteahhidliğinin yanı sıra, İstanbul ve Trakya'daki kimi tarihi yapıtların restorasyonunu yaptı. Bu tarihten sonra kendisini Osmanlı mimarisi araştırmalarına adayan Ayverdi'nin en önemli eseri, Osmanlı mimarisine ilişkin sekiz ciltlik kapsamlı çalışmasıdır. Bu eser, aradan geçen zamana karşın konusunda ilk başvuru kaynaklarındandır.

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Mevlid-i Şerif, 18. yüzyıl (sol sayfada, üstte). Ayverdi Koleksiyonu'nun sergilendiği salondan bir görüntü (solda). Porselen hokka takımı, 19. yüzyıl (solda, ortada).

1980 yılında, Vehbi Koç Vakfı tarafından kurulan ve Koç'un eşinin ismini taşıyan 'Sadberk Hanım Müzesi'; yaklaşık bir buçuk ay boyunca ilginç bir hat sergisine ev sahipliği yaptı. 'Türkiye'nin ilk özel müzesi' olan bu mekanda, mimar-mühendis ve restoratör Ekrem Hakkı Ayverdi'nin (1899-1984) özel hat koleksiyonunda bulunan seçme eserler meraklılarıyla ilk kez buluşturuldu.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'na bağışladığı eserlerden oluşan sergi, 11 Kasım-24 Aralık tarihleri arasında, Türk İslam Sanatı meraklılarını ağırladı.

Koleksiyonda, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan geniş bir süreçte, hat sanatına yön veren tüm hat üstatlarının yapıtları, hattatların ellerini güçlendirmek için antreman yaptıkları ok ve yaylar, 16. yüzyıl mavi-beyaz dönemine ait örnekler ve duvar çinileri, 18.yüzyıl Kütahya seramiklerinden örnekler, 19. yüzyıl Beykoz camları ve Tophane lüleleri ile fincanları, her biri birer sanat eseri niteliğinde kalemtıraş, makta, makas, kalem kutusu, hokkadan oluşan yazı takımları, zarif yemek takımları, tombaklar, çatma ve kemha gibi 16. yüzyılın değerli ipek dokumalarından parçalar ve Türk insanının ince beğenisini yansıtan işlemeler bulunuyor. ■

İlk 'özel' müze

Büyükdere'de, Piyasa Caddesi'nde bulunan ve Vehbi Koç Vakfı tarafından tarihi 'Azaryan Yalısı' içinde açılan Sadberk Hanım Müzesi, 1980 yılından bu yana, 'Türkiye'nin ilk özel müzesi' olarak hizmet veriyor. Sergilenen eserler, Vehbi Koç'un eşi Sadberk Koç, daha sonra da Vakıf tarafından satın alınarak, müzeye mal edilen Hüseyin Kocabaş koleksiyonlarından oluşuyor. Sadberk Hanım Müzesi, MÖ 6000 yıllarından başlayarak sırası ile; Eski Tunç, Hitit, Frig, Urartu, Miken, geometrik, arkaik, klasik, Helenistik, Roma ve Bizans çağları ile Erken İslam dönemi, Selçuklu ve Osmanlı eserleri, İznik, Kütahya çini ve seramikleri, hat sanatının en güzel eserleriyle, Anadolu'da yaşamış hemen tüm uygarlıkları temsil eden evreleri kapsayan bir müze haline getirilmiştir.

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet yıllarında...

İlk Müslüman kadın oyuncular

Atatürk, Türk kadınının sahneye çıkmasına verdiği güvenceyle soruna çözüm getirmiştir. Bu da 1923 yılında, hem de Cumhuriyet'in ilanından dört ay önce, Temmuz ayında olmuştur.

METİN AND

Türk tiyatrosunun Batı örneğine uygun gelişmesinde en büyük engel, kadınlar için var olan sahneye çıkış yasağı idi. Müslüman kadın oyuncuların bu boşluğunu, yetenekli ve sahneye yatkın Ermeni kadınları dolduruyordu. Bunlar sayıca çoktu. Yalnız bir kusurları, Türkçedeki telaffuzlarıydı. Çağın Namık Kemal, Ali Bey, Ahmet Mithat Efendi gibi oyun yazarları ve gazeteciler, Ermeni oyuncuların telaffuzlarını düzeltmek için çaba göstermişlerse de, bu kolay olmamıştır. Ancak 20. yüzyılın ilk 20 yılında, Ermeni sanatçıları içinde kusursuz telaffuzları olanlar vardı. Örneğin Kınar Hanım, Eliza Binemeciyan gibi...

Aslında Antik Yunan tiyatrosunda da kadın oyuncu yoktu. Ortaçağ ve Rönesans'ta, İngiltere'de, 17. yüzyılın ortasına kadar da yoktu. Restorasyon dönemiyle kadın sahneye çıkabilmiştir. Asya tiyatrosunun birçok ülkelerinde de öyle. Ancak Müslüman kadının güvence altında, rahatça sahneye çıkması, Cumhuriyet'in ilanında olmuştur.

Daha önce yürekli bir kadın, Afife Jale çıkmış, polis kovuşturmasına uğramıştır. Bugün 'Afife Jale' bir simge olmuştur, bale ve tiyatrolarla yüceltilmiştir. Hiçbir güvencesi olmayan böyle bir davranış tek başına kalmıştır.

Gerçi bir takım adlar ileri sürülmüştür. Bedia Muvahhit, *'Ceza Kanunu'* adlı oyunda, 'Sacide' rolüne çıkmıştır. Şaziye (Moral) sahneye çıkmaya hazırlanmış, ancak çağın koşulları düşünülerek izin verilmemiştir: 1923'te Ferah Tiyatrosu'nda sahneye çıkışı, ikinci perde sonunda, oyundaki dört kadının karakola götürülmesiyle noktalanmıştır.

Şaziye, yargılamanın sonucunu beklemeden Anadolu'ya kaçmış ve sahneye çıkmıştır. Bir başka kadının, Necla Hanım'ın da (Sertel), Afife'den esinlenerek Burhanettin Bey'in tiyatrosunda sahneye çıkma girişimi de, Burhanettin Bey'in Avrupa'ya gitmesiyle, sonuçsuz kalmıştır. Necla Hanım, ancak Aktör Ziya Bey'in

Türk tiyatrosunun kadın öncülerinden bazıları: Soldan sağa; Neyyire Neyir, Necla Hanım, Hülya Hanım, Halide Pişkin, Afife Jale.

gezici topluluğunda sahneye çıkabilmiş, sonra da Türk sahnelerinin önemli bir sanatçısı olmuştur.

Türk sahnelerinde önemli bir yeri olan Halide (Pişkin) de, 'ilk'lerden birisidir. Önceleri, Şadi Bey'in Anadolu turnesinde sahneye çıkmıştır. Bir de, asıl adı Ayşe Nigar olan Hülya (Gözalan), *'Ateşten Gömlek'* filmini gördükten sonra Muhsin Ertuğrul'a başvurmuş, onlarla Samsun turnesine çıkmıştır. İlkler arasına, Nebahat Hanım, Nermin, Cemile, Fahire, Leyla, Müzeyyen hanımların adlarını da katabiliriz. Bu yürekli kadınların davranışları, ancak bir takım dergi yazılarından bugüne kalabilmiştir.

16 Temmuz 1923'te, Darülbedayi topluluğunun İzmir'de verdiği gösterime Atatürk de gelmiş ve sanatçıları temsil eden turne başkanı Muvahhit, Şadi Fikret, Behzad (Butak) Atatürk'ün huzuruna çıkmışlardır.

Atatürk sahnede kadın sorununu söz konusu etmiş, toplulukta Türk kadınlarının bulunmayışını, Ermeni kadınların Türkçeyi bozduklarını dile getirmiştir. Kendisine, Muvahhid Bey'in eşi Bedia Muvahhit'in de İzmir'de bulunduğu söylendiğinde, *'Ateşten Gömlek'* filminde kendini kanıtlamış Bedia Muvahhit'in sahneye çıkmasını istemiştir. Nitekim 29 Temmuz 1923'te Bedia Muvahhit, 'Saciде' rolüyle sahneye çıkmış, Atatürk'ün huzurunda oynamıştır.

Bedia Muvahhit 1923 yılında, daha birçok oyunda sahneye çıkmıştır. Bunların en önemlisi, 6 Aralık 1923'te İstanbul'da Varyete Tiyatrosu'nda (şimdiki Ses Tiyatrosu) *Othello* oyununda, 'Desdamone' rolü idi. Muhsin Ertuğrul'un sahneye koyduğu ve Iago'yu oynadığı *'Othello'* gösteriminde, ikinci kadın ise, Türk sahnesinin önemli sanatçılarından Neyyire Neyir (eski adı Münire Eyüp) idi; Emilia'yı oynadı. O da daha önce *'Ateşten Gömlek'* filminde yer almıştı.

Belgeliğimizden buraya aldığımız bir el ilanında, Türk Operet Heyeti'nin, 29 Kasım 1923'te, Kadıköy'deki Şehbal Tiyatrosu'nda, *Balo Kaçakları*'nın gösterimi için, baş rolde Fikriye Naşid Hanım'ı, ikinci önemli rolde de Mualla Asaf Hanım'ı sahneye çıkardığını; ayrıca rol dağıtımında Ferhunde Hanım, Lerzan Hanım, Aliye Hanım, Bedia Hanım'ın adlarının geçtiğini görüyoruz.

'Balo Kaçakları', sahnelerimize çok önemli bir operet sanatçısını, 1925 yılında Yeşil-Yeni Opereti'nin oynadığı *Balo Kaçakları*'nda, 17 yaşında sahneye çıkan Suzan Süruri Hanım'ı kazandırmıştır. 1932'de genç yaşta ölen Suzan Süruri, sahnelerimizin yüz akı Gülriz Süruri'nin annesidir. ■

Bedia Muvahhit (üstte). 1923 yılında, 'Balo Kaçakları' operetinde sahneye çıkan 6 Türk kadınının adlarını içeren el ilanı (solda).

'Balo Kaçakları' ve Nazire Sedat, Süs dergisinde

1923 yılında, 'Süs' adlı derginin 27 Ekim tarihli sayısında şu satırları okuyoruz: "Bugüne kadar Jale (Afife), Seniye (Tepsi), Perran hanımlar gibi Türk sanatkârlarını sahnede görmüştük. Fakat Tepebaşı'nda Malul Kadınlara Şefkat Mahfili menfaatine verilen müsamere, en mühim bazı istidatların tanınmasına sebep olmuştur. Buna da son sene zarfında temsil edilen *'Balo Kaçakları'* opereti badi oldu. Vedat Örfi Bey tarafından bestelenen bu eserin kadın rolleri, tamamiyle Türk hanımlar tarafından deruhte edildi. Primadonna vazifesini Nazire Sedat, soubrette rolünü Melâhat Hayrı hanımlar oynadılar ve belki de bugüne kadar yetişen muganniyelerin erişemediği bir muvaffakiyeti, kazanamadığı alkış tufanlarını kazandılar. Nazire Hanım'la refikasının muşikiye vukuftamları, cidden mühim bir kudret gösterdi. Balo Kaçakları piyesinin temaşa tarihinde müstesna bir mevki kazanmasında bu hal en mühim bir sebep teşkil eder." Aynı dergi, iki ay sonra 26. sayısının kapağına Nazire Sedat'ın fotoğrafını koymuş ve altına, "Balo Kaçakları operetinde birinci rolü büyük bir muvaffakiyetle temsil eden Nazire Sedat Hanım" diye yazmıştır. Belki bir rastlantı, fakat Vedat Örfi'nin (Bengü) yazıp bestelediği 'Balo Kaçakları', müzikli sahneye çıkan Türk kadınları için bir basamak olmuştur.

merakediyorum@googlegroups.com

Uzay 1999 ve milenyum senaryoları

'Ay üssü' hayaline ne oldu?

1975'te, Milenyuma sadece 25 yıl kala oynamaya başladı Uzay 1999. Ve o günlerde izleyicilerin aklına bambaşka bir yüzyıl başlangıcı taşıdı. Ay üzerinde üslerin kurulduğu, dünyanın uzaydaki yaşamla tamamen içiçe olduğu bir dönem hayal edildi.

AYDIN EROL

İnsanoğlu bilinmeyene doğru büyük sıçramalar yaparken, uzay çalışmaları sayesinde, merak ettiği birçok konuyu da aydınlığa kavuşturmaya çalışıyor. Uzay uçuşları, her yıl daha geliştirilmiş araçlarla, daha ileriye gidiyor. 20. yüzyılın sonunda insanlar uzay çalışmalarının neresinde olacaklar? İşte bu sorunun cevabı, önce 'Uzay Yolu', daha sonra da 'Uzay 1999' adlı dizilerle, biraz da hayal ürünü olarak verilmeye çalışıldı.

İngiliz ITC ve İtalyan RAI televizyonlarının ortak yapımı olan 'Uzay 1999', ilk etapta her biri birer saat süren 24 bölüm olarak hazırlandı. 11 Ekim 1975'te Türk izleyicilerle buluşan 'Uzay 1999'un yapımcıları, dizinin, o yıllarda artık klasikler arasına giren ve tekrar yayımlanan 'Uzay Yolu' dizisinden çok üstün bir teknolojiyle hazırlandığını söylüyorlardı.

Ay üssü Alfa, Uzay 1999 dizisinin tüm öykülerinin yaşandığı ana mekandı (altta).

YÜZ MİLYONLUK DİZİ

'Uzay 1999', o tarihe kadar çevrilen televizyon dizileri içinde, en pahalı olanıydı. ITC şirketi, bu diziyi gerçekleştirebilmek için, o günün parasıyla yaklaşık 100 milyon lira harcadı. Yapımcılar, yapma ay üssü, özel giysiler ve çeşitli görüntü efektlerinin gerçekleştirilmesinin, masrafları hayli kabarttığını söylüyorlar. İngiltere'deki ünlü Pinewood Stüdyoları'nda kurulan ay üssü dekorlarının gerçeğe uyması için, bilim adamlarından da yardım alındı.

Dizideki kostümler ise, 'Uzay 1999'un dünya televizyonlarında yayımlanmaya başlamasıyla birlikte yeni bir moda yaratacak kadar ilginçti. 24 yıl sonrasının kıyafetlerini, o dönemin en ünlü giyim tarzı olan 'unisex' modasının yaratıcısı ünlü modacı Rudi Gernreich hazırlamıştı. Dizide

Barbara Bain'in saçları da büyük ilgi çekmişti. Sanatçının saç modelini ise Prenses Anne'ın düğününde saçını yapan ünlü kuaför Michael Rassner gerçekleştirmişti.

AY ÜSSÜ ALFA'DA...

'Uzay 1999'un konusu, dünyanın uydusu Ay üzerinde kurulan Alfa Üssü'nde geçiyor. Her türlü yaşama şartını ve konforu sağlanan Ay Üssü'nün görevi, uzayla ilgili bilgiler toplamak, insanların uzayda yaşama şartlarının gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Bu amaçlarla kadınlı erkekli 200 kişilik üs ekibi, gece gündüz çalışmaktadırlar. Ancak bir gün büyük bir patlama ile dizide felaketler ve Alfa Üssü'nde sağ kalanların heyecanlı serüvenleri başlar. Bir nükleer patlama sonucu Ay parçalanmış ve dünyanın yörüngesinden çıkarak boşluğa fırlamıştır... Milyonlarca yıldır dünya çevresinde dönen Ay, artık sonu belli olmayan bir yoldadır. Üstelik üstündeki insanlarla birlikte...

UZAYDA ÜNLÜ OYUNCULAR

'Uzay 1999' dizisinde, daha önce TRT ekranlarına gelen 'Görevimiz Tehlike' dizisinin iki ünlü karı-koca yıldızı, başrolü paylaşıyorlardı. Barbara Bain ve Martin Landau ile birlikte başrolü paylaşan tanıdık yıldızlardan biri de, Dr. Kimble'ın baş belası Komiser Gerard ya da 'Eski Dostlar'ın 'Tilki'si Barry Morse'tu. Dizideki diğer tanıdık yüzler arasında ise, Richard Johnson, Margaret Leighton, Joan Collins, Roy Datrice, Christopher Lee ve Peter Cushing de vardı. Ünlü yıldızların bir bölümü 'Ay Üssü Alfa'da karşımıza çıkarken, bir kısmını da başka dünyaların insanları olarak izleme fırsatı bulduk.

Dizide, gördüğü canlıların şekline girebilen 'Maya' rolünü Catherine Schell üstlenmişti (üstte solda). Ay üssü Alfa'daki uzay gemileri 'Kartal'lar olarak adlandırılıyordu (üstte).

METAMORFOZ'UN ADI MAYA

'Uzay 1999'un ikinci sezonunda, üsse yeni bir personel katıldı: Maya. Uzay Yolu dizisindeki 'Kaptan Spock' gibi bir uzaylı olan Maya'nın en ilginç özelliği, metamorfoz geçirmesi yani istediği bir tür canlıya dönüşebilmesiydi.

Bu sayede uzayda ortaya çıkan bir tehlike anında, düşman güçlerin ya da yaratıkların şekline dönüşen maya, onların planlarını öğrenebiliyordu. Catherine Schell'in canlandırdığı Maya karakteri, diziye olan ilgiyi, ilk döneme oranla olağanüstü artırmıştı. Maya, hem güzelliği hem de izleyicileri şaşırtan sıradışı özellikleriyle, 'Uzay 1999'un en aranan kişiliği olmuştu.

TEKNOLOJİ 'ANAHTAR'DA

'Uzay 1999'da savunma, haberleşme, kimlik bildirme ve akla gelebilecek her türlü işlem, herkes için ayrı ayrı programlanmış 'anahtar' adlı elektronik beyinlerle yapılıyordu. Anahtar, fotoğraf çekiyor, kapıları açıyor, bir bilgi istenilince hemen cevabını veriyordu. Haberleşme ise anahtarın minik televizyonlu sistemiyle yapılıyordu.

Sonuçta 'Uzay 1999', izleyicisine sadece 25 yıl sonrası için bambaşka bir dünya sundu. O 25 yıl çabucak geçti, uzay araştırmaları sürüyor. Ancak dizideki gibi ne insanlar ışınlanabiliyor, ne haplara sıkıştırılmış konsantre yemekler yeniyor, ne de dünya barışı tamamen sağlanmış. Sadece uzay araştırmaları yapılıyor. İletişim teknolojisinin gelişmesinin dışında insanlık uzay çağının getireceği söylenen yeniliklerin ve insani değerlerin hiçbiriyle tanışamadı. ■

Uzay 1999'da kim kimdir?

Martin Landau: .....Kaptan John Koenig (fotoğrafta)
Barbara Bain: .....Dr. Helena Russell
Barry Morse: .....Profesör Victor Bergman
Catherine Schell: .....Maya
Nick Tate: .....Kaptan Alan Carter
Zienia Merton: .....Sandra Benes
Tony Anholt: .....Tony Verdeschi
Prentis Hancock: .....Paul Morrow
Clifton Jones: .....David Kano
Anton Phillips: .....Dr. Bob Mathias

merakediyorum@googlegroups.com

Türkan Şoray'dan bir 'ilk'

'Sultan' halkın arasında

Fitaş salonunda çıt çıkmıyordu. Az önce arabasından sinemanın önünde inen Türkan Şoray salona giriyor, halkın arasından yürüyerek sahneye ilerlediği sırada bütün seyirci yerlerinden kalkarak onu dakikalarca ayakta alkışlıyordu.

1969 yılının 12 Mart günü yayımlanan gazetelerde önemli bir haber vardı. Aslında o yıllarda, bugün 'magazin' dediğimiz haberlerin ilk sayfada yer alması, alışılmış bir olay değildi. Fakat basın, bu haberi öylesine 'önemli' görmüştü ki, büyük ilgi göstermişti.

İşte o günkü gazetelerden birinde, çeşitli fotoğraflarla süslenen yazı şöyle başlıyordu:

"Duyduğumuzda inanamamıştık. Türkan Şoray, 'İstanbul Ekspres' gazetesinin 'Türk Donanma Cemiyeti' yararına düzenlediği geceye gelecek ve halkın önüne çıkarak ödül alacaktı. İnanamamıştık; çünkü o güne kadar Şoray'ın bu tür gecelere gittiğini gören yoktu. Hatta Altın Portakal Ödülü'nü kazandığında, uçak bileti yollandığı halde Antalya'ya gitmemiş, Türk Film Prodüktörleri Cemiyeti'nin balosunda bulunmamıştı. Halkın arasına karıştığına şahit olan da yoktu. Türkan Şoray'ın bu geceye de geleceğini tahmin etmiyorduk ama yine gazetecilik tarafımız ağır bastı, ekibimizi Fitaş Sineması'na gönderdik. Hayret!!! Söylenenler doğru çıkmış, Türkan Şoray koyduğu kanunun bir duvarını kendi eliyle yıkmış, halkın arasına karışmıştı. Bu, büyük, hem de çok büyük bir olaydı. Bugüne kadar ne özel bir gecede, ne bir baloda, ne de bir gece kulübünde görülmediği düşünülecek olursa..."

Aynı gün yayımlanan başka bir gazetede de yine ön sayfada şu satırlar okunuyordu:

"Sanatçılar sahneye gelip

ödüllerini alıyor, mikrofonda duygularını anlatıyor, bazısı da bir şarkı söyleyerek sahneden ayrılıyordu. 'Yılın Spikeri' seçilen gecenin takdimcisi Halit Kıvanç, ödülünü aldıktan sonra, saatler tam 23.00'ü gösterirken, yaptığı anonsla herkesi adeta büyülemişti. Kıvanç, 'Yılın Kadın Sanatçısı'nı takdim ediyorum' derken, koca Fitaş salonunda çıt çıkmıyordu. Az evvel arabasından sinemanın önünde inen Türkan Şoray salona giriyor, halkın arasından yürüyerek sahneye ilerlediği sırada bütün seyirci yerinden kalkarak dakikalarca ayakta alkışlıyordu. Bu gece için ünlü terzi Mualla'nın diktiği ve tam 15 bin Lira değerindeki işlemeli, dantelli, beyaz tuvaletiyle kuğu gibiydi Türkan Şoray... Yaptığı kısa konuşmayla ne güzel sesi olduğunu da ispat ediyordu."

ŞORAY'IN HEYECANI

Bugünün gençlerine anlatmak zordur. Uzun yıllar Türk sinemasında büyük yıldızlar kendi sesleriyle konuşmamışlardı. Güzel sesli bir ses sanatçısı, bir 'dublajcı', ünlü yıldızın konuşmalarını seslendirirdi. Evet, yıllarca bizim filmler sessiz çekilmişti. Bugün bile bazı TV dizilerinde tanıdığımız, sesini bildiğimiz ünlü sanatçıların yerine başkalarının konuştuğuna tanık oluyoruz ya...

Biz yine dönelim 'Neydi o günler'imize... Daha doğrusu 'Neydi o gece'mize... Türkan Şoray, bütün güzelliğiyle, bütün zarafetiyle ilk kez halk arasındaydı. Onu ilk kez beyazperde dışında kanlı, canlı ve de çok heyecanlı olarak karşısında gören halk da, en az 'Türkan Sultan' kadar heyecanlıydı.

'SULTAN' ADINI KİM TAKTI?

'Türkan Sultan' dedim de... Sevgili Rüçhan Atlı'yı saygıyla anmanın sırası. Galatasaray'da Asbaşkanlığa kadar yükselmiş, herkesçe sevilen, gayet kibar, nazik ve de yakışıklı bir işadamıydı Rüçhan Atlı... Türkan Şoray'la yıllar süren yakınlığı, bir çağdaş Romeo-Jülyet öyküsüydü. İşte Türkan'a 'Sultan'lığı ilk yakıştıran da rahmetli Rüçhan Atlı idi. Sonra da hepimiz ona ya 'Türkan Sultan' demiştik ya da benim sunuşlarda çok kullandığım güzel sıfatıyla 'Taçsız Kraliçe'...

O gece mikrofon başında, kısa bir söyleşi yapmamız gerekiyordu. Ama Türkan Şoray bundan çok ürküyordu. "Konuşmasak olmaz mı?" diyordu sürekli. Bu büyük geceden bir akşam öncesinde bir araya geldiğimizde, mütemadiyen, "Siz konuşmacısınız, benim yerime de konuşun. Ben ödülü alıp selam vereyim ve çekileyim" diyordu. Ama sonunda razı etmiştik kendisini. Ve sahiden çok tatlı bir söyleşi yapmıştık.

"Şoray Kanunu"nun çok sert, çok sıkı olduğunu söylediğimde, "Yok canım" demişti, "Şoray kanunu yok ki... İyi niyetli olan her teklif ve karşımda oynayacak herkes kabulümdür." Bir başka sorumu da şöyle yanıtlamıştı: "Dinlenmeye vakit bulamıyorum ki, evlenmeye vakit ayırayım."

1969 yılının 12 Mart günü Türkan Şoray, Fitaş sinema salonunda, ilk kez hayranlarının topluca katıldığı bir gösterideydi.

O geceden sonra bir bakıma, 'Türkan Şoray'ın özel sunucusu' oldum. Bu tür törenler için davet aldığında beni arar, karşılıklı konuşmamızı isterdi. Ve birbirimize mikrofon başında, hatta kamera karşısında öylesine alıştık ki...

Şimdilerde 'Türkan Sultan', konuşmaktan kaçmıyor. Türkan Şoray daima heyecanlıdır. Hele kalabalık karşısında... Ama film çevirmek için kamera karşısına geçtiğinde o Türkan gider, bambaşka bir Türkan gelir. Dev sanatçı Türkan Şoray gelir kameranın önüne... ■

'Şey' dergisinin yarışmasında

Gerilere gidelim, epey gerilere. Taa 1978'e kadar. O günlerin popüler dergisi 'Şey', ilk 'Dans Yarışması'nı düzenliyor. Genç bir kızımızla, tiyatro sanatçısı Çiğdem Kurt'la birlikte sunuyoruz. Onur konukları da sinemanın iki büyük ismi: Türkan Şoray ile Cüneyt Arkın... Taksim'de, o zamanların İntercontinental Oteli'nde, ödül töreninden sonra, yarışmayı kazanan üç çiftle birlikteyiz. Türkan Şoray'lı güzel anılardan biri de bu işte...

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Serhat Ayan
serhat@ayan.org

İyi ki doğdun 'Yüzüklerin Efendisi'

John Ronald Reuel Tolkien, dünyanın en önemli masalcılarından biri. 1892 yılının Ocak ayında doğan bu önemli edebiyat adamı, önceleri dört çocuğuna masal anlatarak başlamış yolculuğuna. Çocuklarına masal anlatırken bunları kitap haline getirme fikri doğmuş kafasında ve 1936 yılında ilk kitabını yayımlamış.

Kitaplarındaki efsaneler, insanlığın hayalgücünün gelişiminde önemli dönüm noktalarından biri olarak gösteriliyor. Masallarında kullandığı yaratıklar, karakterler daha sonra 'masabaşı oyunları' haline geldi. Bilgisayar dünyasının aktif hale gelmesinden sonra tabii ki bilgisayarlar da bu fantezi dünyasından nasibini aldı. 'Fantasy Role Playing' diye adlandırılan bu oyunlar, Tolkien'i gerçek ve yaşayan bir efsane haline getirdi. Tolkien hakkında detaylı (ve Türkçe) bilgi sahibi olabilmek için, ***members.nbci.com/_XMCM/galathilion*** adresine uğrayabilirsiniz. Aynı sayfada bulunan linkleri kullanarak ideefixe.com adresinden Tolkien'in kitaplarını satın almanız da mümkün. Bu arada, Tolkien hakkında daha derinlemesine bilgiyi, İngilizce olarak ***www.csclub.uwaterloo.ca/u/ relipper/tolkien/rootpage.html*** adresinden alabilirsiniz. Yüzüklerin Efendisi isimli kitabın filmi bu aralar çekiliyor. Filmle ilgili bilgiyi de ***www.lordoftheringsmovie.com*** adresinden alabilirsiniz.

Nâzım'ın çilesi

"1902'de doğdum / doğduğum şehre dönmedim bir daha / geriye dönmeyi sevmem." Nazım Hikmet, 15 Ocak 1902 günü dünyaya geldi. Moskova'da eğitim gördü, devrimi yaşadı. Ülkesinde birçok defalar gizli örgüt kurduğu söylendi, birçok defa yargılandı, beraat etti, sonunda gitti. Şimdi hâlâ orada: "Kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir / ben ayrılıkların / kimi insan ezbere sayar yıldızların adını / ben hasretlerin."

İnternet siteleri:
www.kultur.gov.tr/kultursanat/tb-nhikmet.html
www.cs.rpi.edu/~sibel/poetry/nazim_hikmet.html
http://www.siir.gen.tr/siir/nazim_hikmet/

İngilizleri döven adam

Mel Gibson, her ne kadar tırmanışını uçuk kaçık Max (Mad Max) filmleriyle yaptıysa da, son zamanlarda dünya tarihinin önemli bölümlerine ışık tutuyor. Cesur yürekli İskoçya tarihinden, vatansever ABD tarihine kadar uzanan bir yelpaze içinde, özellikle İngilizleri döven Gibson, arada Sezar'ın hakkını Sezar'a vererek İngiliz Shakespeare'in Hamlet'ini de çekti. Bu ay 45. doğumgününü kutlayacak olan Gibson, 2000 yılında çektiği filmlerle de dikkatleri üstüne toplayacak. Bu arada Mel Gibson hakkında detaylı bilgi alabilmek için, ***www.melgibsoncentral.com*** adresine gidebileceğiniz gibi, ABD'li ve İngilizlerin iç savaş konusunda yaptıkları yarı düzeyli tarihi tartışmaları izleyebilmek için ***www.melgibson-sucks.com*** adresine gidebilirsiniz.

Bir rüyanın ardından

Martin Luther King, zamanının en önemli insan hakları savunucularından biriydi. ABD'de ezilen siyahların haklarını savunmak için İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Gandhi'nin uyguladığı pasif direnişi seçti. Her ne kadar onun direnişi o kadar pasif olmasa da, yine de bu anlamda atılmış en önemli 'sivil' adımlardan biri olarak tarihe geçti. 1963 yılındaki tarihi konuşmasında King, rüyasından bahsetti: Bu rüyada genç siyah ve beyaz ABD'liler el ele tutuşup mutlu bir geleceğe doğru koşuyorlardı. Ocak 1929'da başlayan hayatı, "sonunda özgürüz" diyerek bitirdiği konuşmasından beş yıl sonra, 1968'deki bir saldırıyla son buldu. *Onun konuşmalarının tam metnini* ***web66.coled.umn.edu/new/MLK/MLK.html*** adresinde bulabilirsiniz. Bunun yanında, anaokul öğrencilerinin onun ardından yaptığı resimli hayat hikayesini ***www.pps.k12.or.us/district/depts/ itss/buckman/timeline/kingframe.html*** adresinden indirebilirsiniz.

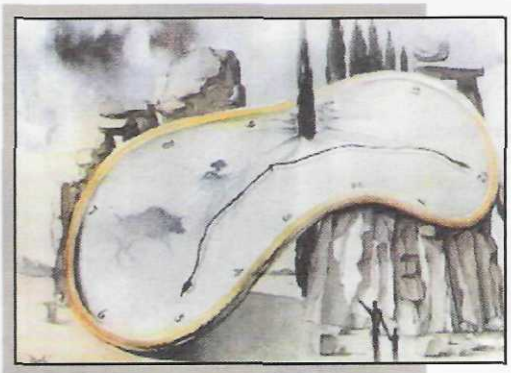
İnsanlığın en büyük ayıbı

İkinci Dünya Savaşı birçok yönüyle insanlık tarihinde unutulmaz yaralar açtı... Bunların en önemlilerinden biri, toplama kampı olarak adlandırılan, aslında bir ölüm kampından başka bir şey olmayan "Auschwitz" idi... 1940 yılında hizmete (!) açılan toplama kampları, tarihçilerin kanıtlayabildiği, 2.5 milyon (ki bu rakamın 4 milyonu aştığı yönünde görüşler var) Yahudi, Polonyalı, Çingene ve Rus'un mezarı oldu. Zyklon-B adı verilen zehirli gaz sayesinde ucuz ve hızlı öldürme yolunu bulan Nazi hükümeti, bunu sonuna kadar kullandı. Ocak 1945 yılında Sovyet birlikleri Auschwitz'e girmeden önce yürüyebilen 58 bin kişi serbest bırakıldı. Sovyet askerleri, gaz odasına götürülmeden önce kesilmiş 7 ton insan saçı buldu!..

Konu hakkında derinlemesine araştırma yapmak isteyenler için internet adresleri:

www.us-israel.org/jsource/Holocaust/auschbirk.html
www.spectacle.org/695/ausch.html
www.gis.net/~survivor

'Dali'liğin sınırları

"Delilerle aramdaki tek fark, benim deli olmamam..." Yüzyılın en önemli ressamlarından biri olarak tanımlanan Salvador Dali, 23 Ocak 1989 tarihinde aramızdan ayrıldı. İlginç yapıtları ve fikirleriyle internet dünyasında oldukça popüler olan Dali'nin tüm yapıtlarına, sanal ortamda ulaşmanız mümkün. İnternet guruları, Dali'nin zamanına yetişebilmiş olsaydı, onun internete çok önemli bir soluk getirebileceğinde birleşiyor.

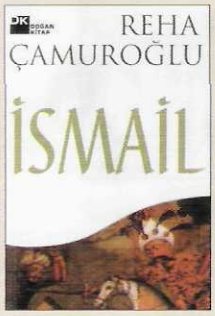
İşte Dali'ye ulaşabileceğiniz adresler:

www.geocities.com/SoHo/1236
www.dali.com
www.dali-gallery.com
www.virtualdali.com

merakediyorum@googlegroups.com

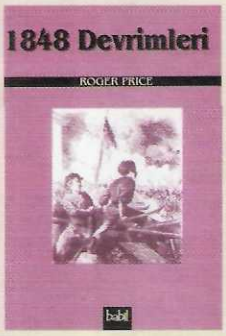
İsmail
Reha Çamuroğlu
Doğan Kitap

Birlikte Yaşayabilecek miyiz?
Alain Touraine
Çeviren: Olcay Kunal
Yapı Kredi Yayınları

1848 Devrimleri
Roger Price
Çeviren: Nail Kantemir
Babil Yayınları

Hititler ve Hattuşa
(İştar'ın Kaleminden)
Muazzez İlmiye Çığ
Kaynak Yayınları

Bir Günbatımının Ayrıntıları
Vladimir Nabokov
Çevirenler: S.Akar, F.Özgüven, P.Kür, Dürrin Tınç
İletişim Yayınları

'Osmanlılarda bilim mi vardı?'

Başlıkta 'Osmanlılarda bilim mi vardı?' diye sorduk.
Bize öğretilen Osmanlı tarihine bakınca, neden bu sorunun sorulduğunu anlamak kolaylaşıyor.

Çünkü hem bilim hem de Osmanlı hakkında eksik bilgiye sahibiz çoğumuz.
Evet, bilim üretimi alanında Osmanlı'da sürekli ve sistemli bir gelişme sağlanamadığını söyleyebiliriz, ancak Molla Lütfi, Piri Reis, Emir Çelebi, Sarı Abdurrahman, Gelenbevi İsmail Efendi gibi Osmanlı bilimcilerinin de hakkını yememek gerek.
Alan çalışmalarına dayanarak Osmanlı bilimi için bir sentez denemesi yapan Osman Bahadır, kitabında Osmanlıda bilimi dört başlıkta inceliyor: 1) Osmanlıda bilim ve eğitim kurumlarının durumu. 2) Osmanlı bilim adamlarının yaşam öyküleri. 3) Osmanlıda bilim ortamının atmosferi. 4) Osmanlı biliminin teknoloji ile ilgisi...
Osmanlılarda Bilim, Osman Bahadır, Sarmal Yayınevi

Osmanlı'da kadınlar

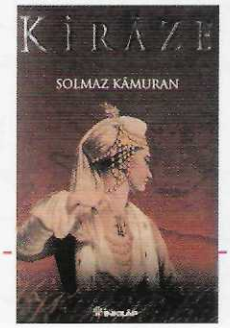
Ahmet Refik Altınay'ın, "Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı" adlı dizisi 1915-27 tarihleri arasında 16 kitap halinde yayımlandı. Tarihlerden de dikkatinizi çekeceği üzere, eski Türkçeyle kaleme alınmış bu yapıtlar, günümüz okuruna bir türlü ulaşamadı. Şimdi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı, bu dizinin ilk dört kitabını, iki ciltte bir araya getirerek 'Kadınlar Saltanatı I-II' başlığıyla okurlara sunuyor. Birinci cilt, Osmanlının kuruluşundan 1618 tarihine kadar olan dönemi kapsıyor. Bu bölümde yer alan kadın sultanların bazıları şunlar: Hürrem Sultan, Nurbanu Sultan, Safiye Sultan, Handan Sultan... İkinci ciltteki kimi isimler de şunlar: Kösem Sultan, Telli Haseki, Şekerpare, Hubyar Kadın...

Kadınlar Saltanatı I-II, Ahmet Refik Altınay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

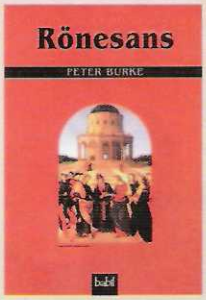
Esther Kira'nın yaşamı

Esther Kira (diğer adıyla Kiraze), 1492 yılında İspanya'dan kovulan Sefarad Yahudilerinden biriydi. Çileli bir yolculukla İstanbul'a ulaşmayı başarmış, kısa zamanda zekası, hırsı ve cazibesiyle, Osmanlı Sarayı'nı etkileyen Yahudilerin en önünde yer almayı başarmıştı. Önce Hürrem Sultan'ın ilgisini kazanan, sonra da Safiye Sultan'ın akıl hocalığı ve sırdaşlığını yapan Kiraze iktidar, güç ve zenginliğe kavuşur ancak, Osmanlı'da bunun ne anlama geldiğini de öğrenmiştir. Solmaz Kamuran, romanında bizlere Kiraze'nin serüvenini anlatırken, Sefarad Yahudilerinin yaşadıklarına ışık tutuyor, Osmanlı ve Avrupa saraylarının toplumsal ve siyasal hayatı nasıl etkilediklerini de sergiliyor. Kiraze'de sultanların gerçek yüzleri, ölümcül entrikalar, isyanlar, aşk, seks, ensest ve yönetilen zavallı kalabalıkların tüyler ürperten kaderlerine tanık oluyor, çizilen tabloya ürpertiyle bakıyorsunuz.
Kiraze, Solmaz Kamuran, İnkılap Kitabevi Yayınları

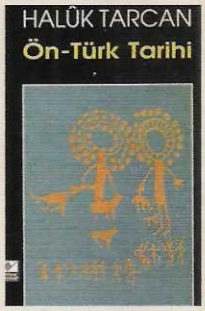
Afrika Aslanı
Ryszard Kapuscinski
Çeviren: Gül Çağalı Güven
Om Yayınevi

Rönesans
Peter Burke
Çeviren: Özkan Akpınar
Babil Yayınları

Ön-Türk Tarihi
Haluk Tarcan
Kaynak Yayınları

Yine Mısır, yine C. Jacq

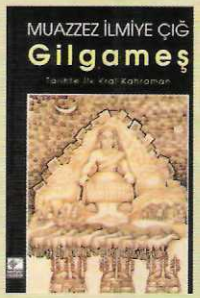
Ülkemiz okurları, Christian Jacq ismini ilk kez geçen yıl duydular. Mısır üstüne yazdığı romanlarla birden yayın dünyasının gündemine oturan C. Jacq, o gün bugün, ard arda yayımlanan kitaplarıyla çok satanlar listesindeki yerini koruyor. Umberto Eco'yla 90'lı yılların başlarında gelişen 'tarihsel roman' merakı, Christian Jacq'la 'moda'ya dönüştü dersek, sanırım pek yanlış olmaz.

Jacq'ın 'Işık Taşı' ana başlığında sunduğu iki yeni romanı, Bilge Kadın ve Suskun Nefer altbaşlıklarını taşıyor.

Işık Taşı (Bilge Kadın), Christian Jacq, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap

Işık Taşı (Suskun Nefer), Christian Jacq, Çeviren: Mine Tan, Doğan Kitap

Ölümsüzlüğü arayan kral

1872 yılında Londra Kraliyet Akademisi'nden bir İngiliz, Mezopotamya'dan gelen çiviyazılı tabletler arasında, Tufan hikayesinin yazılı olduğu bir tablet bulunduğunu açıkladı. Messer Shmit adındaki araştırmacı, Tufan hikayesinin, Gılgameş adındaki bir kahramana ait destanın son bölümü olduğunu da sözlerine eklemişti. Destan, 11 tablet üzerine yazılmıştı. Peki Tevrat'ta Tanrı tarafından yazdırılmış olduğuna inanılan bir olay nasıl oluyordu da bir tablette bulunabiliyordu? Bu heyecanla Mezopotamya'da yeni kazılar başladı ve yıllar içinde destana ait birçok parça bulundu. Ölümsüzlüğü (sonsuzluğu) arayan Gılgameş'in destanı böylelikle neredeyse tamamlandı.

Gılgameş, Muazzez İlmiye Çığ, Kaynak Yayınları

Popüler olmayan milenyum

Geçen yıl şu soru çok tartışıldı, hatırlarsınız:
Yirmi birinci yüzyıl ne zaman başlıyor?
Bütün dünya, özellikle de medya, bu tarihi 31 Aralık 1999 olarak kabul etti ve öylece benimsenip kutlandı. 31 Aralık 1999'dan çok önce talk show dünyasının ünlü ismi Larry King, programına Harvard Üniversitesi'nden paleontolog Stephen Jay Gould'u konuk etmişti. King'in ilk sorusu şuydu:
- İnsanlığın nasıl başladığı üzerine uzman olduğunuza göre, yirmi birinci yüzyıl ne zaman başlıyor?
Gould izleyenleri güldüren bir yanıt vermişti:
- Ben hem 31 Aralık 1999'da, hem de 31 Aralık 2000'de kutlayacağım. Her ikisi de uygun bence.
Sıradan biri bu yanıtı verse üzerinde durmaz, unuturduk. Ama Gould bir bilimadamıydı, hem de paleontolog...
Sohbetin ilerleyen bölümlerinde anladık ki, Gould söylediklerinde son derece ciddiydi. Gerekçesi şuydu: Bu ikilemin yaşanmasına neden olan sistem, yedinci yüzyıla kadar başlamamıştı. Yani tarihi rakamla ifade etmek bilinmiyordu. Başka bir deyişle, sözgelimi, birinci yılda yaşayan bir kimse, birinci yılda yaşadığını bilmiyordu. "Sanırım" diyordu Gould "insanlar arabalarının kilometre sayacına benzediği için 2000 yılının kutlama için daha uygun olduğunu düşünüyorlar. 1999'dan 2000'e geçmek, 2000'den 2001'e geçmekten daha ilginç geliyor. Öyleyse bunu doğrulamak için ilk yüzyılın sadece 99 yıl sürdüğünü ilan etmemiz gerek."
Peki Gould, madem 'doğru' olan tarihi 31 Aralık 2000 olarak kabul ediyordu, neden iki yıl üst üste kutlama yapacağını söylüyordu?
"Aslında" diyordu Gould, "bu konu her yüzyılda bir gündeme gelir ama geçmişte, pop kültür-yüksek kültür farkının olduğu dönemlerde, resmi yüzyıl kutlamaları 01 ile biten yıllarda olurdu. Ancak bu yüzyıl pop kültürü galip geldi. Bu nedenle 2000 yılında kutlama yapacağız."

Öyle oldu. Dünya "Milenyum" tarihi olarak, 31 Aralık 1999'u kabul etti, kutladı. Eğlenceler düzenlendi, şarkılar bestelendi, kitaplar yazıldı hatta felaket senaryoları yazanlar; o geceyi kıyamet günü ilan edenler bile oldu. Harvardlı bilim adamı, tarihe ait bazı konuların, nasıl da bir toplumsal komedi haline dönüşebildiğini biliyordu.
Ama ben de şunu biliyorum: Eminim 31 Aralık 1999'u kutlayanlar arasında Gould yoktu. Muhtemelen o, evvelki gece milenyumu kendince bir kutlamayla karşılamıştır. Evet buna eminim!
Not: Larry King'in talk show programı konuşmaları sonraları bir kitapta toplandı. Bunların bir bölümü "Geleceğe Dair Konuşmalar" adıyla ülkemizde de yayımlandı. Bilmem piyasada bulabilir misiniz?

merakediyorum@googlegroups.com

◆ HAZIRLAYAN: OKŞAN ÖZFERENDECİ

Tatbikat ve denetleme

15 Ekim 1964 Cuma, Kayseri. Şeker Fabrikası'nın bahçesinde bir ilkyardım tatbikatı... Soldan sağa; itfaiye görevlileri, Yarbay Remzi Mahmutoğlu, İl Savunma Sekreteri Orhan Ergüder, Cento Sivil Savunma Müşaviri MacKenzie ve tercüman Şeref Bey. Fotoğrafın arkasında, bütün bu bilgilere ek olarak imza da var: Foto Paris-Orhan Akdemir.

YILDIZ ERGÜDER ARŞİVİNDEN

Turne yolunda bir mola

Ali Poyrazoğlu, 1972 yılında Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu'ndan ayrılıp Küçük Sahne'de kendi tiyatrosunu kurdu. Her darbede olduğu gibi 12 Mart'ta da Devlet Tiyatroları'ndaki görevinden uzaklaştırılan Işık Yenersu, topluluğun üyelerinden biriydi. Fotoğraf bir turnede, yemek molası sırasında çekilmiş. "Nedense," diyor Yenersu, "Pek sevinmişim kar yağdı diye..." O turnede Aziz Nesin'in 'Hakkımı ver Hakkı' oyununu sahnelemişler. Birkaç rol birden üstlenmiş Yenersu; hatta Aziz Nesin, "Tek kişilik bir oyun yazacağım bu rol için sana" demiş; onun yorumladığı karakterlerden birini ayrı bir oyun haline getirmek istemiş. Fotoğrafta, sağ başta Ali Poyrazoğlu. Soldan sağa; Sevim Üstekin, Ahmet Bey (teknisyen), Alpay İzer ve Jale Hanım.

IŞIK YENERSU ARŞİVİNDEN

30 yıl öncenin bir Yılbaşı partisi

Eczacıbaşı çiftinin Şişli'deki evinde yılbaşı partisi... 1971 yılının son gecesi... Fotoğraftakiler; soldan sağa, Uğur Doğan, Füreya Koral ve Ferruh Doğan. Anlaşılan, yeni yıla ya henüz girilmiş ya da girilmek üzere: Davetlileri, şapkalarını giyip hazırlıklarını yaptıklarına göre...

ŞAKİR ECZACIBAŞI ARŞİVİNDEN

Kebap ehil ellerde

Hacıbeyoğlu ailesi, üç kuşaktır geçmişi 1870'li yıllara dayanan Bursa kebabını özenle hazırlayıp sunuyor. Bugün Bursa, İzmir ve İstanbul'daki dükkânlarında 'tek çeşit' sunma cesaretini göstermeleri, işin erbabı olmalarından kaynaklanıyor. Hüseyin Hacıbeyoğlu bu fotoğrafı çekildiği sıralar (1937-38), İskender Usta'nın yanında sanat öğreniyor. Ama onun Bursa kebabına önemli bir katkısı da var. O zamanlar bakır tabaklarda dörde bölünmüş pidenin üzerinde servis edilirmiş kebap... Bıçak ya da çatal aramayın ama... Henüz yok. Sonraları, o vakitler bir hayli kıt olan bıçağı kullanmakta zorlanan müşterileri gören Hüseyin Hacıbeyoğlu, kolaylık olsun diye pideyi küçük parçalar halinde servis yapmayı önermiş ustasına... Kabul gördüğü malumunuz...

İSMET HACIBEYOĞLU ARŞİVİNDEN

Karaca'lar balayında

Tanıştıkları sıralar kendisine 'Hayrettin Abi' diye hitap eden Sevim Togay'a, "Bana herkes ağabey diyebilir, ama sen diyemezsin' demiş Karaca. Bugün de o sözlerini, "İlan-ı aşktı o, daha ne diyeydim?" şeklinde yorumluyor. Muharrem Fevzi-Fehime Togay çiftinin biricik kızları Sevim Togay ile, Hayrettin Karaca, 1949 yılında evlenmişler. Erozyon fotoğrafları ve dünyanın dört bir yanından portreler çektiğini bildiğimiz Karaca'nın fotoğraf sevgisinin uzun bir geçmişi olduğunun da bir ispatı bu fotoğraf: Hayrettin Karaca tarafından kurulmuş fotoğraf makinesinin karşısında verdikleri bu poz, 'balayı hatırası'. Yer, Hayrettin Karaca'ya göre Yalova Termal, Sevim Karaca ise fotoğrafın Uludağ'da çekildiğini söylüyor!

SEVİM-HAYRETTİN KARACA ARŞİVİNDEN

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Behiç Ak

Osmanlı'da oğlak: Cedi

'Gece gözcüsü' anlamına gelen 'pasban' adıyla da anılan oğlak burcunun minyatürlerdeki ifadesi, daha çok oğlak biçimindedir.

METİN AND

Bu burca 'Burc-ı büzgale', 'Burc-ı büz' de denir. Zuhal gezegeninin beyti olduğundan, çoğunlukla bu gezegenle birlikte anılır. Yedinci gök kuşağında, en üstte bulunduğundan buna, 'gece gözcüsü' anlamına gelen 'pasban' da denilir. Yirmi sekiz yıldızı vardır. Bunun iki yıldızına 'Sa'd-ı Zabih' denir. Bunlardan parlak olanının adı Zabih'tir. Bu, 'Cedi' olarak yazıldığı gibi, 'Cedy' olarak da yazılır. Yine bir parlak yıldızının adı, 'Acin'dir.

Kamer, Cedi burcuna gelince sefere çıkmak, ava gitmek, ulu kişileri görmek, bina yapmak, mektup yazmak, ata binmek, elçi göndermek olumlu yorumlanır.

Minyatürlerdeki ifadesi, daha çok oğlak biçimindedir; kimi minyatürlerde ise yarısı oğlak, yarısı balık olarak gösterilir.

'Cedi'nin beyti olan Zuhal, dünyaya en uzak yedinci gezegendir. Batıdan doğuya doğru hareket eder. Bu gezegen, gam ve keder verir. Bu gezegenle ilişkisi olanlar, ahmak, cahil, korkak, hasis ve yalancı olurlar. Batıl inançlara ve hayale dalarlar. Rengi siyah, madeni kurşun rengidir. Zuhal, insan bedenindeki tüm kemiklere, karaciğere ve dalağa egemendir. Bu gezegenle ilişkili insanlar çelimsiz, orta boylu, alnı dar, ufak gözlü, esmer ya da solgundur. Saçları koyudur, genellikle siyahtır. Zuhal'in etkisindeki insanlar, başarılı, düzenli, gözü pek, çekingen ve çalışkandırlar. Namuslu, adil, sağlam fikirli, azla yetinen kişilerdir. Az konuşurlar; hünerli, gayretli insanlardır. Cedi burcu, toprakla ilgili olduğundan, Zuhal, bu burcun olumsuz yanlarını gösterir. Bu burcun insanları, sevr (Boğa) ve sümbüle (Başak) burcunda doğan insanlarla evlenirlerse, mutlu olurlar. ■

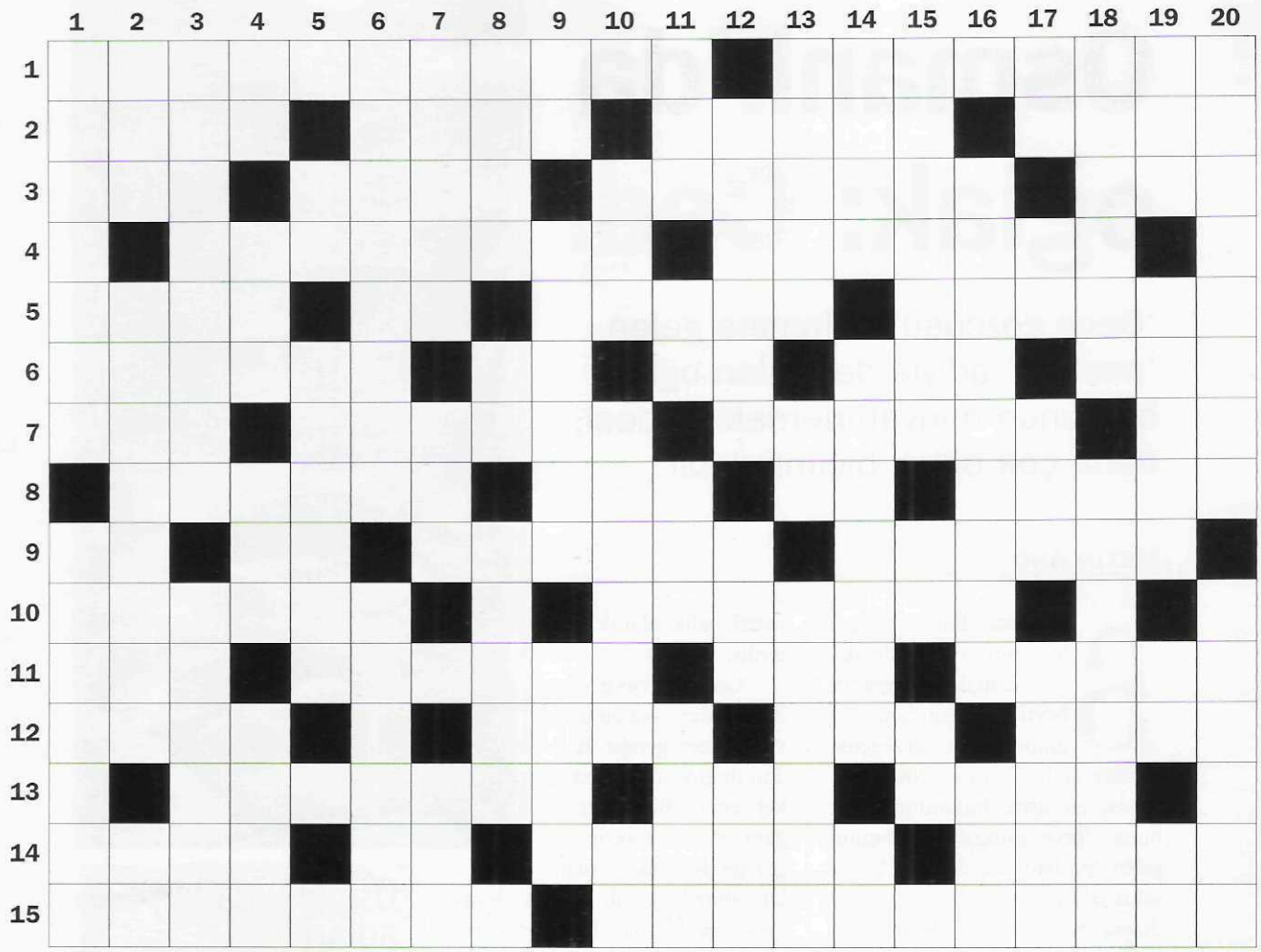
Osmanlı'da burç adları

Koç	Hamel
Boğa	Sevr
İkizler	Cevzâ
Yengeç	Seretân
Aslan	Esed
Başak	Sümbüle
Terazi	Mîzan
Akrep	Akreb
Yay	Kavs
Oğlak	Cedi
Kova	Devl
Balık	Hut

Bu sayfada kullanılan minyatürler, iki kaynaktan sağlanmıştır: Londra British Library ve Topkapı Sarayı Müzesi arşivleri. Üstteki minyatür Metaliül Saade, Bibliotheque National suppl. turc 242, soldaki minyatür ise İkd al-Cuman fi Tarih Ehl ez-Zaman, TSM B 274 dipnotuyla kayıtlıdır.

merakediyorum@googlegroups.com

SEDAT YAŞAYAN

SOLDAN SAĞA

1. Düşünsel yaşamdaki medrese egemenliğini aşmaya çalışmış, **'Cihannüma', 'Keşfüz'z-Zünun'** gibi yapıtlarıyla tanınmış XVII. yüzyıl Osmanlı bilgini – 1910-1949 yılları arasında hizmet veren ünlü Türk yolcu gemisi. 2. Eski Türklerde toplumsal bölüşümü düzenleyen sistem ya da hukuk – Erden çavuşa kadar olan askerlere verilen ad – 1591-1659 yılları arasındaki döneme ilişkin tarihiyle ünlü Osmanlı tarihçisi – Yaprakları çay gibi haşlanarak içilen bir Güney Amerika bitkisi. 3. Bir tür taze ve tuzsuz beyaz peynir – Bir şeyin erebileceği uzaklık; menzil – Geminin içinde en alt bölüm – Romanya'nın para birimi. 4. II. Dünya Savaşı'nın sonlarında Japonlar tarafından kullanılan intihar uçaklarına ve bu uçakların pilotlarına verilen ad – Günümüzde Hıristiyanlığın en yaygın kolunu oluşturan mezhep. 5. Uzun omuz atkısı – Baryum elementinin simgesi – Tapınaklarda üzerinde kurban kesilen, günlük yakılan ve dinsel tören yapılan taş masa – Roma mitolojisinde sağlık tanrıçası. 6. Ekmek, peynir ve et suyu ya da sütle yapılan yemek - Müzikte yapıt anlamında kullanılan **'opus'** sözcüğünün kısa yazılışı – Rütbesiz asker – Islandığı zaman kolayca biçimlendirilebilen yumuşak ve yağlı toprak – Kimi bitkilerden sızan ve katılaşarak sarımtırak bir cisim durumuna gelen şekerli özsu. 7. Yankı – **Tevfik Fikret**'in, şimdi müze olarak kullanılan evi – Makbul bir sıcak ülke meyvesi – Alan ölçüsü hektarın simgesi. 8. Çalı çırpıdan yapılmış kulübe - Eski Mısır İmparatorluğu'nun başkenti – Yabancı – Bir yapıt yazılırken başvurulan kaynak. 9. Satrançta bir taş – Bir nota – İzmir'in Selçuk ilçesinde, Aydınoğulları döneminden kalma ünlü cami – Kokusu hardala benzeyen bir savaş gazı. 10. Lozan Antlaşması'nın yapıldığı saray – İzmir'de kurulu gemi onarım ve yapım tersanesi. 11. Yapma, etme – Tutsaklık – "Eğlenecek ..... bulamam / Gönlümdeki köşk olmasa" (Aşık Veysel) – Nijerya'nın para birimi. 12. Telefonla gönderilen yazı kopyası – "Kadd-i dildâra kimi arar dedi kimi ..... / Herkesin maksûdu bir amma ri-

vayet muhtelif" (Kanuni Sultan Süleyman) – Şarap – Bir satış yerinde satışa hazır bulundurulan malların tümü. 13. Osmanlı devletinde lise dengi okullara verilen ad – İspanyolların sevinç ünlemi – Arap erkeklerinin kefiyelerinin üzerine bağladıkları kalın çember bağ. 14. Çin'in para birimi – Köpek – Yat limanı – "Ölür ise ten ölür canlar ..... değil" (Yunus Emre). 15. Japonya'ya yaptığı bir dostluk ziyaretinden dönerken, 18 Eylül 1890'da batan ve 587 denizcisi ölen Türk fırkateyni – Osmanlı devletinde fetih ordularına katılan ve din yolunda savaşmayı amaç edinen tarikat mensuplarına verilen ad.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. **'Kanes'** de denilen, Kayseri ilindeki ünlü höyük – Yurdumuzda kurulmuş yirmi bir köy enstitüsünden biri. 2. Telefon sözü – Uzun tütün çubukların kullanıldığı çağlarda odanın ortasına yerleştirilen kül çanağı – Mezopotamya'da kurulmuş en büyük sitelerden biri. 3. Ortaçağda, Latin devletlerindeki hafif süvari birliklerine verilen ad – Amaç. 4. Uğraş – Karışık renkli – Hatay ilinde bir ırmak – Piyasaya mal çıkarma; arz. 5. İlaç – **'Britannicus'**, **'Bajazet'**, **'Phèdre'** gibi trajedileriyle tanınmış Fransız yazarı. 6. Çingene topluluklarının başı – Mitoloji. 7. Süpürgeotu, funda – "Ölümdür yaşanan tek başına / Aşk ..... kişiliktir" (Ataol Behramoğlu) – İskambilde koz. 8. Tibetlilerde ve Moğollarda Buda rahibine verilen ad – Rey – Yelkenli gemilerde üzerine yelken açılan gönder. 9. Bir gıda maddesi – 1911-17 yılları arasında büyük bir köylü ayaklanmasına önderlik eden ünlü Meksikalı devrimci – Acıklı. 10. Su baskını – Bitkisel – Gümüşün simgesi. 11. Küçük erkek kardeş – Bir cetvel türü – Dağ sırtlarında geçit veren çukur yer – Denizcilikte yelkenlerin açılması için verilen komut. 12. **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**'nun, Cumhuriyet'in ilk yıllarını konu alan romanı – Bir burç adı – **Elizabeth Taylor**'un kısa adı. 13. Bir telli çalgı – Bir soru sözü – Bir tür hafif ve kaba ayakkabı. 14. Afrika'nın güney ucundaki burnun adı – Ateşli silahlarda çap – Dünyamızın uydusu. 15. Yapağıdan elde edilerek eczacılıkta ve parfümeride kullanılan sarımtırak renkte yağ – Peru'nun plaka işareti – Şaşma belirten bir ünlem. 16. II. Dünya Savaşı sırasında, Mısır'da İngiliz kuvvetleriyle Mihver devletleri arasında geçen iki çarpışmaya verilen ad – Tabaklanmış deri. 17. "Merhemlerin telef etme tabibim / Yaralarım kabul etmez ..... benim" (Seyrani) – Terbiyesiz kimse – Limonluk – Eskiden Yahudilerin ayırt edilmek için omuzlarına astıkları sarı renkli kumaş parçası. 18. Osmanlılarda akıncılar ocağının komutanı – Orta Anadolu'da büyük bir uygarlık kurmuş eski halk. 19. Tanrıtanımaz – "..... Erim": 12 Mart döneminin başbakanı – Romanya'nın plaka işareti – Başlıca içeceğimiz. 20. 'Haremin İç Yüzü' adlı yapıtının yanı sıra, 'Mâni oluyor halimi takrire hicabım', 'Harab-ı intizar oldum aman gel' gibi şarkılarıyla da tanınmış kadın yazarımız ve bestecimiz – İstanbul'daki ünlü meydan.

TEST: BİLGİNİZİ TAZELEYİN

1- Mevlana Celaleddin-i Rumi nerede doğmuştur?
- a- Konya
- b- Belh
- c- İsfahan

2- Osmanlılarda Bakanlar Kurulu'na ne ad verilirdi?
- a- Meclis
- b- Vezirler heyeti
- c- Divan

3- I. Dünya Savaşı'ndan önce Almanlardan alınan Breslau zırhlısına hangi ad verildi?
- a- Yavuz
- b- Mesudiye
- c- Midilli

4- Orhun Kitabeleri hangi yıl okundu?
- a- 1910
- b- 1893
- c- 1899

5- Milli Kalkınma Partisi'ni kuran kişi kimdir?
- a- Nuri Demirağ
- b- Osman Bölükbaşı
- c- Turhan Feyzioğlu

Yanıtlar

1-b, 2-c, 3-c, 4-b, 5-a

Geçen sayının çözümü

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	S	E	N	E	D	İ	İ	T	T	İ	F	A	K	■	A	N	E	M	A	S
2	U	L	U	F	E	■	T	R	A	F	A	L	G	A	R	■	M	O	■	A
3	L	A	T	E	R	N	A	■	L	A	T	A	■	V	A	R	İ	D	A	T
4	T	■	U	S	T	A	■	P	A	■	A	■	L	A	■	E	N	A	Y	İ
5	A	S	K	■	L	U	S	İ	T	A	N	İ	A	■	O	T	O	■	A	R
6	N	T	■	S	İ	T	E	■	P	L	E	B	L	E	R	■	N	A	L	■
7	H	E	C	E	■	İ	S	B	A	■	T	İ	■	S	A	D	A	B	A	D
8	İ	N	E	G	Ö	L	■	E	Ş	K	■	Z	E	A	M	E	T	■	M	İ
9	S	O	N	■	M	U	S	T	A	F	A	A	K	D	A	Ğ	■	D	A	K
10	A	■	O	D	E	S	S	A	■	İ	P	■	T	■	K	İ	P	E	K	İ
11	R	E	V	İ	R	■	K	■	K	R	İ	T	İ	K	■	N	E	M	■	L
12	■	Ş	A	Z	■	L	■	S	Ü	■	S	U	■	I	R	■	Ç	E	K	İ
13	F	A	■	D	R	A	H	O	M	A	■	R	İ	Y	A	L	E	■	A	T
14	A	R	M	A	■	M	A	K	E	D	O	N	Y	A	■	A	V	A	R	A
15	S	P	A	R	T	A	C	U	S	■	N	A	İ	M	A	■	İ	B	İ	Ş

merakediyorum@googlegroups.com

'Sakıncalı Piyade' katledildi

Bu fotoğraf, 24 Ocak 1993 akşamı, yani suikast günü, Uğur Mumcu'nun Ankara'da Gaziosmanpaşa semtindeki evinin önünde önünde çekilmiştir.

Yolsuzluklara, kaçakçılığa, çıkar çetelerine, dinsel inançları istismar edenlere karşı verdiği savaşımla tanınan gazeteci-yazar Uğur Mumcu, 24 Ocak 1993 günü öğle saatlerinde, Ankara'da, otomobiline yerleştirilen bir bombanın patlaması sonucu parçalanarak öldü. Patlama, Mumcu'nun evinin önündeki arabaya binip kontağı çevirmesinden sonra meydana geldi. Mumcu'nun cesedi, arabanın hemen yanındaki ASKİ'ye ait su deposunun 4 metre yükseklikteki duvarını aşarak boş araziye fırladı.

Uğur Mumcu'nun ölümü, yurt çapında büyük bir üzüntü yarattı. Saldırı, demokrasiye vurulmuş bir darbe olarak nitenlendirdi. Suikasti, İslam Kurtuluş Örgütü, İBDA-C, İslami Cihat gibi çeşitli örgütler üstlendiyse de, 'hâlâ' gerçek suçlu ortaya çıkarılamadı.

1942 Kırşehir doğumlu olan ve hukuk eğitimi alan Mumcu, 12 Mart 1971 Muhtırası'nın verilmesinin ardından tutuklanıp yargılanarak 7 yıl hapis cezasına çarptırıldıysa da, karar Yargıtay tarafından bozulmuştu. Yön, Türk Solu, Devrim, Emek, Ant gibi dergilerde yazan Mumcu; 1974'te üniversitedeki görevinden ayrılarak Yeni Ortam gazetesinde başladığı köşe yazarlığını, 1975'ten ölümüne kadar Cumhuriyet gazetesinde sürdürmüş, çoğunlukla günün toplumsal-siyasal olaylarını konu edinen fıkra ve yazılarının derlendiği 'Suçlular ve Güçlüler' (1975), 'Sakıncalı Piyade' (1977) gibi kitapları geniş ilgi toplamıştı. Sürekli tehdit edilen Uğur Mumcu; son yazılarında, Turan Dursun ve Bahriye Üçok cinayetlerinden bahsederek, laikliği ve Atatürkçü düşünceyi izleyen bu kişilerin, İslamcı terör örgütlerince öldürülmüş olabileceğini savunuyordu. Mumcu'nun son olarak, MİT-PKK ilişkisi üzerinde çalışmakta olduğu biliniyordu.

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

